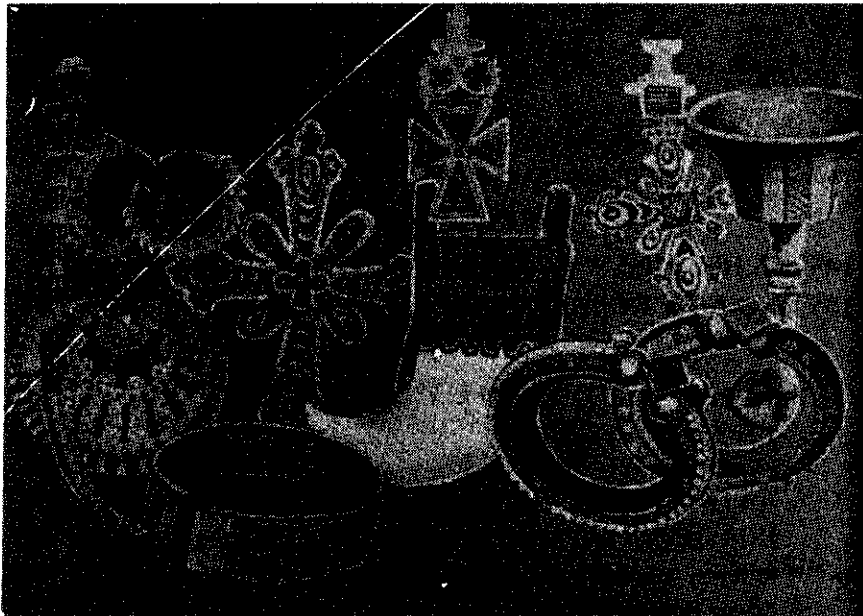

ወደ ኢትዮጵያ የሚመጣ ጎብኚ ከ3000 ዓመታት በፊት ሥልጣን
 ኔው ከፍተኛ ደረጃ ደርሶ በርካታ የሥነ ጥበብ ሥራዎችንና ሥነ
 ሕንፃዎችን ያፈለቀና ከነዚህም አዕምሮን ለመቀስቀስ ጥቂቶቹ ተርፈው
 የሚገኙበትን የዚህን ሀገር ጥንታዊ መናገሻ አክሱምን ሳይጎበኝ ወደ
 ሀገሩ አይመለስም ።

ቅርሶቻችን

ልዩ ልዩ ጌጦች

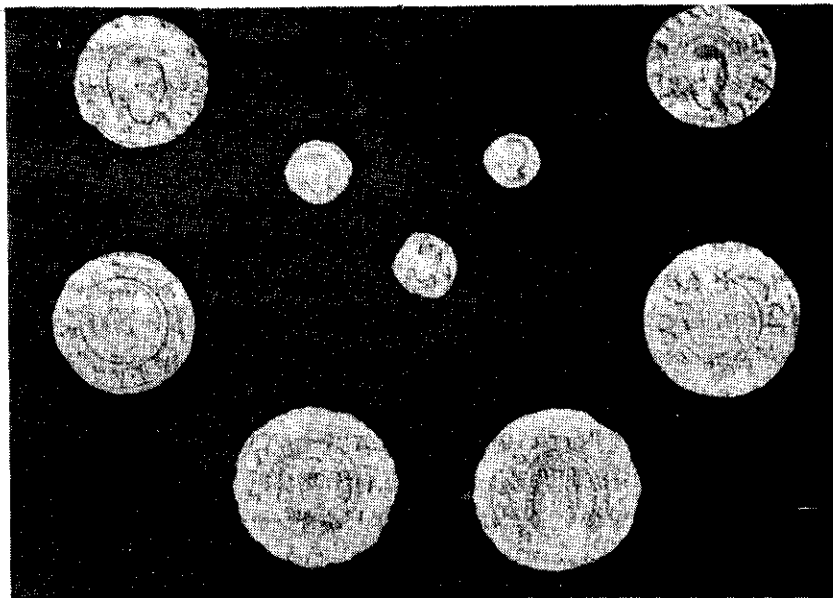
የአክሱም የመገበያያ ገንዘብ

በጥንት ዘመን በሥልጣኔያቸው ቀደምት ከነበሩት መንግሥታት
 መካከል አንዷ የሆነችውና በገናናነቷም ከነኝሁ ጋር የምትመደበዋ
 አክሱም ለንግድ እንቅስቃሴዋ መሠረት የሆነ በደንብ የተደራጀ የገንዘብ
 ሥርዓት ነበራት ።

ምንም እንኳ ገንዘቦቹ ቀደም ሲል በሀገር ውስጥ በአገልግሎት ላይ
 የዋሉ ቢሆንም በንጉሥ እንደቢስ ወይም በንጉሥ አፈላስ ዘመነ
 መንግሥት ለሀገር ውስጥና ለውጭ ንግድ አገልግሎት ገንዘብ ተሠርቶ
 እንደወጣና ሥራ ላይ እንደዋለ የአብዛኛዎቹ ታሪክ ተመራማሪዎች
 እምነት ነው ። የአክሱም የመገበያያ ገንዘቦች ከወርቅ፣ ከብር፣ ከነሐስና
 ከመዳብ የተሠሩ ናቸው ። በአክሱም የተለያዩ ነገሥታት ተሠርተው
 በአገልግሎት ላይ የዋሉ ከ100 የሚበልጡ የተለያዩ የገንዘብ ዓይነቶች
 ተገኝተዋል ። እስካሁን ድረስ ሰባት ሺህ የሚሆኑ የተለያዩ የአክሱም
 ገንዘቦች በዓለም ባሉት ሙዚየሞች ይኖራሉ ተብሎ ይታመናል ።
 እነኝህም ገንዘቦች የነገሥታቱን የግዛት ዘመንም ሆነ ጊዜ የማይጠቅሱ
 ከመሆናቸው ሌላ በላያቸው ተቀርጾ የሚገኘው የነገሥታት ስምና መልኩ
 ብቻ ነው ። በገንዘቦቹ ላይ በአንደኛው ገጽ የራሳቸው የነገሥታት
 ምስሎች በገብስ ወይም ሰንዴ ዛላ ተከቦ ሲታይ፣ በሌላው ገጽ ደግሞ
 የፀሐይ፣ የጨረቃና የመስቀል ምስሎች ተስሎባቸው ይገኛል ። በአንዳን
 ዶቹም ላይ አጭር ምሳሌያዊ አነጋገር ወይም መፈክሮች ተጽፈው
 ይገኙባቸዋል ።

የእንግሊዝ ሀገር ጎብኝ ኤ.ቢ. ዋይልድ ሞዴርን አቢሲኒያ (ዘመ
 ናዊ ሐበሻ) በተሰኘው መጽሐፍ ሲጠቀስ፣ “በሀገሪቷ ንጉሥ ወይም ገዥ
 ጭንቅላት ሁለት ወገን የእህል ዘር ዛላ ተቀምጦ ይታያል ። ይህም
 ያለጥርዎቹ የሐበሻ ባለ ስምንት መስመር ገብስ እምሳያ ነው” ይላል ።
 ጥቂቶቹ ገንዘቦች በግሪክ ቋንቋ የሰፈሩ ጽሑፎችን የያዙ ሲሆኑ፣ ሌሎቹ
 ደግሞ የመጀመሪያው የኢትዮጵያ የጽሕፈት ቋንቋ በሆነው በግዕዝ
 የተጻፉ ነበሩ ።

* በዚያን ዘመን የግሪክ ቋንቋ በሚጻፉት ላይ በቀይ ባሕር ዙሪያ በሰፊው ይገለጻል ብት የነበረ
 የመገበያያ ቋንቋ ነበር ።

በአክሱም ዘመን መንግሥት ከወርቅ የተሠሩ ልዩ ልዩ ገንዘቦች

ሚልሺን ጂ ኮቾል የተባለ ደራሲ “ኢትዮጵያ ትሬዥሪ ሐውስ እፍ አፍሪካ” “ኢትዮጵያ የአፍሪካ የምርጥ ቅርስ ግምጃ ቤት” በተባለው መጽሐፍ፣ “በ750 ዓመታት ውስጥ አንዱ ሲወድቅ ሌላው እየተነሣ በገዛ በ24 ነገሥታት ጊዜ ገንዘቦች ተሠርተዋል” ይላል ።

እንዲሁም ፍራንሲስ አንፍሬይ ከዚህ በታች የሚገኙት ሐያ አራት የአክሱም ነገሥታት ገንዘቦች እንዳሠሩ ጽፈዋል ። ሆኖም ገንዘቦችን ያሠሩ ነገሥታት ብዙ ስለሆኑ ለዓይነት ያህል ሐያ አራቱን እንጠቅሳለን ። እነዚህ እዚህ የተጠቀሱ ነገሥታት ስማቸው በታሪክ ነገሥት ላይ ከተጻፈው የነገሥታት ስም ዝርዝር በጣም ጥቂቶቹ ላይ ስማማ ይችላል ። ይህም የሆነበት ምክንያት ነገሥታቱ ሁለት ሁለት ስሞች ስለነበሩዋቸውና ከሁለቱ አንዱን ስም ብቻ በመውሰዳቸው ይመስላል ።

የንጉሥ ስም

ከፍለ ዘመን

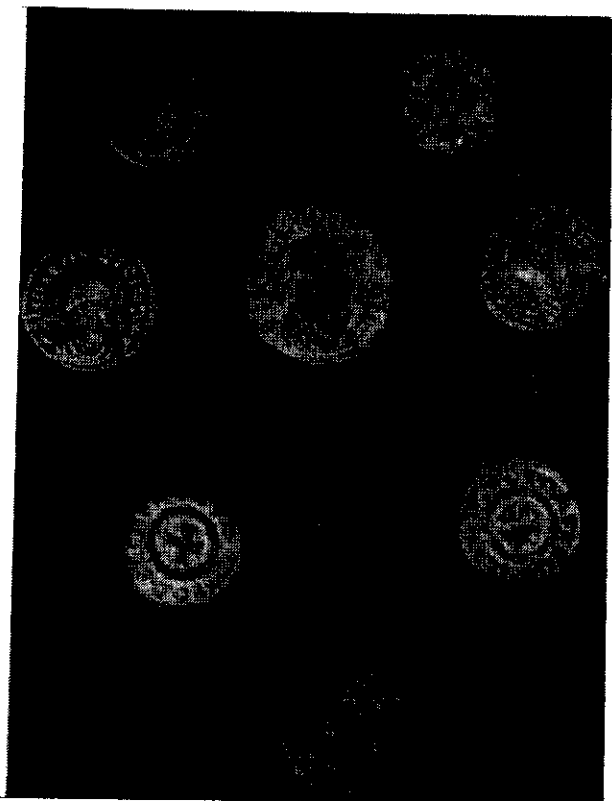
የንጉሥ ስም	ከክርስቶስ	ልደት	በኋላ	3ኛው
1. እንደቢስ	"	"	"	"
2. እሬላስ	"	"	"	"
3. ኡዛናስ	"	"	"	4ኛው
4. ዋዜባስ	"	"	"	"
5. ኢዛና	"	"	"	"
6. ኤዎን ቢሲ (ኤናፍዮን)	"	"	"	"
7. ኤዝባኤል	"	"	"	5ኛው
8. ዋዜባ	"	"	"	"
9. ማሃዮገር	"	"	"	"
10. አላሊ ሚሪስ	"	"	"	"
11. ኡዛና	"	"	"	"
12. ኡዛስ	"	"	"	"
13. ኔዛና	"	"	"	"
14. ካሌብ	"	"	"	6ኛው
15. እስራኤል	"	"	"	"
16. ኢዮኤል	"	"	"	"
17. ኤላ ገበዝ	"	"	"	7ኛው
18. ኤናዮብ	"	"	"	"
19. አርማህ	"	"	"	"
20. ላዝሊያ	"	"	"	"
21. ዘየአብዮ ለመድሀን	"	"	"	"
22. ኡዜና	"	"	"	8ኛው
23. ገርሰም	"	"	"	"
24. ሐታዝ	"	"	"	"

ከላኛ ከቱጠቀሱት ነገሥታት ገንዘቦች መካከል በፊትና በጀርባቸው ጽሑፎች ወይም መፈክሮች ሠፍረውባቸው ይገኛሉ ።

ከነኝህም መካከል፡—

የንጉሡ ስም	ይዘቱ	የማዕድኑ ዓይነት
ኡዛናስ	ንጉሥ ኡዛናስ + በእግዚአብሔር ጸጋ ይህ ለሕዝቡ የሚጠቅም ይሆን ዘንድ	ወርቅ ብር —
ኢዛና	የሰማይ ጌታ መንግሥቱን ጠንካራ ያድርግልኝ	ወርቅ ብር —
አላሊሚሪስ	ንጉሥ አላሊሚሪስ + የሱኤ ነገድ	— ብር —
ኒዛና	ኒዛና + በእግዚአብሔር ጸጋ	ወርቅ ብር —
አሥራኤል	አሥራኤል + የአክሱዎች ንጉሥ ምሕረት ለሕዝቡ	ወርቅ — —
ዋዜና	ንጉሥ ዋዜና + በሕዝቡ ዘንድ ሞገስ የገኝ ዘንድ	— — ነሐስ
ኢዮኤል	ንጉሥ ኢዮኤል + ክርስቶስ ከኛ ጋር ነው	ወርቅ ብር ነሐስ
አናዮብ	ንጉሥ አናዮብ + ምስጋና ለፈጣሪ	— ብር —
አርግህ	ንጉሥ አርግህ + ደስታና ሰላምታ ለሕዝቡ	ወርቅ ብር —
ገርሰም	ንጉሥ ገርሰም + ከክርስቶስ ጋር ድል ታደርጋለህ	— ነሐስ
ዳግማዊ ሐታዝ	ንጉሥ ሐታዝ + ጸጋ ከሕዝቡ ጋር ይሁን	— ነሐስ

እነዚህ መፈክሮች ነገሥታቱ የእግዚአብሔር እምነት እንደነበራቸውና ለሚያስተዳድሩት ሕዝብም ምን ያህል ሰላምና ደስታ ይመኙለትና ያስቡለት እንደነበሩ በጉልህ የሚያሳይ ነው።

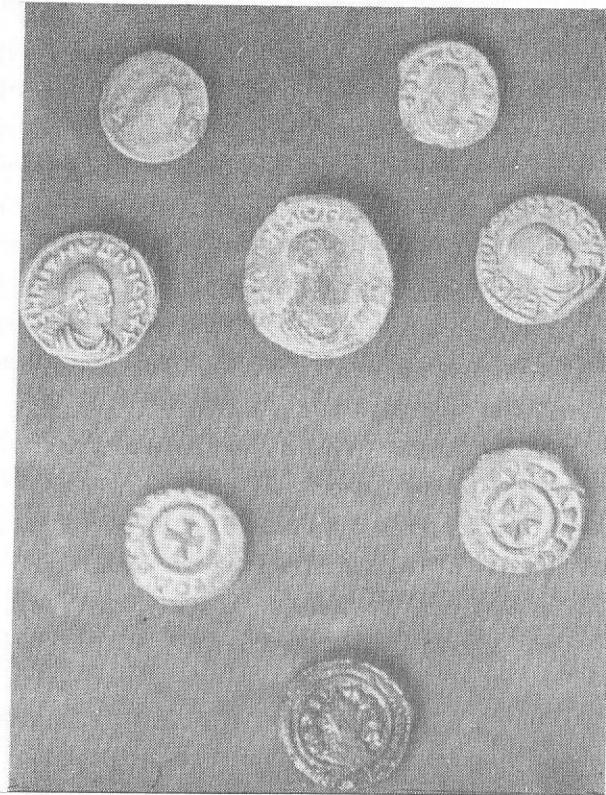
በአክሱም ዘመን መንግሥት ከብር የተሠሩ ልዩ ልዩ ገንዘቦች

ከአክሱም ገንዘቦች ጥቂቶቹ በአሁኑ ጊዜ አዲስ አበባ በሚገኘው ብሔራዊ ሙዚየም ለናሙና ቀርበው የሚገኙ ሲሆን፣ አብዛኛዎቹ ግን በውጭ ሀገር በሚገኙ ሙዚየሞች በተለይም በቪየና፣ ፓሪስ፣ ለንደን፣ በርሊን፣ በምቤይ፣ ሌኒንግራድ፣ ኒዮርክ፣ ፍራንክፈርትና ኤደን እንዲሁም ገንዘብ በሚያጠራቅሙ ግለሰቦች ዘንድ ይገኛሉ። ይልቁንም በኤደን (ደቡብ የመን) ከ1000 የበለጡ ከወርቅ፣ ከብርና ከነሐስ የተሠሩ የተለያዩ ገንዘቦች እንደሚገኙ ታውቋል። ይህም ኢትዮጵያ ለብዙ መቶ ዓመታት የመንን ትገዛ ስለነበረ፣ ምናልባት ለወታደሮች ደመወዝ መክፈያ ወይም ለመገበያያ ይጠቀሙበት የነበረ እንደነበረ ይታመናል። በቅርቡ ኤርትራ ውስጥ መጠራ ከተባለው ታሪካዊ ሥፍራ አቅራ

ከነኝህም ምክክል፡-

የንጉሠ ስም	ይዘቱ	የማዕድኑ ዓይነት
ኡዛናስ	ንጉሥ ኡዛናስ + በእግዚአብሔር ጸጋ ይህ ለሕዝቡ የሚጠቅም ይሆን ዘንድ	ወርቅ ብር —
ኢዛና	የሰማይ ጌታ መንግሥቱን ጠንካራ ያድርግልኝ	ወርቅ ብር —
አላሊሚሪስ	ንጉሥ አላሊሚሪስ + የሉኤ ነገድ	— ብር —
ኒዛና	ኒዛና + በእግዚአብሔር ጸጋ	ወርቅ ብር —
እሥራኤል	እሥራኤል + የአክሱሞች ንጉሥ ምሕረት ለሕዝቡ	ወርቅ — —
ዋዜና	ንጉሥ ዋዜና + በሕዝቡ ዘንድ ሞገስ የገኝ ዘንድ	— — ነሐስ
ኢዮኤል	ንጉሥ ኢዮኤል + ክርስቶስ ከኛ ጋር ነው	ወርቅ ብር ነሐስ
አናዮብ	ንጉሥ አናዮብ + ምስጋና ለፈጣሪ	— ብር —
አርማህ	ንጉሥ አርማህ + ደስታና ሰላምታ ለሕዝቡ	ወርቅ ብር —
ገርሰም	ንጉሥ ገርሰም + ከክርስቶስ ጋር ድል ታደርጋለህ	— ነሐስ
ዳግማዊ ሐታዝ	ንጉሥ ሐታዝ + ጸጋ ከሕዝቡ ጋር ይሁን	— ነሐስ

እነዚህ ምዕራፎች ነገሥታቱ የእግዚአብሔር እምነት እንደነበራቸውና ለሚያስተዳድሩት ሕዝብም ምን ያህል ሰላምና ደስታ ይመኙለትና ያስቡለት እንደነበሩ በጉልህ የሚያሳይ ነው ።

በአክሱም ዘመን መንግሥት ከብር የተሠሩ ልዩ ልዩ ገንዘቦች

ከአክሱም ገንዘቦች ጥቂቶቹ በአሁኑ ጊዜ አዲስ አበባ በሚገኘው ብሔራዊ ሙዚየም ለናሙና ቀርበው የሚገኙ ሲሆን ፡ አብዛኛዎቹ ግን በውጭ ሀገር በሚገኙ ሙዚየሞች በተለይም በቪየና ፡ ፓሪስ ፡ ለንደን ፡ በርሊን ፡ ቦምቤይ ፡ ሌኒንግራድ ፡ ኒዮርክ ፡ ፍራንክፈርትና ኤደን እንዲሁም ገንዘብ በሚያጠራቅሙ ግለሰቦች ዘንድ ይገኛሉ ። ይልቁንም በኤደን (ደቡብ የመን) ከ1000 የበለጡ ከወርቅ ፡ ከብርና ከነሐስ የተሠሩ የተለያዩ ገንዘቦች እንደሚገኙ ታውቋል ። ይህም ኢትዮጵያ ለብዙ መቶ ዓመታት የመንን ትገዛ ስለነበረ ፡ ምናልባት ለወታደሮች ደመወዝ መክፈያ ወይም ለመገበያያ ይጠቀሙበት የነበረ እንደነበረ ይታመናል ። በቅርቡ ኤርትራ ውስጥ መጠራ ከተባለው ታሪካዊ ሥፍራ አቅራ

ቢያ የኢትዮጵያ ጥንታዊ ቅርሶች ተቋም ባካሌደው ቁፋሮ የተለያዩ ታሪካዊ ቁሳቁሶችና ዐሥራ አራት በጉትቻ መልክ የተሠሩ የሮማውያን ገንዘቦች ተገኝተዋል ። ምናልባትም ገንዘቦቹ የተገኙት ኢትዮጵያውያን ነጋዴዎች ከሮማውያን ነጋዴዎች ጋር በሚያደርጉት መገበያየት ፣ ማለትም በአዲስ ወደብ ለመነገድ ከሚመጡት ጋር በንግድ ለመለዋወጥ ለመጠቀሚያ አስቀምጠዋቸው ይሆናል የሚል ግምት አለ ። እንደዚሁም በደብረ ዳዋ የተገኙት የተለያዩ የሕንድ ገዥዎች ገንዘቦችም ከሩቅ ምሥራቅ ጋር የንግድ ግንኙነት እንደ ነበረን በተጨማሪ ያረጋግጡልናል ። የነኝህ መከሰትና በተጨማሪም በኋለኛው ዘመን በውጭ ሀገሮች የአክሱም ገንዘቦች በብዛት መገኘታቸው በ8ኛው ክፍለ ዘመን እንኳ የውጭ ምንዛሪ ልውውጥ እንደነበረ ያስረዳል ።

ከታሪክ እንደምንረዳው ፣ የአብዛኛው የአክሱም ነገሥታት በኢትዮጵያ ገዝተው የማለፋቸው እውነታ በየጊዜው ከአወጧቸው ገንዘቦች ይረጋገጣል ። እንደ ድንጋይ ላይ ጽሑፎች ሁሉ ገንዘቦችም የኢትዮጵያን ያለፈ ገናና ታሪክ ለማስረዳት ከፍተኛ አስተዋጽኦ ሲኖራቸው ፣ በተጨማሪም ስለ አክሱም የሥነ ጥበብ ዓይነት ፣ የቴክኖሎጂ ዕድገትና የሃይማኖት መስፋፋት ምን ያህል ከፍተኛ ደረጃ ደርሶ እንደነበር በውል ያስገነዝባሉ ።

በዚያን ዘመን አክሱም ውስጥ በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ የገንዘብ ዓይነቶች ተሠርተው እንደወጡ ይገመታል ። በኋለኛው ዘመንም ብዙዎቹ ከመሬት ውስጥ በቁፋሮ ተገኝተዋል ። ኡቢ.ዋይልድ ይህን በሚመለከት ሲጽፍ ፡ “ኃይለኛ ዝናብ ዘንቦ ካባራ በኋላ የጥንት ገንዘቦች ከአፈሩ ታጥበው ይወጣሉ ። እጅግ ኃይለኛ ከነበረው ዶፍ ዝናብ በኋላ እንደ ዕድል ሆኖ ሁለት የመዳብ ሳንቲሞችና ትንሽ የነሐስ ቅርጽ አገኘሁ። ትንንሾቹ የሐበሻ ልጆች እንግዳውን ሰው አጅበው መዞር ደስ ይላቸዋል ። እኔም በምሔድበት ጊዜ ሁሌም ተከትለውኝ ይመጣሉ ። እነርሱም ብልሆችና ንቁዎች ትንንሽ ልጆች ሲሆኑ ፣ ለጥንታዊ ቁሳቁሶች ለሚደረግ ፍለጋ ከፍተኛ ጉጉት አላቸው” ይላል ።

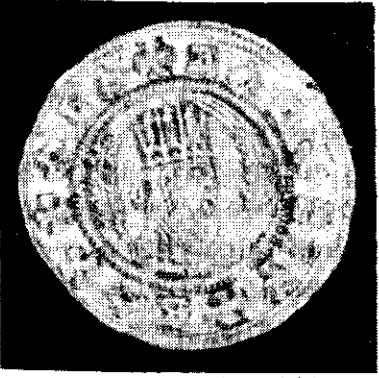
በዛሬውም ጊዜ ቢሆን ከላይ ከተገለጸው ሁኔታ ብዙም ልዩነት አይታይም ። አባባሉ ዛሬም ቢሆን እውነትነት አለው ። ጉብኝዎችም ሆኑ የአካባቢው ነዋሪዎች አሁንም እንዳንድ ጊዜ ጥሩ ዋጋ ያላቸው የታሪክ ቅርሶችን ከመሬት ውስጥ አንዳንዴም ባጋጣሚ ከመሬት በላይ ያገኛሉ ።

በዚህ መልክ ባለፉት ዘመናት በርከት ያሉ የአክሱም ገንዘቦች በየጊዜው ተገኝተዋል ። ኃይለኛ ዝናም ከዘነመ በኋላና በእርሻ አካባቢም ከእርሻ በኋላ በመጠኑም ቢሆን በአፈር ተሽፍነው የነበሩት ወደ ላይ ወጥተው ይታያሉ ። ልጆቹ በተለያዩ ዘዴዎች በመጠቀምና ባጋጣሚ ገንዘቦችን ሲያገኙ አብዛኛውን ጊዜ ለቱሪስቶች አንዳንድ ጊዜም ለመግዛት ለሚፈልጉ ኢትዮጵያውያንም ቢሆን ይሸጣሉ ።

በአክሱም ላይ ገንዘብ ተሠርቶ መውጣት የጀመረበትን ጊዜ በውል የሚያውቅ የለም ። አንዳንድ አርኪዎሎጂስቶች ለመጀመሪያ ጊዜ የወርቅ ገንዘብ በስሙ አሠርቶ ያወጣውና ሥራ ላይ ያዋለው በሦስተኛው ክፍለ ዘመን የነገሠው (227—235 ዓ/ም ግድም) እንደሲስ ነው ይላሉ ። በስሙ ገንዘብ አሠርቶ ያወጣው ሁለተኛው ንጉሥ አፈላስ ነው ። የእንደቢስና የአፈላስ ምስል የሚገኝባቸው ገንዘቦች ከክርስትና ሃይማኖት መሰበክ በፊት የነበረው የኢትዮጵያ መንግሥት የመገበያየት ገንዘብ እንደነበረው ይመሰክራሉ ። ከእንደቢስና አፈላስ ቀጥለው የመጡት ነገሥታት ሁሉ የየራሳቸውን ምስልና አርማ የያዙ ገንዘቦችን አሠርተዋል ።

ክርስትና ከመግባቱ በፊት የተሠራው የኃይለኛ የወርቅ ገንዘብ

ክርስትና ከገባ በኋላ መስተል የተተረጠበት የሃይለኛ የወርቅ ገንዘብ

ክርስትናን ለመቀበል የመጀመሪያው የሆኑት የአክሱም ነገሥታት አብርሃ ወአጽብሐ ሲሆኑ ፣ የነገሡትም በአራተኛው ክፍለ ዘመን የመጀመሪያ አጋማሽ ላይ ነው ። ይህም የክርስትና ሃይማኖት ከመቀበላቸው በፊት እና የክርስትና ሃይማኖት ከተቀበሉ በኋላ በጸጁቸው በድንጋይ ላይ የሠፈሩ መረጃዎች ሊረጋገጡ ችሏል ። በተጨማሪም ንጉሠ

ነገሥት ኢዛና (አብርሃ) ሁለት ዓይነት ገንዘቦች አሠርቶ አውጥቷል ። የቀድሞዎቹ የጨረቃና የፀሐይ ምስል የተቀረፀባቸው ሲሆን ፣ የኋለኞቹ ግን መስቀል ተቀርቶ የሚታይባቸው ናቸው ። እነኚህ ሁለት የገንዘብ ዓይነቶች ኢዛና ከክርስትና በፊትም ሆነ በኋላ ገንዘብ አሠርቶ እንዳወጣ ያረጋግጣሉ ። በተጨማሪም የኋለኞቹ ገንዘቦች የክርስትና ሃይማኖት በአራተኛው ክፍለ ዘመን የአክሱም መንግሥት መደበኛ ሃይማኖት ሆኖ እንደሰፈነ ይመሰክራሉ ። ከዚህ ሌላ በገንዘቡ ላይ መስቀልን አስቀርቶ ያወጣው በዓለም የመጀመሪያው ንጉሠ ነገሥት ኢዛና እንደነበረ ይታመናል ።

የአክሱም የወርቅ ገንዘቦች አላዶ በመባል ሲታወቁ ፣ ምናልባትም እ.ኤ.አ. በ1894 በዳግማዊ ምኒልክ ዘመን የወጣው አላድ (የብር ግማሽ) ስሙን ያገኘው ከዚህ የአክሱም ገንዘብ ሊሆን ይችላል ። የራ ኤም ኮቢሻኖቭ የተባለው ጸሐፊ አክሱም በተሰኘው መጽሐፍ “የአክሱሞች የወርቅ ገንዘብ ለነበረው የገንዘብ ዝውውር መሠረት ነበር ። ከሳፍራ (ቆሐይቶ ኤርትራ) ከተገኙት የድንጋይ ጽሑፎች ለመረዳት እንደሚቻለው መጠሪያውም “አላዶ” ነበር ይላል ። በመጀመሪያ የኢዛና የሳንቲም ገንዘቦች ከሮማውያን የሳንቲም ገንዘቦች ጋር ተመሳሳይነት ሲኖራቸው እየቆየ ግን ፣ በአሠራራቸው የአክሱማውያን የፈጠራ ችሎታ ልዩ ምልክት ይታይባቸው ነበር ።

በዘመናችንም ቢሆን የአክሱም ተወላጆች በብረታብረት ሥራ ችሎታቸውና በረቀቀ የጌጣጌ ጥበብ አሠራራቸው የታወቁ ናቸው ። የአክሱም ብርና ወርቅ አንጥረኞቹ ነበሩ ይህን ጥበባቸውን ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ አዲስ አበባ ፣ አሥመራ ጉንደርና በመላው ኢትዮጵያ ያስገቡትና ሥራውንም ያስለመዱት ።

የእንደቢስና የአፈላስ የወርቅ ሳንቲሞች ከ2.40 እስከ 2.75 ግራም ሲመዘኑ የኢዛና ግን ከ1.70 እስከ 2.90 ግራም የሚመዘኑ ናቸው ። የወርቅ ሳንቲሞችን አሠርቶ የማውጣቱ ሥራ እስከ 8ኛው ክፍለ ዘመን መጀመሪያ ድረስ ሳይቀጥል እንዳልቀረ ይገመታል ።

ከዚህ ዘመን በኋላ በተለይም ከንጉሥ አርማህ መንግሥት ጀምሮ በወርቅ ተሠርተው የነበሩት ገንዘቦች በብርና በምዳብ መልክ ተተኩ ። እነኚህም ቢያንስ እስከ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን እየተሠሩ ይወጡ ነበር ። ይህም ያለበቂ ምክንያት የተደረገ አይደለም ። በጊዜው በነበረው

ብጥብጥና ሁከት የተነሳ የአክሱም የንግድ እንቅስቃሴ እየቀዘቀዘ መሆኑን ያስረዳል ። ከአክሱም መንግሥት መዳከም የተነሳ ገንዘብ ተሠርቶ መጡጠት እንደቆመ ይገመታል ። በመጨረሻም ገንዘቦች ተሠርተው የወጡት በንጉሥ ገርሰምና በንጉሥ ሐታዝ ዘመን መንግሥት ሲሆን እነኚህም በአሠራርና በጥራት ረገድ ዝቅተኛ ነበሩ ።

የአክሱምን ታሪክ ለመገንዘብ የአክሱም ገንዘቦች ያላቸውን ሚና ሉሪንስ ብራውን ኮይንስ ስሩ ዘ ኤጅስ (በዘመናት ውስጥ የሳንቲም ገንዘቦች) በተባለው መጽሐፍ ሲገልጽ ፣ “ባላለፈው ረዥም የታሪክ ዘመን ሁሉ ገዥዎቹ የተመልካችን ዐይን የሚሰቡና ልዩ የሆኑ ሳንቲሞች አሠርተው በማውጣታቸው የተነሳ የኢትዮጵያ ንጉሣዊ ግዛት ተለይቶ ሊጠቀስ ይገባዋል ። ከዚህ ሌላ ግን ፣ ቅንስናሽ ገንዘቦች ለታሪክ ተመራማሪዎች ምን ያህል ታላቅ ግልጋሎት እንደሚሰጡ ዓይነተኛ ምሳሌነት አለው ። በሳንቲሞቻቸው መረጃነት ከምናውቃቸው ሐያ አራት የአክሱም ነገሥታት መካከል በታሪክ የሠፈሩት አምስቱ ብቻ ናቸው ። በትግራይ ክፍለ ሀገር በተመሠረተውና መናገሻውን መጀመሪያ የሐ ላይ ኋላም አክሱም ላይ በቆረቆረው በአክሱም መንግሥት በ330 ዓ/ም ግድም የክርስትና ሃይማኖት ገባ ። ይህም ንጉሣዊ ግዛት እስከ 920 አካባቢ ድረስ ሰፍኖ የቆየ ሲሆን ፣ በዚህ ወቅት ከእንደቢስ (250—275 ዓ.ም) ጀምሮ ሌሎችም ገዥዎች ከወርቅና ከብር ከነሐስና ከመዳብ ልዩ ልዩ የሳንቲም ገንዘቦች አሠርተዋል ። ሳንቲሞቹ እንደልብ በገፍ የሚገኙ አይደሉም ። ቢሆንም ከወርቅ ይልቅ የብር ሳንቲሞች ይበልጥ ብርቅዬ ናቸው ። እንዳንዶቹን የመዳብ ሳንቲሞችም ልዩ የሚያደርጋቸው አልፎ አልፎ ከተቀረጸባቸው ምስል ከፊሉ በወርቅ ልባጥ የተጌጠ መሆኑ ነው ። የዚህ አሠራር ተመሳሳይ “ኪ መኒ” (የቁልፍ ገንዘብ) በመባል የሚታወቀውና በጥንታዊ ቻይና ተሠርቶ ይወጣ የነበረ ገንዘብ ሲሆን ፣ እንዳንድ ሳንቲሞቹም በዚህ ሁኔታ ተጌጠው ይገኛሉ ።

ከሰባተኛው ምዕተ ዓመት የመጨረሻ ዐሥር ዓመታት ጀምሮ የአክሱም ኤኮኖሚያዊ ይዘት ማቆልቆል ጀመረ ። በመጀመሪያ ፋርሶች ፣ ቀጥለውም የዓረብ እስላሞች የየመንን ግዛቷንና ቀይ ባሕርን በቁጥጥራቸው ሥር ስለዋሉ አክሱም በምጣኔ ሀብት ረገድ ጠቃሚ የሆነውን ግዛቷንና ወደ ሩቅ ምሥራቅ የሚዘልቁት የንግድ መስመሮችን ተነጠቀች ። አዋሳኝ የሆኑ ግዛቶች በእስላሞች እጅ መውደቁና በሰባተኛው

ብር የተሠራ የገንዘብ ገንዘብ ገንዘብ ከሠርቅ የተሠራ የገንዘብ አሰራሪ ገንዘብ

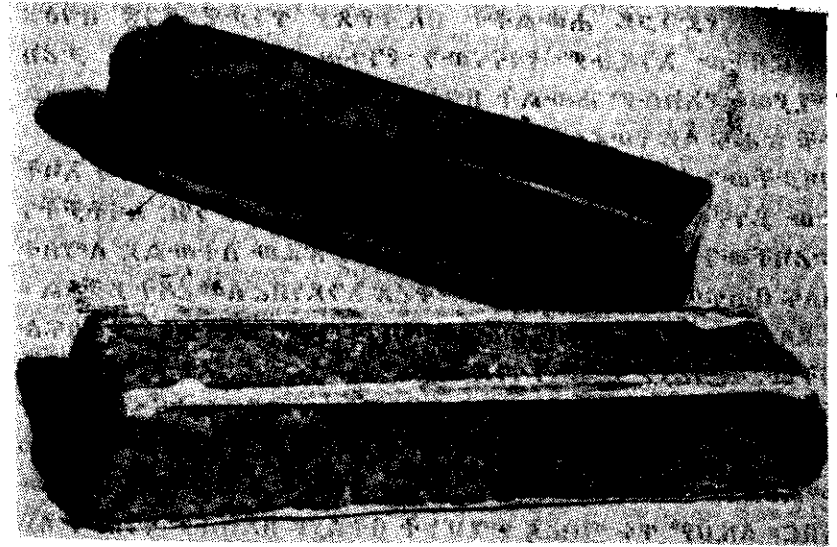
ክፍለ ዘመን ከአስላም ገዥዎች ጋር ግጭት ከተፈጠረ በኋላ የቀድሞ ባሕር ጠረፍዎ መያዙም የአክሱምን ምጣኔ ሀብት በይብልጥ አላሸቀው ። ይህ ሁኔታም ከባዴዳንታይን ንጉሠ ነገሥታዊ ግዛትና ከሜዲቴራኔያን አካባቢ ሀገሮች ጋር የነበራትን የመጨረሻ ግንኙነት አቋርጠው ። ተከታትለው ከተከሰቱት የቤጃ ጉላዎች ማፈንገጥና ቀጥሎም የፈላሻ ወገን የሆነችው የዩዲት ወረራ ድረስ በሥልጣኔ የመጠቀሻና በገናናነቷም ታሪክ በዓለም ደምቆና አሸብርቆ ይታይ የነበረችው የአክሱም መንግሥት ቀስ በቀስ እየተዳከመች እስከነአካቲውም ወደ መውደቅ ደረጃ ደረሰች ።

ይህም ያለጥርጥር ለዘመናት በጥንቃቄ ተመሥርቶ የቆየውን ጥንታዊ የገንዘብ ሥርዓት ለመፈራረስ ዳረገው ። የንግዱ እንቅስቃሴ እየተዳከመ ስለመጣ አዳዲስ ሳንቲሞች አሠርቶ ማውጣቱ ስለቆመ ቀደም ሲል አገልግሎት ላይ የነበሩት ሳንቲሞችም ቀስ በቀስ እየጠፉ ሔዱ ። በሳንቲም ገንዘቦች ምትክ በአሞሌ ጨው ፣ በጨርቃጨርቅ ፣ በብረት ቁርጥራጮች ፣ በቢይዎችና በዛጎሎች የልውውጥ ሥርዓት ተጀመረ ። ከንግዱ ዓለም ገንዘቡ የጠፋበት ምክንያት በነዚህ ሦስት ዓይነተኛ ምክንያቶች ነው ። የመጀመሪያው ከላይ እንደ ተጠቀሰው አጠቃላይ የንግድ እንቅስቃሴው መዳከምና በአንጻሩም የምጣኔ ሀብቱ ይዘት ደረጃ ማሽቆልቆል ነው ። ሁለተኛው ደግሞ በአካባቢው በነበረው አስተዳደር አለመረጋጋት የተነሳ ሕዝቡ ሥጋት ስላደረበት አደጋው እስኪያልፍ ድረስ ገንዘቡንና ሌሎች ጌጣጌጦቹንም በመደበቁና በመቅበሩ ነው ።

በመጨረሻም ገንዘቦቹ ለጌጣጌጥ መሥሪያ እየተሰበሰቡ በመቅለጣቸው ነው ። በመሆኑም የሚዘዋወር ገንዘብ እጥረት ስለተፈጠረ በገንዘብ የሚደረግ የንግድ እንቅስቃሴ ለማካሄድ ጨርሶ አዳጋች ሆነ ። ገበሬዎችና የእጅ ሙያተኞች ምርታቸውን በነበረው ገንዘብ ለመገበያየት ስላልቻሉ የነበራቸው አማራጭ ግብሩን በቁሳቁስ መክፈል ነበር ።

የአክሱም መንግሥት ከተዳከመ በኋላ ፣ መንግሥትነት ወደ ዛጉዌ ተሸጋገረ ። የዛጉዌ ነገሥታት ግን እንደ አክሱም ነገሥታት የመገበያየት ገንዘብ አላወጡም ነበር ። ከዚያም በኋላ በሸዋም ሆነ በጉንደር የነገሡትም ቢሆን የመገበያየት ገንዘብ አላሠሩም ።

ስለዚህ ለአንድ ሺህ ዓመታት ያህል በኢትዮጵያ ውስጥ እላይ በተጠቀሰው ገንዘብ መገበያየት ሲቀር በምትኩ ጨው እንደ ገንዘብ ሆኖ ሲያገለግል ኖሯል ። ለዚህም ለተፈጠረው የገንዘብ ማጣት መፍትሔ ሆኖ የተገኘው በአሞሌ ጨውና በሌላውም ቁሳቁስ መገበያየት ነበር ። አሞሌ ጨው የተለያየ መጠንና ዋጋ ተሰጥቶት እስከ ጊዜያችን ድረስ እስከ 1937 ዓ.ም ድረስ በኢትዮጵያ ለ200 ዓመታት ካገለገለው ከማሪያ ትሬዛ ብር ጋር መሳ ለመሳ በመደበኛ የመገበያየት መሣሪያነት ሲያገለግል ቆይቶ ነበር ።

ከአክሱም ገንዘብ በኋላ ለአንድ ሺህ ዓመታት ገንዘብ ሆኖ ያገለገለው አሞሌ ጨው

የብራና ጽሑፍ በኢትዮጵያ

ኢትዮጵያ ታሪኳን የምታስተላልፈህት የራሷ የሆነ የጽሑፍ ቋንቋ ስለነበራት፣ ጥንታዊ ሥልጣኔ ከነበራቸው ሀገሮች መካከል የቀደምትነት ሥፍራ ሊሰጣት ችሏል ። ላለፉት በርካታ ዘመናት ኢትዮጵያውያን በተዋቡ የቅብ ሥዕሎች፣ የተጌጡና በደንብ የተጠረዙ የብራና ጽሑፎች በማዘጋጀት ጥበብና የላቀ ችሎታ እንደ ነበራቸው የታወቀ ነው ።

መጀመሪያ ድንጋይ፣ ሸክላ፣ እንጨት፣ ብረትና ሌሎችንም መሰል ነገሮች እየተፈለፈሉ የዕለት ተዕለት ሐሳቦችና ሁኔታዎች ይሠፍሩባቸው ነበረ ። በኋላም በነዚህ ፈንታ ሁኔታዎችን የመመዝገቡ ዘዴ ከፍተኛ እድገት አሳየና በተለይ በኢትዮጵያ ብቻ የሚሠራበት ዐይነት የብራና ጽሑፍ ሊተካ ችሏል ።

ግዙፎቹና አስደናቂዎቹ የአክሱም ሐውልቶች በላያቸው ላይ የሠፈረ ጽሑፍ ባይኖርም እንኳ የቴክኖሎጂ እድገትና የሥልጣኔ ማበብ ዐይነተኛ ማስረጃዎች ናቸው ። ጥቂቶቹ በመጠራና በአንዛ የተገኙት አነስተኛ የድንጋይ ሐውልቶች በኢትዮጵያ ጥንታዊ ቋንቋ በግዕዝ ተጽፎባቸው እንዲሁም የገናናውን የንጉሠ ነገሥት ኢዛናን ታሪክ የሚያወሳ የአክሱም ሐውልት በግዕዝ ቋንቋ ተጽፎ ይገኛል ። በሐውልቶቹ ጽሑፍ ላይ የሠፈሩት ቁም ነገሮች ንጉሡ ስለተቀዳጁቸው ድሎች፣ ግዛታቸውን ስለማስፋፋትና ለአምላካቸው የቀረቡ ምስጋናዎችን አካትተው ይገኛሉ ። ከዚህ ሐቅ የምንገነዘበው ዓቢይ ቁምነገር አባቶቻችን ታሪካቸውን፣ ድሎቻቸውንና እምነታቸውን ጽፈው ለትውልድ ለማስተላለፍ በጠፍጣፋ ድንጋዮች ላይ በመቅረጽ እንደነበረ ለመረዳት ይቻላል ። ፊደላቱን በድንጋይና በብረታብረት ወዘተ... ላይ ለማስፈር የሚፈለፍሉ ባቸው መሣሪያዎች በአንዳንድ ቦታዎች ላይ በተደረጉት ቁፈራዎች ውስጥ ተገኝተዋል ። እነርሱም መሮዎች፣ መንደሮችና ሽብልቆች የሚመስሉ ናቸው ። በወርቅ፣ በብርና በነሐስ ጌጣጌጦችም አንዳንድ መልዕክት፣ እምነት፣ ወዘተ... የሚጠቁሙ ጽሑፎች ይቀረጽባቸው ነበር ። ለዚህም ጥሩ ማስረጃ የሚሆኑት በተለያዩ በአክሱም ገንዘቦች ላይ የሠፈሩት ፊደላት ናቸው ።

በአክሱምና በየሐ ዙሪያ ከተገኙት የሸክላ ቁሳቁሶች ላይ የግዕዝ ጽሑፍ መገኘቱ በሸክላም ላይ አንዳንድ ጽሑፎች ይቀረጹ እንደነበረ የሚያስረዳ ነው ። ከነኝህ የሸክላ ዕቃዎች በአንዳንዶቹ ላይ የአንበሳ፣ የፍየል ወዘተ... ምስሎችም ተቀርፀውባቸው ይታያል ። ሌላው የጽሑፍ ማስፈሪያ እንጨት ሲሆን፣ ከአክሱም በስተምሥራቅ 60 ኪ.ሜ. ርቆ በሚገኘው በደብረ ዳሞ ገዳም በእንጨት ላይ ተቀርቦ የሠፈረ ጽሑፍ ተገኝቷል ።

ይህ ሁሉ ቢሆንም ቅሉ፣ ጽሑፉን ለማስፈሪያ ከሚያገለግሉት መካከል ዋነኛው ብራና የተባለው ነበር ። ብራና ኢትዮጵያ ውስጥ ለጽሑፍ ከዋሉት ጥንታዊ ነገሮች መካከል አንዱ ሲሆን፣ በአገልግሎት ላይ መቼ እንደዋለ ግን በውልና በግልጽ አይታወቅም ። ሆኖም በጥንት ጊዜ በአክሱም ዘመነ መንግሥት የብራና ጽሑፍ ዋና ሆኖ ያገለግል እንደነበረ የሚታመን ነው ። ነገር ግን በብራና ላይ መጻፍ በሰፊው የተለመደውና በሥራ ላይ የዋለው የክርስትና ሃይማኖት ከገባ በኋላ በአራተኛው ምዕት ዓመት በአብርሃ ወአጽብሐ ዘመነ መንግሥት ነው ። ብራና ከሌሎች ሊመረጥ የቻለው ምናልባት ለስላሳ፣ የማያስቸግርና ቀላል በመሆኑና እንዲሁም በአገሪቱ በርካታ የቤት እንስሳት ስለነበሩት ጥሬ ሀብቱ በብዛት በመገኘቱ ቆዳው በሚገባ ከተፋቀ በኋላ ለጽሕፈት መሣሪያነት እንዲያገለግል ተደረገ ።

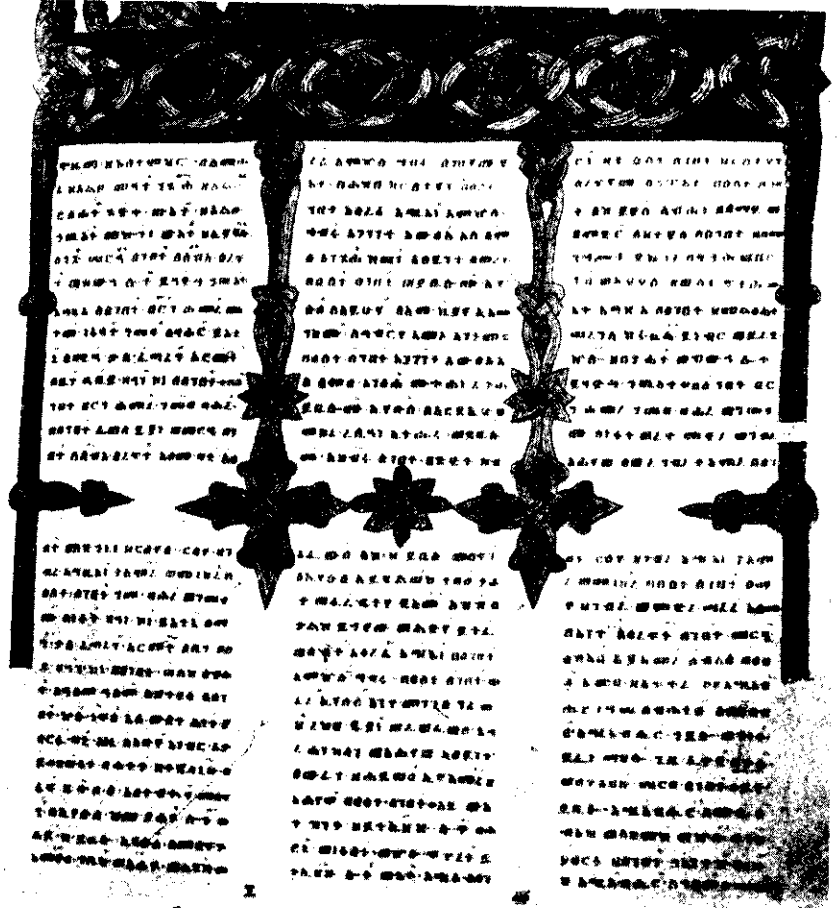
ብራና ከሌሎች እንስሳት ቆዳ እንደ በሬ፣ ላም፣ ጥጃ፣ ፍየል፣ በግና ፈረስ እንዲሁም ከዱር እንስሳት ቆዳ እንደ አንበሳ፣ ነብር፣ የሚዳ ፍየልና ድኩላ ከመሳሰሉት የተለያዩ እንስሳት ሊዘጋጅ ይችላል ። የፍየል፣ የበግ፣ የጥጃ፣ የፈረስ፣ የሚዳ ፍየልና የድኩላ ቆዳዎች ከሌሎች የተሻሉ ሲሆኑ፣ በነጭነታቸውና በቀለም ተቀባይነታቸው ደግሞ የፍየልና የሚዳ ፍየል ቆዳዎች በይበልጥ ይመረጣሉ ። የፍየል ቆዳ በተለይ ለስላሳና ጠንካራ በመሆኑ ከፍየል ቆዳ የተሠሩ ብራናዎች እጅግ ተፈላጊ ሆኑ ። ስለዚህ ብዙዎቹም ዋና ዋና የብራና ጽሑፎች የተዘጋጁት ከፍየል ቆዳ ነው ። ስለሆነም የመጻፍ ችሎታ ያላቸው መነኮሳት ደባትሮች በየገዳማቸው፣ በየደብራቸውና በየቤታቸው ሆነው የፍየልን ቆዳ ፍቀውና አለዘበው ብራናውን ልክ እንደዛሬ ዘመን ወረቀት ዓይነት አስመስለው በመቃና በቀጫጭን ሽምብቆዎች ብርዕ እንዲጻፍበት አድርገው ያዘጋጁታል ።

በድሮ ዘመን በብዛት የሚጻፉ መንፈሳዊያን መጻሕፍት ስለሆኑ እነርሱም ከቅዱሳን መጻሕፍት ብሉይና ሐዲስ፣ ከአዋልድ መጻሕፍት ሊቃውንትና መጻሕፍተ መነኩሳት፣ ገድል፣ ድርሳን ተአምር የተባሉት ሲሆኑ፣ ቅዱስ ያሬድ ከደረሰባቸው ከዚህ መጻሕፍትም በዓለም የታወቁ ድን፣ ጸመድን፣ ምዕራፍ፣ ዝማሬ መዋሥዕት የተባሉት ናቸው ። ሌሎችም እንደ ፍትሐ ነገሥት፣ ታሪክ ነገሥትና ክብረ ነገሥት የመሳሰሉ የተከበሩ መጻሕፍት ይገኙባቸዋል ። ከነዚህም በቀር ስለ ኢትዮጵያ ባሕላዊ ሕክምና፣ የአባቶችን ወግንና ሥርዓትን የሚገልጹ መጻሕፍትም እንዳሉ አይዘነጋም ። እንግዲያውስ ኢትዮጵያ አሉኝ ብላ ከምትመካባቸው ቅርሶች አንዱ የብራና መጻሕፍት ናቸው ። ምክንያቱም የያዙት የታሪክም ሆነ የወግና ሥርዓት ትምህርቱ በጣም ጠቃሚ ስለሆነ ነው ።

ብራናው በጸሐፊው መኖሪያ ቤት የአጥር ግቢ ውስጥ ሊዘጋጅ ይችላል ። በመጀመሪያ ደረቁም ሆነ እርጥቡ የፍየል ቆዳ ይሰበሰባል ፤ ከዚያም በኋላ በውኃ ይዘፈዘፋል ፤ ቀጥሎም ከውኃ ወጥቶ በጠፍር መወጠሪያ ወይም ገመድ አራት ማዕዘን ባለው ቀምበር ላይ ይወጠራል ፤ ከዚያም የቆዳው ልፋዊ በቆልማግ ቢላዋ ይገፈፋል ፤ ቀጥሎም የተደቆሰ ጨው እየተነሰነሰበትና ውኃም እንደ አስፈላጊነቱ እየተርከፈከፈበት በመራመሚያ ድንጋይ እየተራመመ ከልፋጩ ሁሉ ንጹሕ ይሆናል ። ቀጥሎም እንዲደርቅ ይደረግና በተዘጋጀው ምሳር ተፍቆ እንደገና ጨው ተደርጎበት ይራመምና ከዚያ በኋላ ይደርቃል ። ቀጥሎም የደረቀው ብራና በአስፈላጊው መጠን እየተለካ ጥራዞች እንዲያገኝ ተደርጎ በመቀስ ይቆራረጣል ፤ ቀጥሎም ጥራዞቹ መስመር እንዲኖራቸው በማስመሪያና በወሰሬ እየተሰመሩ መስመር ይዘጋጅላቸዋል ፤ ከዚህም በኋላ በመዳመጫ እየለዘበ የቁም ጽሕፈቱን መጻፍ ይቀጥላል ።

በሀገራችን በአብዛኛው ለጠቀሜታ የሚውሉት ጥቁርና ቀይ ቀለም ዓይነቶች ሲሆኑ፣ ሁለቱም ለተለያዩ ዓላማ ያገለግላሉ ። ኢትዮጵያውያን ጸሐፊዎች ጥቁር ቀለም ከቅጠል ፣ ከከሰል ከምጣድ ጀርባ በሚራገፉ ጥላሽቶችና ጥቁርሻዎች ፣ ቀይ ድንጋይ ፣ በርበሬ ፣ ለሥዕል ደግሞ የእንቁላል አስኳል ፣ ቀይ አፈርና ሙጫ ከመሳሰሉ በመሰብሰብና ተቆልቶ እንዲያር ከተደረገ እህል (ሐሩር) ጋር ቀላቅለው በመለወስና በማብኳት እንደ አስፈላጊነቱ ቀይ ወይም ጥቁር ቀለም አዘጋጅተው ይጠቀማሉ ። እንደተፈለገው የቀለም ዓይነት ከላይ የተጠቀሱትን ነገሮች ተቀላቅለው

ዘድን የብራና መጻሕፍ አንዱ ገጽ

ማሰሮ ውስጥ ከከተቱት በኋላ እስኪብላላ ድረስ በየጊዜው እየታሸ ለበርካታ ቀናት ይቆያል ። ከነኝህ የቀለም ቅመሞች ሌላ የደረቀ አበባና ሰራስርም ከሙጫ ጋር ቀላቅለው ቀለም በማዘጋጀት ጥቅም ላይ ያውሉት ነበር ። የተቀመሙት ነገሮች ተወቅጠውና ተደቁለው ከላሙ በኋላ በሙቅ ውኃ ይቀቀሉና በንጹሕ ቦታ ተቀምጠው እየታሹ ይቆያሉ ። ቀለሙ እየቦካ ሲሐድም የማጣበቅ ጠባይ ይኖረዋል ። ከዚያም በንጹሕ ጨርቅ ይጠለላል ። ብራናውን ማዘጋጀቱ በቂ ዕውቀት እንደሚጠይቅ ሁሉ ፡

ቀለም መቀመጫም ዕውቀትን፣ ችሎታንና ትዕግሥትን የሚጠይቅ ሥራ ነው። በመጨረሻ ጥቁር ቀለም በጥቁር ቀንድ፣ ቀዩ ቀለም ደግሞ በቀይ ቀንድ ይቀመጣል።

ጥንታዊያን ጸሐፊዎች ሽምብቆንና የመቃብርዕን እንዲሁም የትልልቅ አሞሮችና ንስሮች ላባን እንደ ብዕር አድርገው ይጠቀሙባቸው ነበር። ሽምብቆውን ወይም መቃውን እንደሚፈለገው ዓይነት መካከሉን ሰንጠቅ አድርጎ ይቀርጸዋል። የመጽሐፍ ርዕሶችና የቅዱሳን ስሞች የእግዚአብሔር፣ የኢየሱስ ክርስቶስ፣ የማርያም፣ የመላዕክትና ወዘተ... በቀይ ቀለም ይጻፋሉ። ይህ የእጻጻፍ ዘዴ በየዐረፍተ ነገሮች መካከልም አልፎ አልፎ ይደረጋል። መጻሕፍቱም በጉልህ ጥቁርና ቀይ ቀለም በመስቀለኛ ነቁጥ በሥዕል ሐረጎች ያጌጡ ናቸው።

ብራናዎቹ በሚጻፍባቸው ጊዜያት ግማሹ ወይም ሙሉው ገጽ ለሚያስፈልገው ሥዕል ክፍት ሆኖ ይቀራል። ሥዕሎቹ የሚቀቡት ተመልካቹን በሚማርኩ ዓይነት ውብ የጎብር ቀለማት ነው። የገጻቹም ጠርዞች አንዳንድ ጊዜ በተለያዩ ጎብሮች የተጌጡ ናቸው። መስቀሎች፣ ቅጠሎችና ጂኦሜትሪን የተከተሉ ቅርጾች በተናጠል ወይም በተለያዩ መንገድ ተዳምረው ይታያሉ። ከዚያም በመጀመሪያ የብራና ቅጠሎች ጸሐፊው በፈለገው መጠን ጥራቶቹን ይወስናል። ከተጠረዘም በኋላ ተደጉሶ አንድ መጽሐፍ ይሆናል። የብራና መጽሐፍ ሲባል በውስጡ አንድ ዓይነት ሐሳብ ወይም የተለያዩ ሐሳቦችን አካትቶ ሊይዝ ይችላል። ታላላቆቹ እንደ ወንጌል፣ እንደ ግብረ ሕማማት፣ እንደ ስንክሳር ያሉት ገበታቸው በወርቅ ወይም በብር ሊለበጥ ይችላል። ጸሐፊዎቹ ማንኛውም ዓይነት ጽሑፍ ለመጻፍ ሲጀምሩ “በስመአብ ወወልድ ወመንፈስ ቅዱስ አሐዱ አምላክ ንዊጥን በረድኤተ እግዚአብሔር ጽሑፊ ገድለ ... ጽሑፊ ድርሳን ... ጽሑፊ ዜናሁ ለእገሌ ... ጽሑፊ ዜና ታሪክ ዘኢትዮጵያ” በማለት ረድኤተ እግዚአብሔርን አጋዥ በማድረግ መጻፍ ይጀምራሉ። ይህን የመሳሰለውን መቅደመ ጽሑፍ አብዛኛውን ጊዜ የሚጽፉት በቀይ ቀለም ብቻ ነው። ከዚህ ሌላ የእመቤታችንን፣ የጻድቃንን የሰማዕታትን፣ የሐዋርያትንና የእግዚአብሔርን ስም በቀይ ቀለም ይጻፋሉ። ለምዕራፍ መክፈያ ለነጥቦች ማሰራጨ ለሐረግ መጣያ በቀይ ቀለም ይጠቀማሉ።

ከነኝህ ወደርየለሽ የብራና መጻሕፍት አብዛኛዎቹ በዮዲትና በግራኝ አሕመድ እንዲሁም በደርቡሾች ጦርነት ጊዜ ተቃጥለዋል።

የቀሩትም ተዘርፈዋል። በኢጣሊያ ፋሺስቶች ወረራና በእንግሊዞችም ተወስደዋል። ከዚህም የተረፉ ታሪክ አቀፍ የብራና መጻሕፍት በአውሮፓውያን ሚሲዮናዊያን ተጓዦችና ሀገር አሳሾች በየጊዜው ተመዝብረዋል። በእንግሊዝ ሀገር ብቻ 700 ያህል የተለያዩ የብራና መጻሕፍት በየሙዚየምና በየቤተ መጻሕፍቱ ይገኛሉ። አጼ ቴዎድሮስ አንድ ሺ ያህል የብራና መጻሕፍት መቅደላ ላይ ሰብስበው እንደ ነበረና ከነኝህም አብዛኛዎቹ በእንግሊዝ ሠራዊት ተዘርፈው ስለተወሰዱ፣ ከነሱም ውስጥ ክብረ ነገሥት የተባለው የታሪክ መጽሐፍ ብቻ በአጼ ዮሐንስ አራተኛ ጥያቄ ሊመለስ ችሏል።

ዛሬ ዋና ዋናዎቹ የብራና ጽሑፎች በኢትዮጵያ ውስጥ የሚገኙት በአክሱም ጽዮን ማርያም፣ በደብረ ዳሞ፣ በጉንዳጉንዴ፣ በሚካኤል አምባ፣ በቤተልሔም፣ በደብረ ቢዘንና ደብረሊባኖስ፣ በጣና ሐይቅ ደሴቶች ላይ በሚገኙ ገዳማት እንዲሁም በጉንደር፣ በጉጃምና በወሎ ገዳማትና አብያተ ክርስቲያናት ነው። በውጭ ሀገርም የኢትዮጵያ የብራና መጻሕፍት በፓሪስ፣ በቫቲካን፣ በሞስኮና በበርሊን ከተማዎች ቤተ መጻሕፍት በብዛት ይገኛሉ። እነዚህም የብራና ጽሑፎች በይበልጥ ተደናቂ የሚያደርጋቸው ከብራና አዘገጃጀቱ ጀምሮ እስከ ቀለሙና የብርዕ አቀራረጹ ድረስ በኢትዮጵያውያን ሊቃውንት እየተዘጋጁ የተጻፉ በመሆናቸው ነው። ሆኖም ባለሙያዎቹ አባቶቻችን ያቆዩትን ቅርሶች ካጣን እንደገና መልሰን ልንሠራቸው ስለማንችል፣ ለመጨዎቹ ትውልዶች መመኪያና መኩሪያ ሆነው እንዲቆዩ ቅርሶቻችን በእጃክብካቤ ሊጠበቁ ይገባል። ይህም ሲሆን እያንዳንዱ ዜጋ ታሪኩን በማድነቅ ኮርቶ ከመኖሩም በላይ፣ ሀገር ጉብኝዎቹም ታሪኩን ለማየት ሲመጡ ከነሱ የሚገኘው ገቢ ለሀገራችን ኢትዮጵያ ኢኮኖሚ ግንባታ ከፍተኛ አስተዋጽኦ እንደሚያደርግ እያንዳንዱ ኢትዮጵያዊ መገንዘብ አለበት።

ከአለት ተራራ ተፈልፍለው የተሠሩ

የውቅር አብያተ ክርስቲያናት

በጥንት ዘመን በኢትዮጵያ ይኖሩ የነበሩት ሕዝቦች በዙሪያቸው ከሚገኙት የአለት ተራራዎችና ኮረብታዎች ፈልፍለው ሕንፃዎችን በማውጣት ጥበብ የተካኑና የተዋጣላቸው የድንጋይ ጠራቢዎችና ጠቢባን ነበሩ ። የፈጠራቸው ውጤት የሆኑት ቅርጾችና በርካታ አንድ ወጥ የድንጋይ ሐውልቶች ፣ የገንቧቸው ቤተ መንግሥቶች ፣ ከአለት ድንጋይ ፈልፍለው ያወጧቸው ቤተ መቅደሶችና አብያተ ክርስቲያናት የሚመለከታቸውን የሰው አእምሮ በአድናቆት ይመስጣሉ ። ይህም ይበልጥ የሚጎላው አብዛኛዎቹ ሥራዎች ከ3000 ዓመታት በፊት እንደተሠሩ ሲታሰብ ነው ።

በኢትዮጵያ ውስጥ በመቶዎች የሚቆጠሩ ከድንጋይ ፍልፍል የተሠሩ ቤተ መቅደሶችና አብያተ ክርስቲያናት ይገኛሉ ። በትግራይ ብቻ አለት እንደልብ በሚገኝባቸው ተራራዎችና ኮረብታዎች በያለበት የተሠሩ ከሁለት መቶ በላይ የዚህ ዓይነት ከድንጋይ የተፈለፈሉ ቤተ መቅደሶችና አብያተ ክርስቲያናት አሉ ። አንዳንዶቹ በተራራዎች ውስጥ ሌሎችም የኮረብታዎችን ደረት ተንተርሰው የተሠሩ ናቸው ። ቀድሞም ቢሆን ዋሻ የነበሩና አንዳንድ ቅርጾች ተቀርጸውባቸው የሚታዩት እጅግ በጣም ብዙ ናቸው ። በከፍተኛ ጥበብና ትዕግሥት በከፍተኛ ገደሎች ውስጥ እጅግ በተራቀቀና በጥራት የተፈለፈሉ ሕንፃዎች ቁጥርም ቀላል አይደለም ። ጥቂቶቹ አብያተ ክርስቲያናት በቅብ ሥዕሎችና በግድግዳዎቻቸው በጣራቸውና በዓምዶቻቸው ላይ በተቀረጹ ምስሎች በረቀቀ ሁኔታ የተጌጡ ናቸው ። አንዳንዶቹ በተለያዩ ጌጣጌጦች የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት በአክሱም ሐውልት በሚገኙት መስኮቶች አምሳል ተቀርጸው የተሠሩ ናቸው ። እነዚህም ሕንፃዎች መቼ እንደተሠሩ በውል አይታወቅም ። ሆኖም በአካባቢው ኗሪ ሕዝብ የሚነገረው በአፈታሪክና በብራና ከተጻፉት ጥንታዊ የግዕዝ ጽሑፎች ሰፍሮ እንደሚገኘው እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት አብዛኛዎቹ ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ4ኛው ክፍለ

ዘመን እንደ ተሠሩ ይገልጻል ። ሌሎቹ በሥነ ሕንፃቸውም ሆነ በአሠራራቸው ይበልጥ ኋላቀርና ያለጌጥ የታነፁት አብያተ ክርስቲያናት ከክርስትና በፊት በቤተ መቅደስነት (በምኩራብነት) የሚገለገሉባቸው ነበሩ ። በኋላም የቅርጽ ለውጥ ታክሎባቸው ቤተክርስቲያን በመሆን ይገለገሉባቸዋል ።

ዶክተር አባ ተወልደመድኅን ዮሴፍ ፡ “በትግራይ የሚገኙ በውቅር የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት” በሚለው መጽሐፋቸው ሲገልጹ ፡ “አንዳንዶቹ ሕንፃዎች ከኢየሱስ ክርስቶስ ልደት በፊት የተሠሩ ናቸው ። ምክንያቱም በሐውዜን ከተማ እንደሚታየው በሕንፃው ላይ የክርስትና ምልክት ጨርሶ አይታይበትም” ብለዋል ። ስለዚህ ጸሐፊው እንዳሉት ለዚህ ዓይነት ለውጥ ጥሩ ምሳሌ የሚሆነው ከክርስትና በኋላ “ከአራት ምኩራብ” ወደ ቤተ ክርስቲያንነት ከተቀየሩት መካከል አንዷ ማርያም ሐውዜን ናት ።

የመጀመሪያዎቹ በኢትዮጵያ ከድንጋይ የተፈለፈሉ ቤተ መቅደሶች የተሠሩት ከክርስትና በፊት በመቶ ዓመት አካባቢ ወይም ከዚያ በፊት ሊሆን ይችላል ። የመጨረሻዎቹ ግን ፣ በ13ኛው ክፍለ ዘመን አካባቢ በአጼ ላሊበላ የታነፁ ናቸው ። በርካታ ከድንጋይ የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት የሚገኙበት ዋነኛ ሥፍራ በሐውዜን ከተማ ዙሪያ በሚገኘው አካባቢ ነው ። ከነርሱም ብዙዎቹ ከሐውዜን ሰሜን ፣ ምዕራብ ፣ ምሥራቅና ደቡብ ሲገኙ ፣ ከዚህ ከተማ ከአምስት እስከ ሐያ አምስት ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ በየተራራማው ሥፍራ ቢያንስ ሰማንያ ከድንጋይ የተወቀሩና የተፈለፈሉ ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት ይገኛሉ ።

በሐውዜን ከተማ የሚገኘው ከአለት የተፈለፈለ ሕንፃ ቤተክርስቲያን ከፊት ለፊቱ በኢጣሊያኖች የተሠራ ዘመናዊ ሕንፃ ተጋርጦበት ይገኛል ። የዚህም ቤተ ክርስቲያን አካል የሆነውና በልዩ ጥበብ ተፈልፍሎ የወጣው ክፍል አሁን እንደ ቤተ መቅደስ ሆኖ ያገለግላል ። ይህ ቁጭምትነት ያለው በውቅር ተፈልፍሎ የተሠራ ሕንፃ ቤተክርስቲያን መጀመሪያ ቤተ መቅደስ (ምኩራብ) የነበረና በኋላም ወደ ቤተክርስቲያን ነት የተለወጠ ነው ። የሐውዜን ማርያም ቤተክርስቲያን በአራተኛው ክፍለ ዘመን በአቡነ ሰላማ ከጣቲ ብርሃንና በነገሥታት አብርሃ ወአጽብሐ አማካይነት የክርስትና ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ ሲገባ በምኩራብነት ያገለግል የነበረውን ቤት ወደ ቤተክርስቲያንነት በመለወጥ የቅድስት

ማርያምን ታቦት እንዲገባ አድርገዋል ። ይሁን እንጂ ፡ አሁን ያለው ቤተክርስቲያን በጥንተ ስሙ ማርያም ሐውዜን ተብሎ በመጠራት ፈንታ አቡነ ተክለሃይማኖት ጸልየውበታል በማለት ታሪካዊ አመጣጡን ወደ ጎን በመተው በአቡነ ተክለሃይማኖት ስም ነው የሚጠራው ። በመቅደሱ ውስጥ ግን ፡ ታቦተ ማርያምና ታቦተ ቅዱስ ገብርኤል ይገኛሉ ። በዚህ ቤተክርስቲያን ጥንታውያን መስቀሎችና የብራና መጻሕፍት ይገኙበታል ። የሐውዜን ማርያም ቤተክርስቲያን ከመቀሌ 93 ኪ.ሜ. ከአዲግራት ደግሞ 70 ኪ.ሜ ያህል ርቀት ላይ ይገኛል ።

በሐውዜን አካባቢ የሚገኙት ጥንታውያን አብያተ ክርስቲያናት በሚያምር ሁኔታ የተቀረጹና በርካታ ሥዕሎቻቸው የጥንታውያን ሊቃውንት አባቶቻችን የጥበብ አሻራ የሚያንጸባርቁና የተዋቡ ከመሆናቸውም በላይ በተለያዩ ሥፍራዎች እንደ ማንኛውም ዘመናዊ ቤተክርስቲያን ሆነው ያገለግላሉ ። እነኚህ ከድንጋይ ተፈልፍለው ከተሠሩ ሕንፃዎች የመጀመሪያዎቹ እንደሆኑ የሚገመቱት የትግራይ አብያተ ክርስቲያናት ከብዙ መቶ ዓመታት በኋላ ተሠሩ ከሚባሉት የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ጋር በጣም የሚመሳሰሉ ናቸው ። ኢትዮጵያ ከውቅር የተሠሩ ብዙ የሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት ስላሏት ፡ በዚሁም በቀደምትነት ምናልባት በዓለም አንደኛ ናት የሚል እምነት አለኝ ።

ከሐውዜን ከተማ በስተምሥራቅ 20 ኪ/ሜ ወይም ደግሞ ከውቅር ከተማ በስተምዕራብ ዐሥራ ስድስት ኪሎ ሜ. ርቀት ላይ አይባ ገማድ በተባለ ቦታ በሁለቱ ወንድማማች ቅዱሳን ነገሥታት አብርሃና አጽብሐ ስም በውቅር የተሠራ ለመታሰቢያቸው የቆመ ሕንፃ ቤተክርስቲያን ይገኛል ። በዚህ ቤተክርስቲያን ስለ ኢትዮጵያ ታሪክና ስለ ሁለቱ ነገሥታት ዝና የሚያወሳ ጥንታዊ የብራና ጽሑፍ ይገኛል ። ቤተክርስቲያኑም ግዙፍና ውብ ከሆኑት ሕንፃዎች መካከል አንዱ ነው ። የተሠራውም ከአለት ተፈልፍሎ ዕብነ አድማስ በሚባለው መሣሪያ ነው ። ይህ ቤተክርስቲያን በስፋቱ የታወቀ በሐረጉና በቅርጹ የተደነቀ በሰው እጅ ተሠራ ብሎ ለማመን የሚያጠራጥር ነው ። በቤተክርስቲያኑ ውስጥ ጉልላቶችና በሁለት አውታር የተጠረቡ የጂላሜትሪ ቅርጾች ያሉበት ክብጣራና ግድግዳዎች ላይም ሁለት መስቀሎች ተቀርፀውበታል ። በመቅደሱ ግራና ቀኝ አራት ማዕዘን ሰፋፊ ክፍሎች ይገኛሉ ። የቅድስቱ ክፍለ

ጣራ በልዩ ሐረግ የተጌጠ ነው ። በቀድሞ ጊዜ ውስጡ ግድግዳ ለቤተክርስቲያኑ ብርሃን የሚሰጡ ጨረሮች የሚያንጸባርቅ መስተዋት ዓይነት ነገር ነበረው ። ይህ ሽፋን ምናልባት ከመስተዋት ወይም በጣም ከተወለወለ ወርቅ ወይም ዕንቁ ለመሆኑ መጽሐፉም ያስረዳል ። ከዚህ ተጨባጭ ማስረጃ የምንረዳው የታሪክ ሐቅ ጥንታውያን የኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት እጅግ የተጌጡ እንደነበሩ ነው ። የቤተክርስቲያኑ የውስጥ ጣራ የሚደገፈው አምረውና ተውበው በተጌጡና በተቀረጹ ዐርባ አራት የድንጋይ ዓምዶች ሲሆን ስፋቱም 20 ሜትር በ35 ሜትር ነው ።

ከቤተክርስቲያኑ ውስጥ ከቆሙ ዓምዶች መካከል ከቅድስት ላይ የሚገኘው አንዱ ዓምድ ጥቅምት አራት ቀን በሚውለው ክብረ በዓል በየዓመቱ ከዓምዱ መካከል ውኃ እየመነጨ ለሕዝቡ እንደ ጸበል ሆኖ ለሦስት ቀናት ሲያገለግል ከቆየ በኋላ ጸበሉ ይደርቃል ። ይኸውም በልዩ ደዌያት የሚሰቃዩ ሕሙማን እየተጠመቁ የሚፈወሱበት ጠበል በመሆኑ በየዓመቱ የማያቋርጥና እንደተአምር የሚታይ ፈዋሽ ጠበል ነው ።

በቤተክርስቲያኑ ግድግዳዎች አልፎ አልፎ የሚታዩት መጠነኛ ስንጥቆች የተከሰቱት በ10ኛው ክፍለ ዘመን ዮዲት በቤተክርስቲያኑ ላይ አደጋ በጣለችበት ጊዜ እንደሆነ ይነገራል ። የጥፋት መልእክተኛ የሆነችው ይህች ንግሥት ቤተክርስቲያኑን ኩብትና እንጨት ከሞላችው በኋላ እሳት ለኮሰችበት ። እሳቱም አምሮና ደምቆ ለዘመናት የቆየውንና በልዩ ጥበብ የተጌጠውን የውስጡን ክፍልና አስደናቂ በሆነ ጥበብ የተቀረፁትን ዓምዶች ጨምሮ አቃጠላቸው ። ይህም ሆኖ በአጠቃላይ ሲታይ በቤተክርስቲያኑ ላይ የደረሰው ጥፋት መጠነኛ ነበር ለማለት ይቻላል ። በእሳቱ ከመለብለባቸው የተነሣ ግድግዳዎቹና ዓምዶቹ የጠቆሩ ቢሆንም እንኳ ጥንታዊ ቅርጻቸውን አሁንም እንደያዙ ይገኛሉ ። የቅኔ ማገሌቱ ጣራ ግን በእሳቱ ቃጠሎ ፈርሷል ። በመጽሐፈ ታሪኩ እንደሚነገረው ፡ ጉዲት ይህን በአይባ ገማድ ላይ የሚገኘውን የአብርሃ ወአጽብሐ የውቅር ሕንፃ ቤተክርስቲያን አቃጥላ ወደ ቤተ መንግሥቷ እሑዳለሁ ብላ በተነሣች ጊዜ እግዚአብሔር መንገዷን አሳስቶ አዲ ነፋስ ከሚባለው ቦታ ነፋስ አስነሥቶ አሽቀንጥሮ አደካውህ ከሚባል ቦታ ላይ ስለጣላት የሕይወቷ ፍጻሜ ሆነ ፡ ሞተች ። መቃብሯም ከውቅር ከተማ በታች በሚገኘው አደካውህ አጠገብ የቆመ ድንጋይ ምልክት ተተክሎ በት ይገኛል ። ይህን አባባል ለማመን አስቸጋሪ ቢመስልም ፡ እግዚአብ

ሔር የሚሳነው ነገር ስለሌለ ተአምራቱን ለማሳየት ከሚከሰቱት አስደናቂና የሰው ልጅ ሊፈጽማቸው ከማይችሉ መለኮታዊ ሥራዎች ሳይሆን አይቀርም የሚል እምነት አለኝ ።

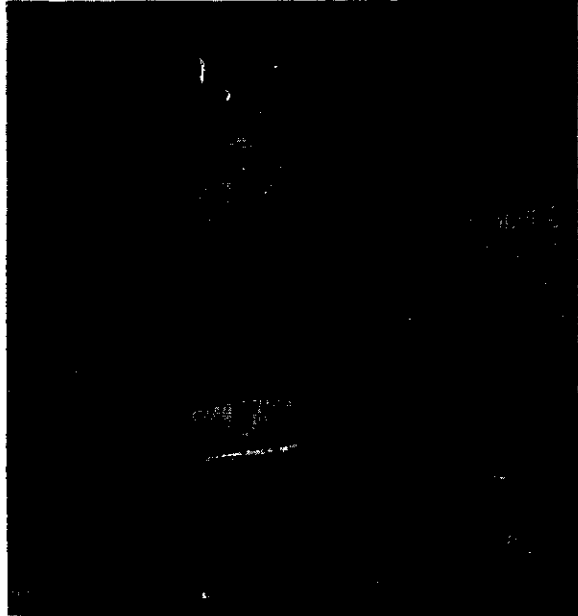
ከደጀ ሰላሙ ዝቅ ብሎ ቤተክርስቲያኑ በ340 ዓ.ም. በሁለቱ ወንድማማች ነገሥታት እንደ ተሠራ የሚገልጽ በድንጋይ ላይ የተቀረፀ ጽሑፍ ይገኛል ። እነኚህ መንትያዎች ቅዱሳን ነገሥታት በዘመናቸው ከስልሳ በላይ የውቅር አብያተክርስቲያናት እንዳሳነፁ ይታመናል ። እነሱም አብዛኛዎቹ በትግራይ ክፍለ ሀገር ሲገኙ ፣ ሌሎችም በኤርትራ ፣ በጉንደር ፣ በጉጃም በሸዋና በሌሎችም ክፍላተ ሀገሮች እንዲሁም በየመን ሐገረ ናግራን ፣ አያሌ አብያተ ክርስቲያናትን እንዳሳነፁ ታሪካቸው በሰፊው ያስረዳል ። በጣም የሚያምር የነበረ የአክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ብቻ ዐሥራ ሁለት መቅደስ ያለው አድርገው ሲያሠሩ የቀሩት ግን አብዛኛዎቹ በውስጣቸው ሦስት ሦስት ቤተመቅደሶች እንዲኖራቸው አድርገው አሳንጸዋቸዋል ። ቤተመቅደሱም ከሦስት ላይ የተከፈለ ሆኖ ክፍሎቹ ለየብቻቸው የታነጹ ናቸው ። ለምሳሌ በአብርሃና አጽብሐ ቤተክርስቲያን የሚካኤል ፣ የገብርኤልና የአብርሃና አጽብሐ ታቦት ይገኛሉ ። ወደ ውስጥ ሲገባ በስተቀኝ በኩል ያለው ቤተመቅደስ የአብርሃና አጽብሐ መቃብርን ጭምር ያካትታል ። የአካባቢውም ነዋሪዎች ይህን ዝነኛ የአብርሃ ወአጽብሐ የውቅር ቤተ ክርስቲያን ያረፈበትን ቦታ ብቻ ሳይሆን አካባቢውንም ጭምር “እንዳ አብርሃ ወአጽብሐ” ብለው ይጠሩታል ። ትርጉሙም የአብርሃና አጽብሐ ቤት ማለት ነው ። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ቅድስናን ከሰጠቻቸው ነገሥታት መካከል አብርሃና አጽብሐ የመጀመሪያዎቹ ናቸው ። እንዳ “አብርሃ ወአጽብሐ” የሚባለውም ቤተክርስቲያን ከመቀሌ 56 ከውቅር ከተማም 16 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ይገኛል ።

ይህ ቤተክርስቲያን በኢትዮጵያ ውስጥ ከሚገኙት እጅግ ከተከበሩ ሥፍራዎች አንዱ ነው ። በየዓመቱ ጥቅምት 4 ቀን በብዙ ሺህ የሚቆጠሩ ምእመናን ከየክፍለ ሀገሩ ለጸሎትና በዓሉን ለማክበር ይሔዳሉ ።

በዚህ በእንዳ አብርሃ ወአጽብሐ ቤተክርስቲያን ክልል ውስጥ ወደ ምሥራቅ ጥቂት ራቅ ብሎ በውቅር ከተማ ውስጥ ከድንጋይ ተፈልፍሎ የተሠራው የቅዱስ ቂርቆስ ውቅር ቤተክርስቲያን ሕንፃ ይገኛል ። ሕንፃው የተሠራውም ከአዲስ አበባ ወደ አሥመራ በሚወስደው ጉዳና

አቅራቢያ ስለሆነ መንገድ ላይ ሆኖ ይታያል ።

በ1860 ዓ.ም. የእንግሊዝ ጦር ወደ መቅደላ ሲጓዝ ፣ የዚህን ቤተክርስቲያን ውጫዊ ቅርጽና ውስጣዊ ይዘት በማየት እንደተደነቀ የዕድሜ አዚም የከበዳቸው አዛውንት ይናገራሉ ። ምንም እንኳ የእንግሊዝ ጦር አመጣጥ ለኢትዮጵያ ጥፋት እንጂ ለኢትዮጵያ ድህንነት የመጣ ባይሆንም ፣ የኢትዮጵያ ሥልጣኔ ምን ያህል የተራቀቀ እንደነበረ በቀዳሚ መረጃነት የተገነዘበው ታሪካዊ ሐቅ ነው ። በዚያን ዘመን በአውሮፓውያን ዘንድ ከሚታወቁት ከድንጋይ ከተፈለፈሉት የመጀመሪያው የኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ነው ተብሎ ይነገር ነበር ። አሠራሩም አንድ ወጥ ሆኖ ከኮረብታው ጋር የተያያዘው በስተጀርባው ያለው ክፍል ብቻ ነው ። በስተቀኝና በስተግራ ያሉት ክፍሎች ግን ያልተያያዙ ናቸው ። ይኸውም አስደናቂ ከሚባሉትና ዕፁብ ድንቅ ጥበብ ከሚታይባቸው ሕንፃዎች አንዱ ነው ። አብርሃ ወአጽብሐ እንዳሠሩትም መጽሐፉ ያስረዳል ። ውቅር ቂርቆስ ከመቀሌ በ40 ኪ.ሜ. ርቀት ላይ ይገኛል ።

ከዳጥኝ ድንጋይ ከተፈለፈሉት የትግራይ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ የሆነው የውቅር ቂርቆስ ቤተ ክርስቲያን

የአቀማመጡ ሁኔታ ልክ እንደ ደብረ ዳሞ ሆኖ በላዩ ላይ ከአለት ድንጋይ ተፈልፍሎ የታነፀ ሚካኤል አምባ የተባለ የውቅር ቤተክርስቲያን ከውቅር ከተማ በስተምሥራቅ 50 ኪ.ሜ. ርቀት ላይ ይገኛል። የሕንፃው አቅጣጫዎች ማለት በስተጀርባው በምሥራቅ በኩል የተያያዘ ሲሆን በሰሜንና በምዕራብ በኩል ከቋጥኝ የተላቀቁ ናቸው። በቤተክርስቲያኑ መግቢያ ላይ በግራና በቀኝ የማይደርቁ ሁለት የውኃ ጉድጓዶች ይገኛሉ። ምንጮቹ ምን ጊዜም የማይደርቁ በመሆናቸው፣ በቤተክርስቲያኑ አገልግሎት ይውላሉ። በአራተኛው ክፍለ ዘመን እንደተጻፉ የሚነገርላቸውና ከፍተኛ አድናቆት ያላቸው የብራና ጽሑፎች ሌሎችም የቤተክርስቲያን ንዋዩ ቅድሳት በገዳሙ ግምጃ ቤት ይገኛሉ። እንዲሁም እጅግ ጥንታዊ የሆነ የብረት መስቀልና የጥንት ድስትና ኩስኩስት ይገኛል። ከቤተክርስቲያኑም ራቅ ብሎ በአምባው ላይ ምን ጊዜም የማይደርቅ የውኃ ኩሬ አለ። በቤተክርስቲያኑ ውስጥ የሚካኤል፣ የገብርኤልና የማርያም ሦስት ጽላቶች ይገኛሉ። ሕንፃው ከታነፀበት ተራራ ወይም አምባ ላይ ሆኖ ቁልቁል ሲመለከቱት፣ በዓለም ውስጥ አሉ ከሚባሉት እጅግ የተዋወቀ አስገራሚና አስደናቂ ቦታዎች እንደሚወዳደር አያጠይቅም። ጆርጅ ጌርስተር ቸርችስ ኢን ሮክ (ከቋጥኝ አብያተ ክርስቲያናት) በተባለው መጽሐፍ፣ “የገጠናን ክፍል በሚመለከት ኢትዮጵያ ውስጥ ካደረግንታቸው ጉብኝቶች ውስጥ የዚህን ያህል ትልቅ ማራኪነት ያለው ቦታ አላየሁም። ከተጠቀሰው አምባ ላይ ሆኖ ወደየትም አቅጣጫ ሲመለከቱ ገንትን እንደማየት የሚቆጠር ነው” ሲል ገልጿል።

ንጉሥ አንበሳ ውድምን ስታሳድድ የኖረችው ንግሥት ዮዲት ከሞተች በኋላ፣ ከሸዋ ወደ አክሱም እንደተመለሰ ካሠራቸው ሕንፃዎች አንዱ ይኸው ቤተክርስቲያን መሆኑ በቤተክርስቲያኑ ታሪክ ተመዝግቧል።

ሌላው አስደናቂና የመሳብ ቅርጽ ባለው ተራራ ጫፍ ላይ የተሠራው የቤተ ክርስቲያን ሕንፃ ደግሞ ከአጽቤ ከተማ በስተ ሰሜን ምሥራቅ 10 ኪ.ሜ ያህል ርቆ የሚገኘው የደብረ ሰላም ሚካኤል ገዳም ነው። የተሠራውም በ3,150 ሜትር ከፍታ ቦታ ላይ በተራራ ጫፍና በገደል አፋፍ ላይ ከተሠሩት በርካታ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ በበለጠ ከፍተኛ ቦታ ላይ ነው። ቤተክርስቲያኑ በሦስት ማዕዘን በኩል ሕንፃ ሲሆን፣

ከፊት ለፊት ግን በግንብ የተሠራ ነው። ቤተክርስቲያኑ የጥንታዊ ቤተክርስቲያንን ሥነ ሕንፃ አሠራር የያዘ እጅግ በጣም የሚያስደንቅ ነው። በበሮቹና በመስኮቶቹ፣ በአጠቃላይ ቅርጹ እንዲሁም የአሠራር ዘዴው የአክሱሞች አሠራር ጥበብ ዓይነት ይታይበታል። የምሥራቁና የደቡቡም አቅጣጫ ግንቦችን አክሱም የሕንፃ አሠራር መሰል ዘዴ ሆኖ የእንጨት ማዕዘን በመፈራረቅ አግድም ረድፍ እየሆነ የተሠራ ነው። ሌሎቹ አቅጣጫዎችና ጣራው ራሱ የዋሻው አለት ነው። የምሥራቁንና የደቡቡን አቅጣጫ ከልሎ ለመዝጋት ሲባል ግንብ ተጨምሮበታል። ጣራውንም የሚደግፉ ምሰሶዎች አሉት። ይህ ጥንታውያን ከሆኑት አብያተክርስቲያናት አንዱ ሲሆን፣ ያሠሩትም አብርሃ ወአጽብሐ ለመሆናቸው ታሪክ ነገሥታቸው ያስረዳል። በጣራውና በመቅደሱ በር ላይ ግሩም የእንጨት ቅርጾችና በደብዛዛ ቀለም የተሳሉ ድንቅ ሥዕሎች ይገኛሉ። ቤተክርስቲያኑም ደብረ ሰላም ሚካኤል በመባል ይታወቃል። አጽቤ ከውቅር 20 ኪ.ሜ ከመቀሌ ደግሞ 60 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ይገኛል።

በኢትዮጵያ ከሚገኙት ገዳማት መካከል ዋነኛውና በሥራውም ዕድሜ ጥንታዊነት የያዘው፣ ጥንታዊው የደብረ ዳሞ ገዳም መሆኑ የታወቀ ነው። ከዘጠኙ ቅዱሳን አንዱ የሆኑት አቡነ አረጋዊ (ከሚካኤል) ሥርዓተ ምንኩስናን ያስተማሩበት፣ ይጻፈዩበት የነበረና ከልደተ ክርስቶስ በኋላ ከስድስተኛው ክፍለ ዘመን ጀምሮ ያለማቋረጥ በገዳምነት ሲኖሩበት የቆዩ ነው። ከዚህም የተነሣ የእቲሳው አቡነ ተክለሃይማኖትም ወደ ደብረዳሞ ሔደው በሥራ ሁለት ዓመት እየጸለዩ ከኖሩ በኋላ በገዳሙ አስተዳዳሪ በአባ ዮሐን እጅ የምንኩስና ማዕርግ እንደተቀበሉ ገድላቸው ይናገራል።

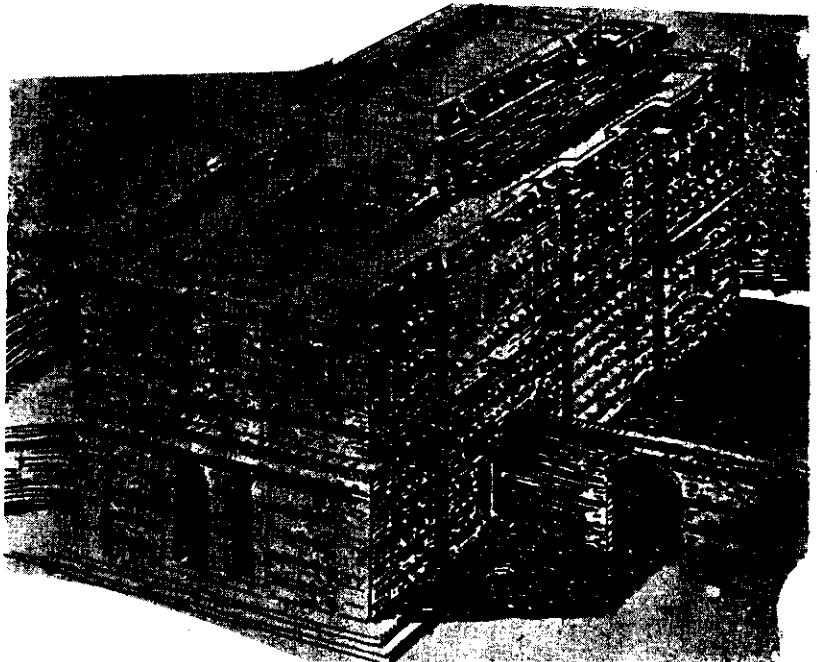
አቡነ አረጋዊ የደብረ ዳሞን ተራራ አቀማመጥ ከሩቁ አይተው ደስ ስላሰኛቸው እላዩ ላይ ወጥተው ሊጸልዩበት ተመኙ። አቡነ አረጋዊ ወደ ገደሉ ጫፍ ለመውጣትና በዚያውም ላይ የጽሑፍ ሕይወታቸውን ለማሳለፍ መመኘታቸውን አይቶ እግዚአብሔር በአምባው ላይ ይኖር የነበረውን ትልቅ ዘንዶ ወደታች ወርዶ ቅዱሱን አንሥቶ ወደ አምባው እንዲያወጣ እንዳዘዘው ተገለጸላቸው። ዘንዶውም ትእዛዙን በማክበር ወደ ገደሉ ሥር እየተምዘገዘገ ወርዶ ከእግር እስከ ወገባቸው ተጠምጥሞና ጠልፎ በመያዝ አወጣቸው። ከዚያም አቡነ አረጋዊ ከተራራው ላይ እንደወጡ ሦስት ጊዜ “ሃሌ ሉያ ለአብ፣ ሃሌ ሉያ ለወልድ፣ ሃሌ ሉያ

ለመንፈስ ቅዱስ” ብለው አመሰገኑ ሲል መጽሐፈ ገድላቸው ያረጋግጣል።

ከዕለታት አንድ ቀን ንጉሡ አጼ ገብረመስቀል አቡነ አረጋዊን ለመጉብኘት ወደ ደብረ ዳም በሌዱ ጊዜ፣ አቡነ አረጋዊ ቤተክርስቲያኑን እንዲያሠሩላቸው አጥብቀው ጠየቁዋቸው። ከዚያም በኋላ አጼ ገብረመስቀል ቤተክርስቲያኑን ለመሥራት ወደ ተራራው የሚያወጣ ደረጃ ሠርተው በሁለት ዓመት ውስጥ በጥሩ ሁኔታና ተመልካችን በሚያስደንቅ መንገድ አሠሩላቸው። ይኸውም ቤተክርስቲያን በትናንሽ ጥርብ ድንጋይና በጥርብ እንጨት አገጣ የተሠራ ጥንታዊ ሲሆን፣ አስካሁንም ምንም ሳይታደስ የጥንት መልኩን እንደ ያዘ ይገኛል።

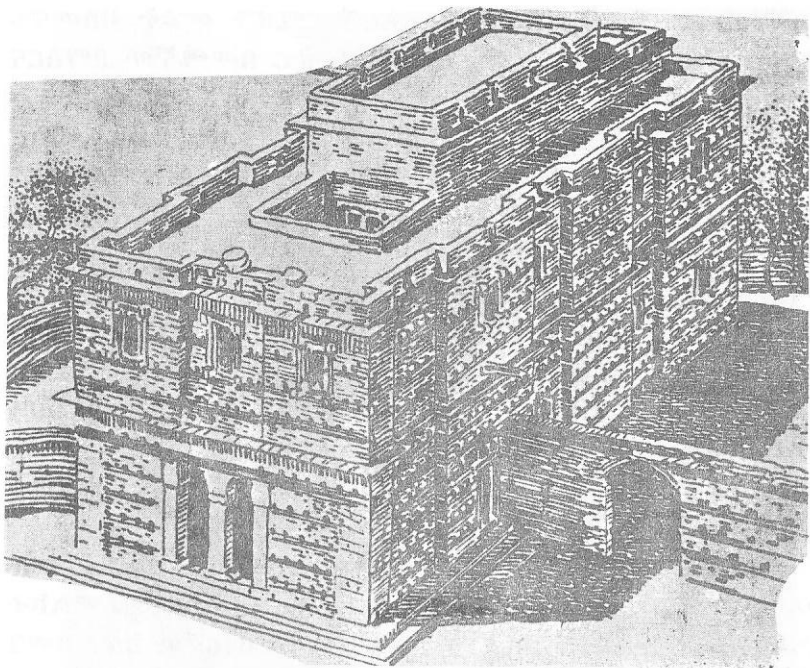
የቤተክርስቲያኑ ሥራ ከተጠናቀቀ በኋላ፣ አጼ ገብረመስቀል፣ “ደረጃውን ላፍርሰው ወይስ እዚያ ይሁን?” ብለው አቡነ አረጋዊን ሲጠይቁ “ዳሕም” አሏቸው ማለትም ላፍርሰው ማለት ነው። ከዚህ በኋላ ደብረ ዳሕምም ተብሎ ተጠራ። በቀን ብዛት ግን፣ ደብረ ዳም እየተባለ መጠራት ጀመረ።

በመሠረቱ ይህ ቤተክርስቲያን ሦስት ቤተ መቅደስ የያዘ በብዙ ሐረግና ቅርጽ ያጌጠ ነው። ክፍሉ በሁለት ተርታ በቆሙ ዓምዶች ሦስት ቦታ የተከፈለ ነው። የመካከለኛው ክፍል ጥራ ከሌሎቹ ከፍ ያለ ሲሆን ከዓምዶቹ በላይ ከሚገኘው ግድግዳ የተፈለፈሉ ልዩ ልዩ የአሠራር ጥበብ የሚታይባቸው መስኮቶች ይገኛሉ። ግምቡም በትንንሽ ጥርብ ድንጋዮች የተገነባና የተለያዩ ቅርጽ ባላቸው እንጨቶች የተሠራ ሲሆን፣ በምልዓት ሲታይ ደግሞ፣ በቤተክርስቲያኑ ውስጥ የተለያዩ የእንስሳት ምስል ቅርጾች ፍንትው ብለው ይታያሉ። በመጀመሪያ ያሠሩት በታቦተ ማርያም ስምና በታቦተ ሚካኤል፣ ታቦተ ገብርኤል ሲሆን የሚጠራው ግን በአቡነ አረጋዊ ስም ነው። አጼ ገብረመስቀል ለቤተክርስቲያኑ ካህናትና መነኮሳት መተዳደሪያ መሬት ከጉለቱለት ለይተው ከሰጡት በኋላ፣ ለቤተክርስቲያኑ ማገልገያ የሚሆኑ ልዩ ልዩ ንዋዩ ቅድሳትን ሰጥተው ወደ መናገሻ ከተማቸው ወደ አክሱም ተመለሱ። ቅዱስ ያሬድም ከአክሱም ወደ ደብረ ዳም መጥቶ አጼ ገብረመስቀል ለአቡነ አረጋዊ ያሠሩላቸውን ቤተክርስቲያን ተመልክቶ በጣጭ አድንቋል። ስለዚህ ተደናቂ ገዳም ብዙም ዘምሯል። ጻድቁ አቡነ አረጋዊም ቅዱስ ያሬድ ገዳማቸውን ጉብኝቶ ሕሊናን በሚመስጥ ጣዕመ ዜማና ስሜትን በሚማ

ጥንታዊ የደብረ ዳም ቤተክርስቲያን

ርክ መንፈሳዊ ዝማሬ አስምቶ በመመለሱ እጅግ በጣም ደስ አላቸው። የደብረ ዳም የአቡነ አረጋዊ ገዳም የተተከለበት ተራራ በተንጣለ ለው ሚዳ ላይ ለብቻው ቀጥ ብሎ በመውጣቱ የትም ሆኖ በርቀት ይታያል። ስለዚህ ገዳም አቀማመጥና ሁኔታ ምሳሌ ለማቅረብ ያስቸግራል። የደብረዳም ቤተክርስቲያን ከፍ ካለ ቦታ ላይ የተሠራና በገደላ ገደል የተከበበ ይሁን እንጂ፣ በዘንዶ አምሳያ በተገመደው ጠፈር ከእግር እስከ ወገብ ታስረው ከወጡ በኋላ በጣም ሰፊና ለጥ ባለ ቦታ ላይ በመሠራቱ ከሌሎቹ ግዳማት ልዩና አስደናቂ ከሚያደርገው ሁኔታ አንዱ ነው። መውጫ የሌለውና ቀጥ ብሎ የቆመ አምባ በመሆኑ ወደ አምባው መውጣትና መውረድ የሚቻለው በገደሉ ጫፍ ላይ በተንጠለጠለ 16 ሚትር ርዝመት ባለውና በዘንዶ አምሳያ በወፍራሙ በተጉነጉነው ጠፍር (መጫኛ) ወገብ ላይ ይታሰርና የተንጠለጠለውን የጠፍር ጉንጉን በእጅም ጭምር አጥብቆና እቅፍ አድርጎ በመያዝ ስለሆነ በጣም አስፈሪና

ጥንታዊ የደብረ ዳጥ ቤተክርስቲያን

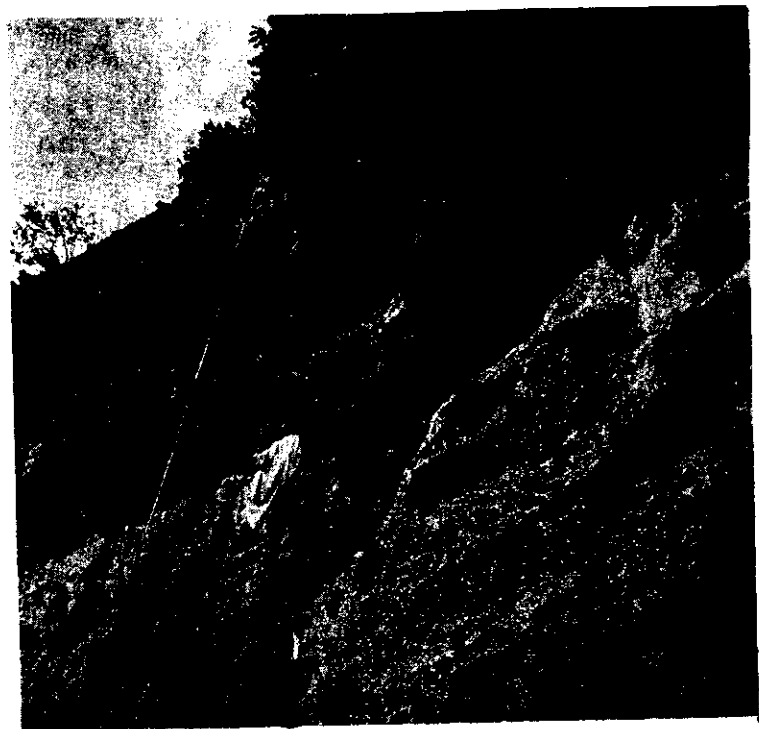
ርክ መንገድ ስም ገማገ ኦሪግቶ በመመለሱ እጅግ በጣም የሰ አላቸው ።

አስቸጋሪ ነው ። በአምባው ላይ ለእርሻ የሚሆን መሬት ባለመኖሩ መነኮሳቱ ቀለባቸውን የሚያመላልሱት ዘወትር በመጫኛው በማሰርና በመንጠላጠል ነው ። ሴቶች ወደ ገዳሙ መውጣት እይፈቀድላቸውም ። ከዚህ ዓለም በሞት በሚለዩበት ጊዜ ግን ፣ ፈሳቸውን በጠፍሩ አስር በማውጣት እንዲቀበሩ ይደረጋል ። በተራራው ላይና በአምባው ግርጌ የኪዳነ ምሕረትን ቤተክርስቲያን አሠርተው ለሴቶቹም ገዳም አቋቁመው ላቸዋል ። በደብረዳም አምባ ላይ ካለው ሚዳ ከዓመት እስከ ዓመት የማይደርቁ እንደ ኩሬ ሆነው የሚያገለግሉ የያንዳንዳቸው ጥልቀት 30 ሜትር የሚሆን ከአለት ላይ የተጠረቡ ከ12 በላይ የሚሆኑ የውኃ ጉድጓዶች አሉ ። በዚሁ ገዳም የሚኖሩ መነኮሳት ከ600 በላይ ሲሆኑ ለመኖሪያቸው የሚበቁ ቤቶች ሠርተዋል ። መነኮሳቱ ለመጠጥም ሆነ ለምግብ መሥሪያ የሚጠቀሙበት የአለቱ የጉድጓድ ውኃ ነው ። ባሕታውያኑ የሚኖሩትም በገደሉ አፋፍ ላይ ከሚገኙ ቤቶችና ዋሻዎች ውስጥ ነው ።

የደብረ ዳም ገዳም በሀገሪቷ ከሚገኙት በርካታ ገዳሞች ሁሉ ቀዳሚና ሥፍራውም በኢትዮጵያ ከሚገኙት እጅግ የተከበሩ የአምልኮተ እግዚአብሔር አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ነው ። በ16ኛው ክፍለ ዘመን ንጉሥ ልብነ ድንግልና ባለቤታቸው እቴጌ ሰብለ ወንጌል ከአህመድ ግራኝ ሠራዊት ሸሽተው በማምለጥ በዚህ ሥፍራ ይቀመጡ ነበር ። ንጉሥ ልብነ ድንግል ለዐሥራ ሦስት ዓመታት ሀገራቸውን ከአህመድ ግራኝ ጥቃት ሲከላከሉ ከቆዩ በኋላ ፣ በ1532 ዓ.ም. ባደረገባቸው ሕመም ያረፉትና የተቀበሩት በዚሁ ገዳም ውስጥ ነው ። የትግራይ ተወላጅ የሆኑት የንጉሡ ባለቤት እቴጌ ሰብለ ወንጌልም ከልጃቸው ከአጼ ገላውዴዎስ ጋር በመሆን ግራኝን በርትተው በጀግንነት ተዋግተውታል ። የአምባው ነዋሪዎችም ከላይ ሆነው የድንጋይ ናዳ በመልቀቅ ግራኝንና ሠራዊቱን አጥቅተው መልሰውታል ። ከግራኝ የጥፋት ዘመቻ ከዳኑት አብያተ ክርስቲያናት አንዱ የደብረ ዳም ገዳም ቢሆንም ፣ ከዚሁ ገዳም በስተምሥራቅ 50 ኪ.ሜ ያህል ርቆ የሚገኘው የጉንዳጉንዲ ገዳምና ሌሎችም በቦታቸው አቀማመጥ አስቸጋሪነት ሳይደፈሩ የተረፉ በርካታ ናቸው ።

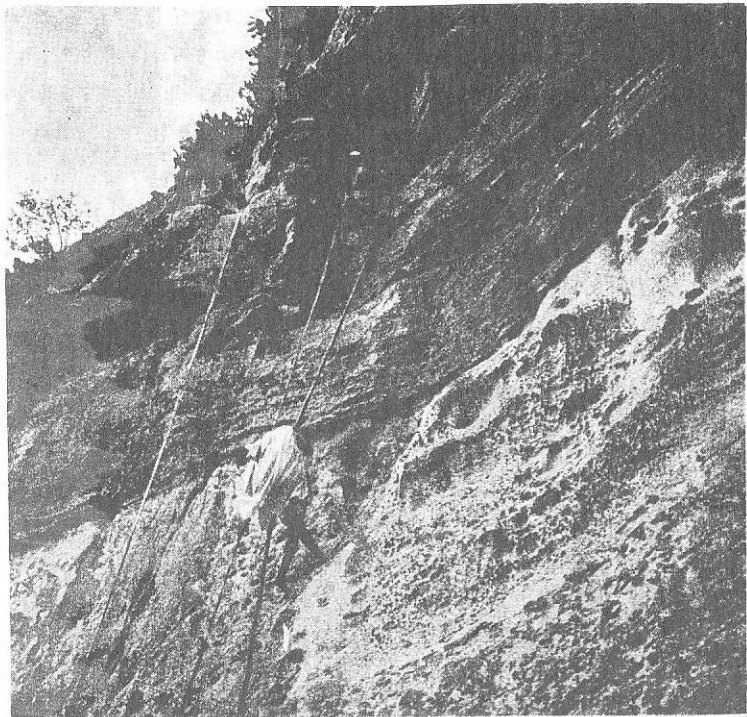
የደብረ ዳም ገዳም በዓል-በየዓመቱ ጥቅምት ዐሥራ አራት ቀን ስለሚከበር ፣ ብዙ ሺህ ሕዝብ ክርስቲያን በሥፍራው በመገኘት በዓሉን

ወደ ደብረ ዳም ገዳም ሲመጣ

በጸሎት በዕልልታና በሆታ ያከብረዋል ። አምባው በአካባቢው ነዋሪ ሕዝብ “እንዳ አቡነ አረጋዊ” በማለት ይጠራል ።

የጉንዳጉንዲ ማርያም በአጋመ አውራጃ ከዓዲግራት በስተምሥራቅ የሚገኝ ቤተክርስቲያን ሲሆን ፣ በሌላ ቦታ የማይገኙ በርካታ የጥንት የብራና መጻሕፍት ይገኙበታል ። ምክንያቱም ቤተክርስቲያኑ የተሠራ በት አካባቢውና ዙሪያው ገደላገደል ፣ በጉድጓዳ ሥፍራና ሸለቆ ሥር በመሆኑ ነው ። ከዚያም በላይ ወደ ቤተክርስቲያኑ መውረጃ ወደ ደጀ ሰላሙ መግቢያ መንገድ ጠባብና አባጣ ጉባጣ በመሆኑ የግራኝ ጦር ሊደርስበት አልቻለም ። ስለዚህ ሌሎች አብያተክርስቲያናትን ሲያቃ ጥል፣ ይህ ገዳም ሳይደፈር ሳይረክስና ሳይቃጠል ሊተርፍ ችሎዋል ። በቤተክርስቲያኑም ውስጥ መሬትን የማያናውጥ እሳተ ገሞራ እንዳለ

ወደ ደብረ ዳግ ገዳም ሲወጣ

ይነገራል ። በኢትዮጵያ ክርስቲያኖችንና የክርስትና ሃያማኖትን ለማጥፋት በተደረጉት አያሌ ጦርነቶች ጊዜ ዋና ዋናዎቹ የአክሱም መጻሕፍትና ንዋዩ ቅድሳት በአደራ የቆዩት በዚህ ገዳም ውስጥ ነው ። የጉንዳጉንዲ ገዳም ከመቀሌ 135 ኪ.ሜ. ከአዲግራት ደግሞ 26 ኪ.ሜ ያህል ርቀት ይገኛል ።

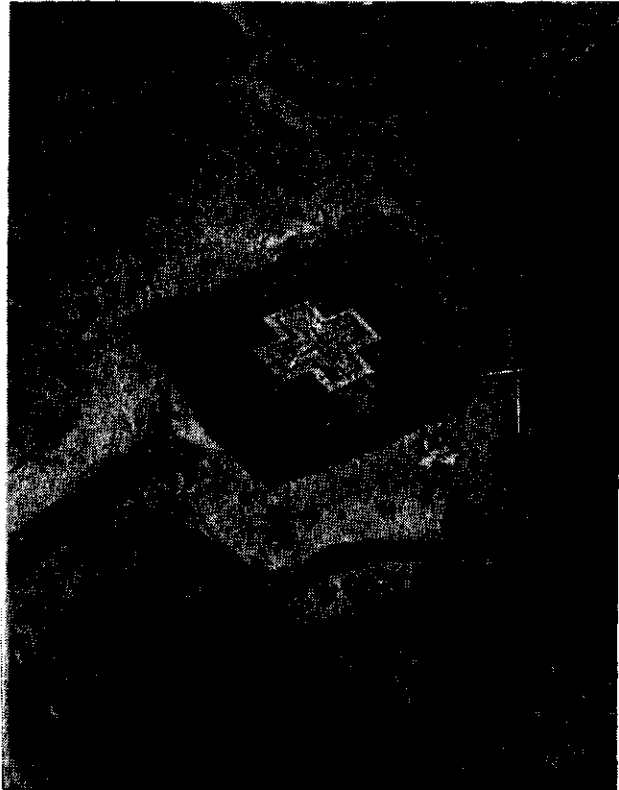
በኢትዮጵያ ሰሜናዊ ክፍል በተለይም በትግራይ በሺህ በሚቆጠሩ ዘመናት ውስጥ የአይሁድና የክርስትና እምነቶች በተከታታይ ሊገቡ ችለዋል ። በአሁኑ ጊዜ በትግራይ ውስጥ 4000 ያህል አብያተ ክርስቲያናት ሲገኙ ፡ ከነኝህም ውስጥ ከ200 የማያንሱ ገዳማትና ከድንጋይ የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት ናቸው ።

የላስታዎቹና በሌላም ሥፍራዎች ያሉት ተጨምረው በኢትዮጵያ የሚገኙት 250 ያህል ከድንጋይ የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት በሙሉ ዝርዝር ታሪካቸውን ለማቅረብ ጊዜ ፡ ገንዘብና የተማሪ የሰው ኃይል ይጠይቃል ። የውቅር ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናትም እንኳ በዝርዝር ለመጻፍ አቅም ፡ ችሎታ ፡ ገንዘብ ፡ ጊዜና የተማሪ የሰው ኃይል ይጠይቃል ። ሆኖም ተመራማሪዎች በስፋትና በጥልቀት አጥንተው እስኪያቀርቧቸው ድረስ የተጠቀሱት አብያተ ክርስቲያናት ፡ ገዳማትና ሐውልቶች የአክሱሞች የሥነ ሕንፃና የቅርጽ ሥራዎች በቂ ግንዛቤ ያስጨብጣሉ የሚል እምነት አለኝ ። እንክብካቤ በማጣት በጊዜ ብዛት በማርጀትና በጦርነት የተነሣ ጉዳት ቢደርስባቸውም ፡ አብዛኛዎቹ ጥንታዊ አብያተ ክርስቲያናትና ገዳማት አሁንም በደህና ሁኔታ ይገኛሉ ። በዮዲትና ከዚያም በኋላ በአሕመድ ግራኝ በተካሄዱ ወረራዎች ምክንያት በርካታ አብያተ ክርስቲያናት እንደ ተቃጠሉና እንደፈረሱ ግን የማያጠያይቅ የታሪክ ሐቅ ነው ።

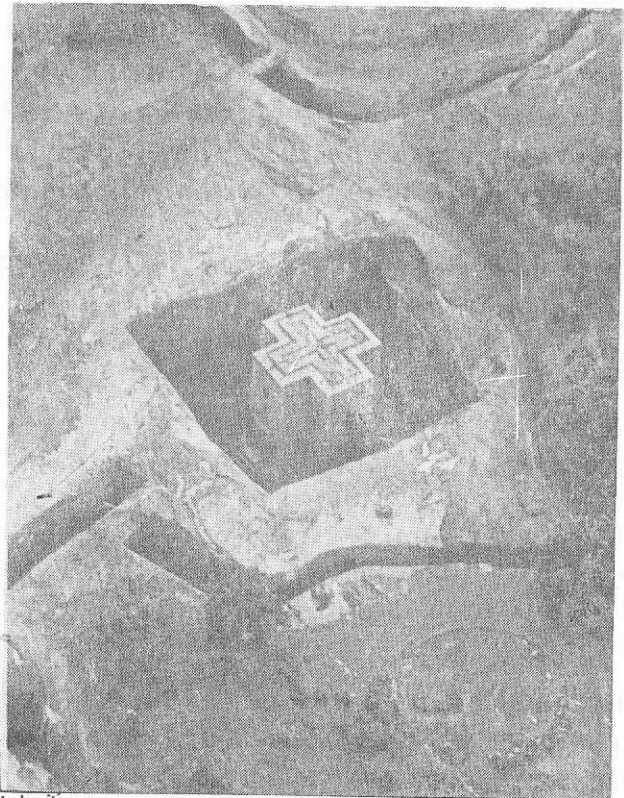
ኃያል የነበረው የአክሱም መንግሥት ከወደቀ በኋላ የዛጉዬ መንግሥት ተተካ ። የመንግሥቱ መቀመጫም ከአክሱም ወደ ላስታ ሮሃ ወደሚባለው ቦታ ተዛወረ ። ከ1157 እስከ 1197 ዓ.ም. ድረስ የገዛውን ፡ በኢትዮጵያ ውስጥ ከአለት ድንጋይ ከታነሱት አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ አሠራሩና በውስጡ በርካታ ቤተ መቅደሶች ያካተተ በመሆን ተወዳዳሪ የሌለውንና በግምባር ቀደምትነት የሚጠራውን የላሊበላ ሕንፃ ያሠራ (ያሳነፀ) ዝነኛ ንጉሥ አጼ ላሊበላ ነው ። ከዛጉዬ ሥርወ መንግሥት ከወጡት ዐሥራ አንድ ነገሥታት መካከል እጅግ በጣም ታዋቂና ዝነኛ

የነበረው ላሊበላ በዓለም ከሚገኙ ከሰው ልጅ የእጅ ሥራ ውጤቶች እንደ አንዱ የሚቆጠሩትንና ዝነኛዎቹን ከድንጋይ የተፈለፈሉ ዐሥራ አንድ አብያተ ክርስቲያናት ሕንፃዎች ላሊበላ ራሱ ከሠራተኞቹ ጋር አብሮ በመሥራትና በእግዚአብሔር አጋዥነት በብረት እያስጠረበ እንዳሳነፃ ቸው መጽሐፈ ገድሉ ይገልጻል ።

ንጉሥ ላሊበላ ፡ በሃይማኖት በኩል የፈጸማቸው ሥራዎች ብዙ ስለሆኑና እሱ ራሱም ጽኑ ክርስቲያን ስለነበረ ፡ ሕይወቱን ሙሉ ያሳለፈው በመንፈሳዊነት በመሆኑ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ቅዱስ ብላዋለች ። ቅዱስ ላሊበላ በተወለደ በ80 ዓመቱ በነገሠ በ40 ዓመቱ በ1197 ዓ.ም. ዐረፈ ። የተቀበረውም ራሱ ባሠራው በቤተ ጉልጉታ

ከጳጉን ድንጋይ ከተፈለፈሉት የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ የሆነው ቤተ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን

ከቋጥኝ ድንጋይ ከተፈለፈሉት የላሊዘላ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ
የሆነው ቤተ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን

ሕንፃ ቤተ መቅደስ መሆኑን ገድለ ላሊበላ ይገልጻል ። በየዓመቱም በዐረራበት ሰኔ 12 ቀን ክብረ በዓል ይደረግለታል ። ከዚህም በላይ ታኅሣሥ 29 ቀን የጌታችን ልደት በዓል ለማክበር ከመላ ኢትዮጵያ ምዕመናንና ምዕመናት እንዲሁም ከሌሎቹ ክፍላተ ዓለም ለጉብኝት የሚመጡ የውጭ ሀገር ሰዎች በበዓሉ ላይ በመገኘት ለድምቀቱ አስተዋጽኦ ያደርጋሉ ። በጥቅሉ ሲታይ የቱሪስት መስሕብነቱን ያንጸባርቃል ።

የፖርቱጋል መልእክተኞች ቡድን አባል የነበረውና በ1513 እና በ1517 ዓ.ም. መካከል ላሊበላን ለመጉብኘት የመጀመሪያው አውሮፓዊ የሆነው የፖርቱጋሉ ተወላጅ አባ ፍራንሲስ አልቫሬዝ ፣ በላሊበላ ከድንጋይ ውቅር የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናትን አይቶ እጅግ በመደነቅ እንዲህ ሲል ጽፏል ። “እጅግ በጣም አስደናቂና ከፍተኛ ጥበብ ችሎታ የሚታይበት ዕውቀት ድንቅ ሥራ በመሆኑ ያየሁትንና የተሰማኝን አድናቆት ዘርዝራ ብጽፍ የሚያምነኝ ስለማይኖር ፣ በጥቅሉ ለጉብኝትና የዐይን ምስክርነት ለሚሰጡ ትቼዋለሁ” በሚል አጠቃላይ አገላለጽ ይቀጩዋል።

የላሊበላ ከተማ የተቆረቆረችው ዙሪያዋን ማራኪ ትርጉት በሚታይባት ተራራ ላይ ነው ። ንጉሥ ላሊበላ በዚህች ከተማ ከሚገኙት ዐሥራ አንድ አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ አብዛኛዎቹን ለመሥራት 24 ዓመታት እንደ ፈጀበት ይነገራል ። አብያተ ክርስቲያናቱም ፡

1. ቤተ አማኑኤል	6. ቤተ ደናግል
2. ቤተ አባ ሲባኖስ	7. ቤተ መድኃኔ ዓለም
3. ቤተ መርቆሮስ	8. ቤተ ማርያም
4. ቤተ ገብርኤል/ሩፋኤል	9. ቤተ ሚካኤል
5. ቤተ መስቀል	10. ቤተ ጉልጉታ
	11. ቤተ ጊዮርጊስ ናቸው ።

ንጉሥ ላሊበላ ፣ ለነዚህ አብያተ ክርስቲያናት መተዳደሪያ የሚሆን ሰፋፊ ርስት ሰጥቷቸው ነበር ። እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት ከፍተኛ ሥነጥበባዊ ትርጉት ሲኖራቸው ፣ ውስጣቸውም ውብ በሆኑ ዓምዶችና በልዩ ልዩ ሥዕሎች በግሩም ሁኔታ የተጌጡ ናቸው ። የተሠሩትም

ከመራት ወለል ወደላይ አለቱ እየተወቀረ ተፈልፍለው የወጡ ናቸው ። ሰፊ ሥፍራ ከተመረጠ በኋላ ዙሪያው እየተሰረዘረ ዐይ ይቆፈርና አንድ ግዙፍ አለት ተለይቶ እንዲወጣ ይደረጋል ። ይህም አለት ውስጡ እንዳስፈላጊነቱ ከተፈለፈለ በኋላ ፣ ግድግዳውንና ጣራውን የሚደግፉ የድንጋይ ምሰሶዎች ቆመውለታል ። በዚህ ዓይነት ትዕግሥትና ልዩ ጥበብ በሚጠይቅ አስደናቂ ሁኔታ ከተሠሩት ሕንፃዎች መካከል ረጅሙና ሰፊው ፣ ግርማ ሞገስም ያለው የመድኃኔዓለም ቤተክርስቲያን ሲሆን ርዝመቱም 33.7 ሜትር ፣ ስፋቱ 23 ሜትርና ከፍታውም 11.50 ሜትር ያህል ነው ። በውስጡም የአለቱን ጣራ የሚደግፉ 28 የድንጋይ ዓምዶች ይገኛሉ ። ይህም ቤተክርስቲያን የአክሱምን ጥበብ ይዞ እንደ ተሠራ በግልጽ ያሳያል ። ከዚህ ትልቅ ቤተክርስቲያን አጠገብ ቤተ ማርያም ፣ ቤተሚካኤልና ቤተ ጉልጉታ ይገኛሉ ።

ከነኝህ አንድ ወጥ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ልዩ ሆኖና በልጠ የሚታየው መሰልም የሌለው ቤተ ጊዮርጊስ ነው ። በሁለት ወንዞች መገናኛ አቀበትና ቁልቁለት በሆነ ንጥፍ ድንጋይና ደልዳላ ቦታ ላይ ከሌሎች ፈንጠር ብሎ የተሠራ ነው ። አሠራሩም የውጭ ጣራው ጉልላት በመስቀል ቅርጽ ሆኖ በውስጡ የሚገኙት ጉልላት ቅስቀሾችና አራቱ ባለ ሁለት አውታር ዓምዶች ደግሞ እርስ በርሳቸው እንዲገናኙ ተደርገው የተቀረጹና የተሠሩ ናቸው ። በጠቅላላ ሕንፃው የሚግርክ ውበት ያለውና ፍጹም የተቀናጀ የጠቢባን ሐሳብ የሚታይበት ረቂቅና ጠለቅ ያለ የሕንፃ ጥበብ የሚፈነጥቅ ልዩ ሥፍራ ነው ።

የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ከአክሱም ሥነ ሕንፃና አሠራር ዘዴ በብዙ መንገድ ይመሳሰላሉ ማለታችን ይታወሳል ። ለምሳሌ ፣ የቤተ ገብርኤል ሩፋኤል ሕንፃ የፊት ለፊቱ ከበላዩ ከግድግዳው ወደ ውስጥ ገባ ባሉ ሥፍራዎች የተጌጠ ሲሆን ፣ ይህም በአክሱም ሾጣጣ ሐውልቶች ጫፍ ከሚገኘው ክብ አናት ጋር ይመሳሰላል ። ቤተአማኑኤል የተገነባበት እንጩትና ድንጋይ በሰላችና በአግድሞሽ አሠራር የአክሱምን ፈለግ የተከተለ ነው ። በትግራይና በላሊበላ ውቅር ወይም ፍልፍል አብያተ ክርስቲያናት የሚታየው ተመሳሳይነት የጠቢባን ዕውቀት ችሎታና የአሠራር ስልት ምን ያህል ተከታታይነትና ተወራሪሽነት እንደነበረው ያንጸባርቃል ። ይኸውም ከአለቱ በሁሉም በኩል የተላቀቁ ሆነው ሲሠሩ የተያያዙት በወለላቸው ብቻ ነው ። የተቀሩት ግን ፣ የተፈለፈሉ ሆነው

በተለያዩ መጠን ከአለቱ የተያያዙ ናቸው ። የላሊበላዎቹ ፍልፍል ሕንፃዎች በአንድ ሥፍራ ተሰብስበው በላሊበላ ከተማ መገንታቸው ለምዕመናን ጥቅም አገልግሎት ብቻ ሳይሆን ለታሪክ የተሠሩ ሳይሆኑ አይቀሩም የሚል ግምት የሚያሳድር ነው ። በአጠቃላይ ሲታይ የላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ሥነጥበብና ሥነሕንፃ ከአክሱም የተወረሰ በመሆኑ ያላቸውን ተመሳሳይነት በቀላሉ ለመረዳት ይቻላል ።

ላስታ ውስጥ ከላሊበላዎቹ ቀደም ብለው ከድንጋይ የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት ይገኛሉ ። ለምሳሌ የታወቁት የብልባላ ጊዮርጊስና የሳርጥና ሚካኤል አብያተ ክርስቲያናትና ሌሎችም በ6ኛው ክፍለ ዘመን በአክሱም ንጉሠ ነገሥት በአጼ ካሌብ የተሠሩ ናቸው ።

ታሪካዊው የብልባላ ጊዮርጊስ ቤተክርስቲያን የሚገኘው በሰሜን ወሎ በላስታ አውራጃ የሚገኝ ቆላማ ቦታ ሲሆን ፣ ከላሊበላ በእግር የአራት ሰዓት መንገድ ነው ። ይኸውም በላስታ ውስጥ ከቋጥኝ ድንጋይ ተፈልፍለው ከተሠሩት ጥንታዊያን አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ሲሆን አሠራሩም ከላሊበላ አሠራር ጋር ይመስላል ። ቤተክርስቲያኑ መቅደስና ቅድስት ያለው ሲሆን ፣ በስድስት አዕማድ ተሸካሚነት የቆመና በስተምሥራቅ በኩልም ከገደሉ ጋር የተያያዘ ነው ። አጼ ካሌብ በርከት ያሉ አብያተ ክርስቲያናት ለብልባላ ጊዮርጊስ እንዲገብሩ ወሰነው ስለነበር ፣ ቤተክርስቲያኑ በመተዳደሪያ በኩል ችግር እንዳልነበረውና የበለጸገም እንደነበር ይነገርለታል ። የብልባላ ጊዮርጊስ ጠበል በፈዋሽነትም በጣም የታወቀ ስለሆነ ፣ ወደዚያው ቤተክርስቲያን የሚሔደው በሽተኛ እጅግ ብዙ ነው ። እመኪና ልደታ ማርያምና እመኪና መድኃኔዓለም በዚሁ ክፍለ ዘመን በልጁ በአጼ ገብረ መስቀል የተሠሩ ናቸው ። ከዛጉዌ ሥርወ መንግሥት የተነሣው ንጉሥ ነአኩቶ ለአብም ያሠራቸው ሁለት አብያተክርስቲያናት አሉ ። ከእነዚህ አብያተክርስቲያናት አንዱ በአክሱም ሆኖ በእንጨትና ድንጋይ የተሠራው ይምርሐነ ክርስቶስ በመባል ይታወቃል ።

በሸዋ ክፍለ ሀገርም ሁለት ከአለት የተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት አሉ ። አንዱ በሰሜን ምሥራቅ አዲስ አበባ ከየካ ሚካኤል ቤተክርስቲያን በስተሰሜን ሦስት ኪ.ሜ. ራቅ ብሎ የሚገኘው ዋሻ ሚካኤል የሚባለው ነው ። ይኸውም ከ1660 ዓመት በፊት በአክሱም ንጉሥ በአጽብሐ የታነፀ ሲሆን ፣ የቅዱስ ሚካኤል ታቦት ገብቶበት እስከ 1878 ዓ.ም ታቦቱ ወደ አሁኑ የካ ሚካኤል እስኪዛወር ድረስ በቤተ

ክርስቲያንነት ሲያገለግል የቆየ ነው ። ሌላው ከአዲስ አበባ 68 ኪ.ሜ. ያህል ርቀት ላይ መልካ ቁንጦሬ አጠገብ የሚገኘው አዳዲ ማርያም (አዲ አደይ ማርያም) በመባል የሚታወቀው ነው ። ይህም ከአለት የተፈለፈለና ከአንድ ጉብታ ወይም ትንሽ ኮረብታ በታች የሚገኝ ሕንፃ ነው ። ቤተ ክርስቲያኑ ከሦስት ቦታ የተከፈለ ሲሆን ቅኔ ማገሌት ፣ ቅድስትና መቅደስን የሚያካትት የጥንታዊያን አባቶች ጥበብ የሚንጸባረቅበት ነው ። ቀደም ሲል በትግራይና በላስታ ላሊበላ ከተሠሩት የድንጋይ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ጋር አይወዳደርም ። ይሁን እንጂ በጥንታዊ ዘመን ክርስትና በዚህ አካባቢ ገብቶ ምን ያህል ተስፋፍቶ እንደነበረ ያስረዳል ። በስተደቡብ በኩል ከአለቱ የተፈለፈለው ቦይ በክረምቱ ወራት ለሚኖረው ጎርፍ በመውረጃነት ያገለግላል ። ይህ ቤተ ክርስቲያን በንጉሥ አንበሳ ውድም ዘመን እንደ ተሠራ ይነገራል ። በደቡብ ኢትዮጵያ ባሌና ሲዳሞ ውስጥ ደግሞ ከቋጥኝ ድንጋይ ተፈልፍለው የተሠሩ ሕንፃዎች በጥንት ጊዜ እንደ አብያተ ክርስቲያናት ሆነው የሚያገለግሉ እንደነበሩም ይነገራል ።

አገር ወዳጆችና ተመራማሪዎች ያልታወቁትን የውቅር አብያተ ክርስቲያናት እንዳሉ ለማሰስና ለማጥናት ከፍተኛ ጥረት አድርገዋል ። እነኝህ ግለሰቦች ስለውቅር አብያተክርስቲያናት መከታተልና ምርምር ማድረግ ብቻ ሳይሆን ፣ በሀገር ውስጥና በውጭውም ዓለም እንዲታወቁ በማድረግ የሚጠበቅባቸውን አስተዋጽኦ አበርክተዋል ። ከነኝህም መካከል ሁለቱ ኢትዮጵያውያን ናቸው ። እነሱም በአዲግራት የካቶሊክ ቤተክርስቲያን ማኅበር ቄስ የነበሩት ሚቹ ዶክተር አባ ተወልደ መድኅን ዮሴፍ እና ሚቹ አቶ ገብረአብ ቢያድግልኝ ናቸው ።

አዲስ አበባ ውስጥ በ1958 ዓ.ም. በተካሄደው ሦስተኛ የኢትዮጵያ ጥናት ስብሰባ ላይ አብዛኛዎቹን ራሳቸው የጉበኛአቸው 126 ከድንጋይ የተፈለፈሉ የውቅር አብያተ ክርስቲያናት በትግራይ ብቻ እንደሚገኙ ዶ/ር ተወልደ መድኅን በገለጹበት ጊዜ የስብሰባው ተካፋይ የነበሩ በሙሉ በአድናቆት እንዲዋጡ አድርገዋቸዋል ። ከዚያም ስለ አመጣጣቸውና ምንነታቸው የራሳቸው በጥናት ላይ የተመሠረተ መላምት አቅርቦ ዋል ። ከድንጋይ ስለተፈለፈሉ አብያተ ክርስቲያናት በትግራይ ውስጥ በብዛት እንዳሉ ለመጀመሪያ ጊዜ የገለጹት እሳቸው ብቻ ናቸው ። ስለነዚህም የውቅር ሕንፃ አብያተክርስቲያናት የጻፉትም መጽሐፍ ርዕሱ

“በትግራይ የሚገኙ በውቅር የተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት እ.ኤ.አ. 1970” የሚል ነው ። ሆኖም ግን አባ ተወል መድኅን በድንገት ስለአረፉ ረቂቁን አስባስበውና አዘጋጅተው ያሳተሙት ብዑስ ካርዲናል ጳውሎስ ጸድቆ ናቸው ።

አቶ ገብረአብ ቢያድግልኝም ታሪካዊ የሆኑት አብያተ ክርስቲያናት የሚገኙበትን ትክክለኛ ቦታ በመለየትና መጠሪያቸውን በማረጋገጥ ረገድ እንዲሁም ዋና ዋናዎቹን የውቅር አብያተ ክርስቲያናት በማመልከት ትልቅ አስተዋጽኦ አድርገዋል ።

ከውጭ ሀገር ተወላጆችም ስለእነዚህ አብያተ ክርስቲያናት ጠቅላላ ሁኔታ በጥቅሉ ግንዛቤ የሚያስጨብጡ መጻሕፍት የጻፉ በመሆናቸው ሊጠቀሱ የሚገባቸው ናቸው ። እነሱም ሮጀር ሶዘር ፣ ገናን ዶሬስ ፣ ፓል ሔንዝ ፣ ዴቪድ ባክስተን ፣ ሪቻርድ ፓንክረስት ፣ ጆርጅ ጌርስተርና በተለይም ዴል አቶ እንዲሁም ሚስስ አይቪ ፔርስ ፣ ሚስ ሩት ፕላንትና ሚስስ ቤት ራይዝ ፕሌን የተሰኙ የእንግሊዝ ዜጋዎች ይገኛሉ ።

እ.ኤ.አ. በ1967 መጀመሪያ ሚስስ ፔርስና ሚስ ፕላንት በትግራይ የሚገኙትን ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት በአብዛኛው በተደጋጋሚ ጉብኝተዋል ። የማይታወቁ የነበሩትን ስለእነሱም ጽሑፎች በማቅረብ በውጭው ዓለም እንዲታወቁ የበኩላቸውን አስተዋጽኦ አድርገዋል ። በውቅር ስለተሠሩ አብያተ ክርስቲያናት ያላቸውን ዕውቀትና ልምድ ለሌሎች ተጓዦችና ጉብኝዎች ለማካፈል ሰለቸኝ ፣ ደከመኝ ሳይሉ ብዙ ጥረት አድርገዋል ። በአደረጉት ጥናትና ባገኙት ውጤት የመንፈስ እርካታ ያገኙ ቢሆንም ፣ የዚህ መጽሐፍ አዘጋጅ አድናቆቱንና ከልብ የመነጨ ምስጋናውን ለማስተላለፍ ይወዳል ።

የክርስትና ሃይማኖት መግባት በኢትዮጵያ

ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በተወለደበት ዘመን ኢትዮጵያን ሲገባ የነበረው ንጉሥ ባዜን ነበር ። የነገሠበትም ጊዜ ከልደት በፊት 8 ዓመት ከልደት በኋላ 9 ዓመት ሲሆን ፣ ጠቅላላ የግዛት ዘመኑ 17 ዓመት ነው ። ንጉሥ ባዜን በሚገባበት ዘመን ክርስቶስ በመወለዱ ለታሪኩ ተጨማሪ ክብርና ሞገስ ሰጥቶታል ።

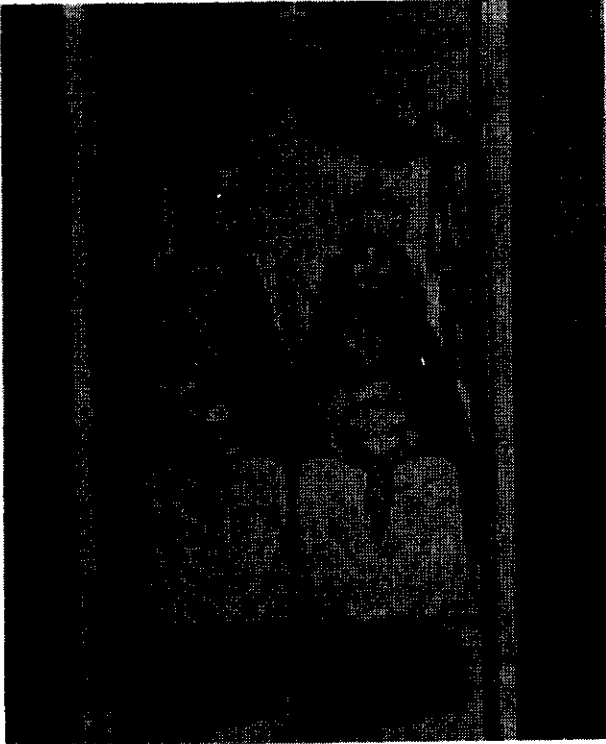
የክርስትና ሃይማኖት ከመሰበኩ በፊት ሕዝቡ የአይሁድ ሃይማኖት ተከታይ ነበር ። የክርስትና ሃይማኖት ለመጀመሪያ ጊዜ ወደ ኢትዮጵያ የገባው ከክርስቶስ ልደት በኋላ ፣ በ34 ዓ.ም. ውስጥ በእግዚአብሔር ትእዛዝ ፊልጶስ ባጠመቀው በኢትዮጵያዊው ጃንደረባ አማካይነት መሆኑ በሐዋርያት ሥራ ምዕራፍ 8 ቁጥር 26-40 ተገልጿል ። ዜናውንም ይሁት የመጣው ይኸው የንግሥት ህንደኬ በጅሮንድ የነበረው ጃንደረባ ነው ። ጃንደረባው ወደ ቅድስት ሀገር ወደ ኢየሩሳሌም ሊሰግድና ሊጸልይ ሔዶ ነበር ። የሔደበትን ፈጽሞ ወደ ኢትዮጵያ በሚመለስበት ጊዜ ሐዋርያው ፊልጶስ ከመንገድ ላይ አግኝቶት እንዳጠመቀውና ጃንደረባውም ወደ ኢትዮጵያ ከተመለሰበት ጊዜ ጀምሮ ክርስትናን ያስተምር እንደነበረ የቤተክርስቲያናችን ታሪክ ይናገራል ። ጃንደረባው በማስተማሩም ምክንያት የክርስትና ሃይማኖት በኢትዮጵያ ሊገባ ቻለ ። በተጨማሪም ሐዋርያው ቅዱስ ማቴዎስ ወደ ኢትዮጵያ ገብቶ ወንጌልን እንዳስተማረ እንዳንድ ጭረክ ጸሐፊዎች በጽሑፍ አስፈረውት ይገኛል ። ከዚህ ታሪክ ሐቅ ስንነግ የክርስትና ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ ከገባ የሁለት ሺህ ዓመታት ዕድሜ አለው ለማለት ይቻላል ።

ቀደም ብሎ እንደ ተገለጸው ፣ ምንም እንኳ ጃንደረባው ወደ ቅድስት ሀገር ሔዶ ጥምቀተ ክርስትናን ቢቀበልና የክርስትናን ሃይማኖት ቢያስተምርም ቅሉ በመላ ኢትዮጵያ የተሰበከውና የተስፋፋው ምዕመናኑ

ጥምቀተ ክርስትና እንዲቀበሉ የተደረገው በአብርሃ ወአጽብሐ ዘመነ መንግሥት ነው ። በዚህ ዘመነ መንግሥት አባ ሰላማ ከግብር ብርሃን (ፍሬምናጦስ) ከአብርሃ ወአጽብሐ የተላከውን መልእክት ይዘው ወደ ግብጽ እስክንድርያ ሔደው የጽጽስና ማዕረግ ከአባ አትናቴዎስ ተተብለው ከተመለሱ በኋላ ነው ። ወንጌል በመላዋ ኢትዮጵያ የተሰበከውም በአብርሃና አጽብሐ ዘመነ መንግሥት በአራተኛው መቶ ዓመት ነው ።

መረጃዎስ የተባለው ግሪካዊ የጢሮስ ነጋዴ በእስክንድርያ ፡ በኢትዮጵያና በሕንድ እየሀረ ይነግድ ነበር ። ይህ የጢሮስ (የሶሪያ) ነጋዴ በጎላፊነት ሰብስቦ ያስተምራቸው የነበሩት ሁለት ክርስቲያን ልጆች እስክትሎ ወደ ሕንድ ለመጓዝ ቀይ ባሕርን አቋርጦ በኢትዮጵያ ጠረፍ በምትገኝ በቀድሞ የወደብ ከተማ በነበረችዋ አዱሊስ ላይ ሲደርስ በድንገት ሞተ ። እነዚህ ፍሬምናጦስና ኢዲዮስዩስ የተባሉ ልጆች ተቸግረውና ተጉላልተው ስለነበሩ ፡ ዛፍ ሥር ቁጭ ብለው ሲያለቅሱ የአዱሊስ ሰዎች አገኙቸው ። በዚህም ጊዜ መረጃዎስን ቀብረው ከተመለሱ በኋላ ፡ ልጆቹን የሐማሴን ገዥ ለነበረው ባሕረ ነጋሽ አስረከቧቸው ። ባሕረ ነጋሹም የአክሱም ንጉሥ ወደነበረው ወደ ታዜር ወስዶ አስረከቧቸው ። እነሱም ወደ ንጉሡ ቀርበው የደረሰባቸውን ሁሉ ሲነግሩት በደረሰባቸው ችግር እጅግ አዝኖ በቤተ መንግሥቱ ውስጥ እንዲያድጉ ትዕዛዝ ሰጠ ። ንጉሡም ቤተቀጢን ከተባለው ትምህርት ቤት ከልጆቹ ጋር አብረው በሊቀካህናት እንበረም መምህርነት 7 ዓመት የግዕዝ ቋንቋ እንዲማሩ አደረገ ። ባደጉም ጊዜ የንጉሡ ባለሟሎች ሆኑ ። እነሱም ብልህነትንና መልካም ሥነ ምግባርን የታደሉ ነበሩና ንጉሡ ከሁለቱ ይበልጥ ብልህ የነበረውን ፍሬምናጦስን ጸሐፊ ትእዛዝ ፡ ኢዲዮስዩስን ግምጃ ቤት አድርጎ ሾማቸው ። በታላቅ ፍቅርም ይመለከታቸው ነበር ። ከዚህ በኋላ ንጉሥ ታዜር ስለሞተና ልጆቹም ኢዛናና ሳይዛና ገና የዐሥራ ሁለት ዓመት ሕፃናት ስለነበሩ ፡ እናታቸው ንግሥት አሕየዋ (ሶሬያ) የልጆቿ ሞግዚት በመሆን የመንግሥቱን ሥልጣን በመቀዳጀት በባልዋ ሥር ተተክታ ታስተዳድሮ ጀመር ። ንግሥት አሕየዋ ፍሬምናጦስና ኢዲዮስዩስ ብልሆችና ዐዋቂዎች መሆናቸውን በተረዳች ጊዜ ሹመታቸው እንደነበረ እንዲጸናላቸው አደረገች ።

ሁለቱም ወጣት ልዑላን ኢዛናና ሳይዛና ለአካለ መጠን ደርሰው በትረ መንግሥቱን ከእናታቸው ተረክበው ከጩበው በኋላ ፡ እንደ አንድ

የኢትዮጵያ ነገሥታት አብርሃ ወአጽብሐ በኢትዮጵያ የክርስትና ሃይማኖት ያስገቡ

ልብ መካሪ እንደ አንድ ቃል ተናጋሪ በመሆን በመንፈሳዊ ጥበብ እየተመሩና እየተራቀቁ ፤ የእግዚአብሔርን ህልውናም ለሕዝብ ኢትዮጵያ እያሳወቁ በሕገ ኦሪት ለዐሥራ አምስት ዓመታት ኢትዮጵያን ካስተዳደሩ በኋላ በመንፈስ ቅዱስ አነሣሽነት ጳጳስ እንዲያመጣላቸው በዚያን ጊዜ በአፍሪካ የክርስትና ማዕከል ወደ ሆነችው ወደ እስክንድርያ ግብጽ ፍሬምናጦስን ላኩት ። ኢዲዮስዩስ ግን ፡ ቤተሰቦቹን ለመጠየቅ ስንብት ጠይቆ ወደ ትውልድ ሀገሩ ወደ ታየር ሔዶ እዚያው ቀረ ። በዚያም በሀገሩ ላይ ካህን ሆኖ እስከ ዕለተ ሞቱ ሲያገለግል ኖረ ይባላል ። ፍሬምናጦስ በጊዜው በእስክንድርያ በቅዱስ ማርቆስ መንበር ተቀምጦ ለነበሩት ፓትርያርክ አትናቴዎስ በኢትዮጵያ ግዛት ክርስትናን ለማስፋፋት ስለተደረገው ጥረት ሁሉ ካብራራ በኋላ ፡ ለኢትዮጵያ ምዕመናን ጳጳስ

የኢትዮጵያ ነገሥታት አብርሃ ወአድብሐ በኢትዮጵያ የክርስትና ሃይማኖት ያስገቡ

አባ ሰላማ ከሣቲ ብርሃን (ፍሬምናጦስ) የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ጸላስ

እንደሚያስፈልግ በአክሱም የኢትዮጵያ ነገሥታት ከሆኑት ከአዛናና ከሳይዛና የተላከ መሆኑን ገለጸላቸው ። ፓትርያርኩም ሕዝቡን ፣ ቋንቋውንና ባህሉን የሚያውቅ ከፍሬምናጦስ የተሻለና የበለጠ እንደሌለ በመገንዘባቸው ፣ በመጀመሪያ ዲቁናንና ቅስናን ቀጥሎም ማዕረገ ጽጽሱንና ሹመውና ሙሉ ሥልጣን ሰጥተው ወደ ኢትዮጵያ ተመልሶ እንዲመጣ ላኩት ።

ቅዱስ ፍሬምናጦስም ከቅዱስ አትናቱዎስ የተቀበሉትን ክፍተኛ ማዕርግ ተጎናጽፈው ወደ ኢትዮጵያ በሚገቡበት ጊዜ ሁለቱ ነገሥታት ፣ መኳንንቱና ሕዝቡ በታላቅ ደስታና ክብር በአክሱም ከተማ ተቀበሏቸው ። በአክሱም ከተማ ላይም ለኢትዮጵያ መንግሥት የመጀመሪያው ሊቀ ጳጳስ ሆኑ ። ቅዱስ ፍሬምናጦስ አቡነ ሰላማ (የሰላም አባት) ከሣቲ ብርሃን (ብርሃን ገላጭ) የተባለ ስም ተሰጣቸው ።

በመጀመሪያ ሁለቱ ነገሥታት አዛናና ሳይዛና በ325 ዓ.ም. ከተጠ

መቁ በኋላ ፣ በክርስትና ስማቸው አዛና አብርሃ ፣ ሳይዛና አጽብሐ ተብለው ተጠሩ ። ከዚህ በኋላ እስከ ተፍጻሚ ተመንግሥታቸው 'አብርሃ ወአጽብሐ' በሚል ሥያሜ ሲጠሩ ኖሩ ። በዚህ መሠረት ከነሱ በኋላ በኢትዮጵያ የነገሡ ነገሥታት ዓለማዊ ስማቸው እየቀረ በክርስትና ስማቸው እንዲጠሩ መሠረታዊ ምክንያት ሊሆን ቻለ ። እነዚህም ነገሥታት አብርሃና አጽብሐ ወይም እንደ ግዕዙ አጠራር አብርሃ ወአጽብሐ ነገሥታት ኢትዮጵያ ዘአክሱም እየተባሉ ይጠራሉ ። ነገሥታቱ በተጠመቁበት ዘመን ኢትዮጵያውያን ሁሉ እንዲጠመቁ ትእዛዝ አስተላለፉ ። ከጥቂቶቹና በሕገ ኦሪት ከሚያምኑት በስተቀር የኢትዮጵያ ሕዝብ ሁሉ ስብከተ ወንጌልን አምኖ ተቀበለ ። ስለዚህ ክርስትና ወደ ኢትዮጵያ የገባው ከ34 ዓ.ም. ጀምሮ ቢሆንም ፣ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን የተመሠረተችው በ325 ዓ.ም ነው ።

እንደ ሕገ ኦሪቱ ሥርዓት ሊቀካህናት የነበረው እንበረምንም አቡነ ሰላማ ወንጌልን አስተምረው ስለአሳሙኑት የክርስትናን ትምህርት በማስፋፋቱ በኩል ሊተባበራቸው ቻለ ። የኤዲስ ቆጶስነትን ማዕርግ ሰጥተው ከላቸው በታች አድርገው ስለሾሙት ሥራቸው ይበልጥ እየተቃናላቸው ሕደ ። አቡነ ሰላማ ቀሪ ሕይወታቸውን ወንጌልን በማስተማርና ከአይሁድ (ከኦሪት) እምነትና ከጣኦት አምልኮ ሕዝቡን ወደ ክርስትና ለመመለስ በመታገል ሕገ ክርስትናን አስፋፋ ። የክርስትና ሃይማኖትም መንግሥታዊ አቋም ሆኖ ንጉሠ ነገሥቱም የበላይ ጠባቂ መሆን እንዳለበት ሲወሰን ፣ ቤተክርስቲያንም ያለምንም ተቃውሞ በሰላምና በምስጋና ተቀበለችው ። ነገሥታቱ አብርሃ ወአጽብሐ ከአምላካቸው በተሰጣቸው ሥልጣን የክርስትናን ሃይማኖት ከማስፋፋት ጋር በየቦታውም ላይ አብያተ ክርስቲያናትን በብዛት ያሠሩ ጀመር ። ለመጀመሪያ ጊዜም በአክሱም ዐሥራ ሁለት (12) ቤተ መቅደስ ያለው በአምስት ክፍሎች የተከፋፈለ ባለሰባ ሁለት (72) አዕማድ ቤተክርስቲያን ብጽዮን ማርያም ስም አሠሩ ። የዚህ ቤተክርስቲያን አሠራር በዓለም መሰልና ተወዳዳሪ ያልተገኘለት ዕውቀት ድንቅ የሚያሰኝ ነበር ። ከዚያም በፊት በሌላው ዓለም ተሠርተውና ታይተው የማያውቁትን ከድንጋይ ውቅር ተፈልፍለው የተሠሩትን አብያተ ክርስቲያናት በሰሜን በምሥራቅ በምዕራብና በደቡብ ኢትዮጵያ በብዛት አሠሩ ። ስለዚህ በዘመኑ ይህ ዓይነቱ ረቂቅ ጥበብ ከፍተኛ ዕውቀትና ችሎታ የሚንጸባረቅበት ድንቅ

አባ ሰላማ ከግብር ብርሃን (ፍሬምናጦስ) የመጀመሪያው የኢትዮጵያ ጳጳስ

ሥራ በዓለም ከመጀመሪያዎቹ የክርስትና ሃይማኖት ከተስፋፋባቸው ጥቂት ሀገሮች ውስጥ ኢትዮጵያ አንዷና ዋናዋ ለመሆን በቃች ።

አክሱም በሚገኘው በሦስት ቋንቋም የሠፈረው የሐውልት ጽሑፍ ላይ ኢዛና ሳይዛና የሚባል ወንድም እንደነበረው ይጠቅሳል ። በተጨማሪም የሮማው ንጉሠ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ እ.ኤ.አ በ356 ዓ/ም ። ለሁለቱም ነገሥታት በላቲን ቋንቋ በጻፈው ደብዳቤ ፣ “ውድ ወንድሞቼ ኢዛናና ሳይዛና” የሚል ይገኝበታል። በቢዛንቲናውያን መጻሕፍት ኢዛና አጽብሐ ከተባለው ወንድሙ ጋራ ሆኖ የአባቱን ዙፋን ወርሶ እንደነገ ሠም ይነገራል ። “ንጉሠ ነገሥት ኢዛና እንደ ሮማው ቆስጠንጢኖስ የክርስትና ሃይማኖት መሥራች” የሚል ቅጽል ተሰጥቶት ይገኛል ። ይህ የተባለበትም ዋናው ምክንያት ቆስጠንጢኖስና ኢዛና በሮምና በአክሱም በአንድ ዘመን ክልል ውስጥ የነገሡ ከመሆናቸው ሌላ ክርስትናንም የተቀበሉት በዚያው ዘመን ስለነበር ነው ። አብርሃ ወአጽብሐ በመሠረቱ የኢትዮጵያ ነገሥታት ይሁኑ እንጂ እስከ ኬንያና ሶማሊያ ፣ የመንና ሱዳንን የገዙ የክርስትና ሃይማኖትም በመላ የመን ያስፋፉ ለመሆናቸው በታሪክ ነገሥታቸው ውስጥ ተጽፎ ይገኛል ።

በኢትዮጵያ በሚገኙ የጽሑፍ መረጃዎች መሠረት ሁለቱ ወንድማ ማቾች አብርሃና አጽብሐ ከ 320—360 ዓ/ም ድረስ በንጉሠ ነገሥትነት እኩል ሥልጣን ኖሯቸው በአንድነት ነግሠው በአንድነት ይመሩ እንደነበር ያረጋግጣል ። በዚህ አኳኋን ለሐያ ስድስት ዓመታት አብረው ከነገሡ በኋላ አብርሃ ከዚህ ዓለም በሞት በመለየቱ ፣ አጽብሐ ብቻውን በተጨማሪ ዐሥራ ሦስት ዓመታት ነግሦዋል ።

ይኸውም በዚያን ዘመን የኢትዮጵያ ግዛት በጣም ሰፊ ስለነበረ ሁለቱ ወንድማማቾች ነገሥታት አክሱም ላይ ተቀምጠው ሕዝባቸውን በቅርብ ሆነው በሚገባ ለማስተዳደር ስለራቃቸውና ስለተቸገሩ ፣ ዕጣ ተጣጣሉና ንጉሥ አብርሃ አክሱም ላይ ሆኖ ሰሜን ኢትዮጵያን ለማስተዳደር ፣ ንጉሥ አጽብሐ በሽዋ ውስጥ ኤረር ጋራ ላይ ቤተ መንግሥቱን ሠርቶ ደቡብ ኢትዮጵያን ለማስተዳደር ተሰማምተው ያስተዳድሩ ነበር ። ንጉሥ አጽብሐ በደቡብ ኢትዮጵያ ካሠራቸው ብዙ የሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት አንዱ በአዲስ አበባ ከተማ ከየካ ደብረ ሣህል ሚካኤል በስተሰሜን 3 ኪሎ ሜትር ወጣ ብሎ የሚገኘው በተለምዶ ዋሻ ሚካኤል የሚባለው ነው ። ይኸውም የኢትዮጵያ ነገሥታት ከቋጥኝ ድንጋይ

እያስፈለፈሉ ካሳነዕዋቸው አብያተ ክርስቲያናት አንዱ ከመሆኑም ሌላ የአብርሃና አጽብሐ ገድል በ330 ዓ/ም ውስጥ ንጉሥ አጽብሐ ከአክሱም ወደ ሸዋ ሲመጣ ሕንፃውን አሠርቶ ታቦተ ሚካኤልን በዚሁ ሕንፃ ውስጥ እንዲኖር አደረገ ይላል ። ከዚያም በኋላ ይኸው የቅዱስ ሚካኤል ሕንፃ በአንድ በኩል ሕንፃው ስለ ተደረመሰ ፣ ታቦቱ ወደ አሁኑ የካ ሚካኤል ቤተክርስቲያን በ1878 ዓ/ም ተዛወረ።

ከዚህም በላይ ነገሥታቱ አብርሃና አጽብሐ የጥንት የአባቶቻቸውን ርስት አስመልሰው በእጃቸው ለማድረግ ስለፈለጉ ፣ በንጉሠ ነገሥት ቆስጠንጢኖስ ዘመን መንግሥት ስለ ዴር ሡልጣን ለቆስጠንጢኖስና ለእናቱ ለንግሥት ዕሌኒ ያቀረቡት ጥያቄ እንዲህ ይላል ።

“በኢየሩሳሌም ዴር ሡልጣን የሚባል ቦታ ንጉሥ ሰሎሞን ለእናታችን ለንግሥተ ሳባ እንደ ሰጣትና ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የአሕዛብ ነገሥታት ኢየሩሳሌምን እስኪያጠፉት ድረስ በአባቶቻችን በኢትዮጵያ ውያን ነገሥታት እጅ እንደነበረ በታሪክ አይታችኋል ። ከሽማግሌዎችም ጠይቃችሁ እንድትመልሱልን እንለምናችኋለን ።

“እግዚአብሔርን የሚፈራ ፣ ለሕዝብ ክርስቲያን የሚራራ ፣ ርስትን የሚተክል እንጂ የማይነቅል ቆስጠንጢኖስ የሚባል ደግ ንጉሥ ነገሠ ። የክርስቲያን ሃይማኖት በቆስጠንጢኖስ በረታ ታወቀ የሚሉ ወሬ ብንሽማ እጅግ አጥብቆ ደስ አለን ። አንቺም ክብርት ንግሥት ሆይ ፣ ደግ ክርስቲያን መሆንሽን ሰምተናል ። የእናት ልመና ፊት አያስመልስ ፣ አንገት አያስቀልስ ነውና ለንጉሡ ለልጅሽ ነግረሽ ርስታችንን አስመልሽ ልን” ብለው ጽፈው ከመልእክቱ ጋር ገጸ በረከትም ልከው ነበር ። ንግሥት ዕሌኒ ለልጅዋ ለቆስጠንጢኖስ “የሳባ ንግሥት ወደ ሰሎሞን በመጣች ጊዜ የእግዚአብሔርን ነገር ከሰሎሞን ሰምታ በእግዚአብሔር እምነት ሕገ ኦሪትን ተቀብላ ወደ አገሯ ተመለሰች ብላ አስረዳችው ።

በዚህም ምክንያት ኢትዮጵያውያን አምልኮተ ጣጠትን ትተው በሕገ ኦሪት እምነት ለእግዚአብሔር ይገዙ ነበር ። ይኸውም በጣም ሊታወቅና ሊገለጥ ይችል ዘንድ እግዚአብሔር በነቢዩ በሶፎንያስ አፍ እንደ እስራኤል ሕዝብ ሁሉ መባቸውን ይዘው ወደ ኢየሩሳሌም እየመጡ ለእርሱ እንደ ሰገዱና እንደ ተገዙ ይመስክርላቸዋል ። ሶፍኒያ ምዕ 3—10 የሐዋ ሥራ ምዕ 8—39 ።

አሁን ደግሞ በዘመናችን በፍሬ ምናጦስ ስብከት ወንጌል ቃል

አምነው ክርስቲያኖች እንዲሆኑ ላኩልን = በመዝሙረ ዳዊት ስለ እነርሱ የተጻፈ ድንቅ የሆነ ትንቢት እንደተፈጸመ ይታያል = “በፊትም ኢትዮጵያውን ይሰግዳሉ፤ ጠላቶቻቸውም ትቢያ ይልሳሉ” መዝሙረ ዳዊት 71/72 : 9

ከዚህም ጋር “ሰሎሞን ለእናታችን ለሳባ ንግሥት የሰጣት በኢየሩሳሌም ከቤተ መቅደስ አጠገብ የቦታ ርስት ነበረ = በአሕዛብ ነገሥት ጊዜ ግን ቀረብን = አሁንም እናንተ መልሱልን ብለውናልና በክርስትና ሃይማኖትም ወንድሞቻችን ሆነዋልና ልንመልስላቸው ይገባናል” አለችው።

ንጉሡ ቆስጠንጢኖስ : የኢትዮጵያ ነገሥታት አብርሃና አጽብሐ የላኩትን መልእክት አይቶ ከታሪክም ተመልክቶ ከሽማግሌዎችም ጠይቆና ተረድቶ የእናቱን ምክር ሰምቶ : በደስታ እጁ አለና በኢየሩሳሌም የኢትዮጵያን የታሪክ ርስት እንደ ቀድሞው ለኢትዮጵያውያን እንዲመለስ አዘዘ።

ንግሥት ዕሌኒ በ301 ዓ/ም መስከረም 17 ቀን ጌታችን የተሰቀለበትን መስቀል ተቀብሮበት የነበረውን የጉልጉታን ኮረብታ አስቆፍራ መስቀሉን ካወጣችው በኋላ ነው ቦታው ለኢትዮጵያውያን መነኮሳት የተሰጠው።

የኢትዮጵያ መነኮሳትም በዴር ሡልጣን ቤት ሠርተው ተቀመጡ = ይህም የሆነው ከክርስቶስ ልደት በኋላ በ328 ዓ/ም ገደማ ነበር።

አጼ ዮሐንስ : በኢየሩሳሌም በኢትዮጵያ የታሪክ ይዞታ (ርስት) ላይ ለነበሩት መነኮሳትና መናንያን “አይዟችሁ እኔ ሳለሁ የሚቸግራችሁ የለም” ብለው በየዓመቱ ቀሰብና ልብስ በቂ ገንዘብም እየላኩ ማጎበራቱን ስለረዱ አንድነታቸውን አጽንተው ከአርመን ዜግነትና ከግብጽ ጥገኝነት አድነዋቸዋል = ይኸውም የሆነው ኢትዮጵያውያን መነኮሳት ከችግራቸው የተነሣ ከአርመን ገዳም መቄነን እየተመገቡ ያርመን ዜጎች የግብጽ ጥገኞች ሆነው እንደሚኖሩ በመስማታቸው ነበር።

አጼ ዮሐንስ : ከቱርክ ጋር ተዋግተው በምርኮ ያገኙትን ስድስት ሣጥን ሙሉ የእንግሊዝ ወርቅ በ1872 ዓ/ም በኢየሩሳሌም ገዳም ላሉት ኢትዮጵያውያን እንዲረዱበት ልከው ሰፊ ቦታ ገዝተው የኢትዮጵያን ጥንታዊነት ያላቸውን አብያተ ክርስቲያናት አሠራር የምታንጸባርቅ ከግብጽና ከሌሎችም ክርክር ነፃ የሆነች እጅግ ያማረች ቤተክርስቲያን

በመምህር ወልደ ሰማያት ትጋት አሠሩ = ስሟንም ደብረ ገነት ብለዋት እነሆ ዛሬ በኢየሩሳሌም ከተማ ከሁሉም ልቃ የምትታይ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ደብረ ገነት ናት = ወርቅ የተላኩባቸው ሣጥኖችም እስከ ዛሬ ድረስ ለገዝባሪ ነገር በገዳሙ ውስጥ በክብር ተቀምጠው ይገኛሉ።

እንዲሁም ከኢትዮጵያ የታሪክ ይዞታ ከዴር ሡልጣን በአምስት ደቂቃ መንገድ ርቀት ላይ ዛሬ በመንበረ ጳጳስና መኖሪያና ዘመናዊ የቢሮ ይዞታ የሚያገለግለውን ሰፊ ቦታ ገዝተው የሰጡት አጼ ዮሐንስ ናቸው። አጼ ዮሐንስ ይህንን ቦታ ገዝተው በመስጠታቸው ጥንትም አሁንም ኢትዮጵያውያን በሌሎች ሀገር ተወላጆች ልዩ ግምትና ጥሩ አመለካከት እንዲኖራቸው አድርገዋል።

ከዚህም በመነሣት አጼ ዮሐንስ በዚያ የዘመነ መሳፍንት ወቅት የተለያዩ የሀገር ውስጥና የውጭ መሰናክል ቢያጋጥማቸውም : ለኢትዮጵያ ክብርና አንድነት በብርቱ ይታገሉ እንደነበር በጊዜው በየኢየሩሳሌም ለኢትዮጵያ ገዳማት መነኮሳትና መናንያን ይልኳቸው የነበሩት ደብዳቤዎች ወይም መልእክቶች በቂ ማስረጃዎች ናቸው ብለን እናምናለን። ለአብነት ያህል ሦስቱን ከዚህ በታች እንጠቅሳለን።

መልእክተ ዘሥዩመ እግዚአብሔር ዮሐንስ ንጉሠ ጽዮን ንጉሥ ነገሥት ዘኢትዮጵያ : ይድረስ ከጎበ ቅዱሳን ወመናንያን ኩሎሙ ማጎሰሮ እለ ጎለው በኢየሩሳሌም ዘዴር ሡልጣን ርቱዓነ ሃይማኖት አርቶዶክሳውያን = እንዴት ሰነበታችሁ እኔም ሠራዊቱም ሁሉ እግዚአብሔር ይመስገን ደህና ነን = በ1872 ዓ/ም ጎዳር 12 ቀን ተጽሕፈ በአሥመራ ከተማ = ነገር ግን አባቶቼ : የምለግመው ልግም እንደሌለኝ እግዚአብሔር ያውቃሉ = ግን የእናንተ እርስ በርሳችሁ መጣላታችሁ ያሳዝነኛል = ገንዘብ አጥቼ አይምስላችሁ እስከ ዛሬ መሰንበቱ : ነገር ግን የእናንተ አለመስማማት ነው ያሰነበተው = አሁንም ለዚህ የሚበጅ ነገር አንድነት መሆን ነውና አባቶቼ እኔ እፈልጋለሁ : አንድነት ልትሆኑልኝ በእናንተ ብቻ የተጀመረ እንዳይመስላችሁ ቀድሞም ከአባቶቻችን : ከሐዋርያት ሲያያዝ የመጣ ነው = እናንተም ታውቃላችሁ በኔም አገር በኢትዮጵያ መላው አንድነት ሆኖልኛል = በእግዚአብሔር ቸርነት በተንቤን ያሉ ገዳማት እንደብረዳም : እንደብረ አባይ : እንደላ ገሪማ : ከትግሬ ጀምሮ እስከ ሸዋ ብዙ ብዙ ገንዘብ ያላቸው እንኳን ገንዘባቸውን ሰጥተው ገብተዋል = እናንተስ በሰው አገር የወደቃችሁ ነዳያን ናችሁ = ይኸንን

ግን ያረጋችሁልኝ እንደሆነ ፈረሰንና በቅሎዮን ሸጬም ቢሆን እናንተን መርዳት አይችልም ። ሰላም እግዚአብሔር ዘተውህበ ለዋርያት የሃሎም ስሌክሙ አሜን ።

“በሰላም እግዚአብሔር ከርስቶስ ሎቱ ስብሐት ። መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር የሐንስ ንጉሠ ጽዮን ነገሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ። ይድረስ ኃበ ዮሎም ማኅበር ዘኢትዮጵያ እለ ሀለው በኢየሩሳሌም እንተ ይእቲ ዴር ሙልጣን መናንያን ዓለም ርቱኣነ ሃይማኖት ኦርቶዶክሳዊት ። እንዴት ሰነበታችሁ ፣ እኔ ከሠራዊቱ ጋር በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማላጅነት በናንተ ጸሎት አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምሕረቱ ለዘለዓለም ነውና ከጥንቱም ቦታ ግዙ ማለቱ የኢትዮጵያ ሰዎች ንጉሥ የላቸውም ፣ ለማኞች ናቸው ። ከአርመንም ፣ ከሌላውም ሁሉ እየለመኑ ይኖራሉ እየተባላችሁ ስድባችሁ ቢጠና ፣ በዚህ ቀንቼ ነው እንጂ ፣ ለእኔ ለልጄ ፣ ለተንቤን ለእንደርታ ሰው ይሆናል ብዬ አይደለም ። ቦታውን ለናንተ ለማኅበር ሰጥቻለሁ ። ቢሻችሁ አትክልት ትከሉበት ፣ እንደ ወደዳችሁ አድርጉት ። ነገር ግን በሃይማኖት እናንተን ያልመሰለ ሰው አይቀመጥበት ፣ አታስቀርቡ ። አሁንም ሺህ ብር ሰድጃላችኋለሁ ። ለችግራችሁ ሁሉ ጉዳይ አድርጉት ። አይዞላችሁ አትደንግጡ ፣ ጉዳይ ቢበዛብኝ ነው ደግሞ አንደ ቀድሞ እሰድላችኋለሁ ። የቤተ ክርስቲያኑም ነገር በሉ እግዚአብሔር በፈቀደው ጊዜ ይሠራል ። ተጽሕፈ ዓድዋ ከተማ ጥር 1 ቀን 1877 ዓመተ ምሕረት ።

“መልእክት ዘሥዩመ እግዚአብሔር የሐንስ ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ። ይድረስ ከመምህር ወልደ ሰማያት ውኅበ ዮሎም ማኅበር ኢትዮጵያውያን ። እለ ሀለው በኢየሩሳሌም ቅድስት ሀገር ለንጉሥ ዓቢይ ። እንዴት ሰነበታችሁ እኔ ከሠራዊቱ ጋር በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማላጅነት አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ደህና ነኝ ። ምሕረቱ ለዘለዓለም ነውና እኔ እንዳልሰድላችሁ መንገድ ተዘግቷልና እልፍ ተሸህ አምስት መቶ ብር ተበድረህ ስጥልኝ ፣ ሥራው እንዳይቦዝን ብዬ ለቆንሰል ፈረንሳዊ ሱማኝ ልኬበታለሁና ተቀበሉ ። ሲሰጣችሁ ደረሰን ብላችሁ ጽፋችሁ አትማችሁ ለራስ አሉላ ስደዱ ። ብድሩን እርሱ ይሰጠዋል ። ተጽሕፈ መጋቢት 18 ቀን 1879 ዓ/ም መቀሌ ከተማ ።”

በኢየሩሳሌም ጥንታዊ ገዳም ከተመሠረተበት 4ኛ መቶ ክፍለ

ዘመን ጀምሮ የኢትዮጵያ ይዘታና የቅድስና አቅዋም ከኢየሩሳሌም እንዳይጠፋ ከቀደምት የኢትዮጵያ ነገሥታት ከነ አብርሃና አጽብሐ ጀምሮ ብዙ ደክመውበታል ። አባቶቻችን እጅግ ረጅም የሆነውን የበረሀ ጉዞ በእግራቸው አቋርጠው በመንዝ ብዙዎቹ በየመንገዱ ሞተው ሲቀሩ የተረፉት ደርሰው የመግልቱን ሐሩር ፣ የሌሊቱን ቁር በመታገሥ (በመቻል) የታሪክና የቅድስና ርስት አስፋፋተው ማኅበር መሥርተው ይኖራሉ ። እንደዛሬው በቅርብ ሆኖ የሚያጽናናቸውና የሚደግፋቸው ወገን ሳይኖር በራሳቸው አነሣሽነት ባደረጉት ሰፊ ጥረትና ተጋድሎ እነሆ የቅድስና መሠረት የሆኑትን የተቀደሱ ሥፍራዎች ይዘታ በመጠበቅ ፣ የሀገርን ታሪክ የአርቶዶክሳዊት ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን መብትና ሕልውና በኢየሩሳሌም አስከብረዋል ። በዚያ በመከራ ዘመን አርመኖችና ግብጾች በጊዜው ሁናቱ እየተረዱ በባይተዋርነት ይኖሩ በነበሩት አባቶቻችንና እናቶቻችን ሕይወት ላይ ያደረሱትን የኑሮ ጉስቁልና የሚሰነዘር ባቸውን ግፍና በደል በመቋቋም ሕይወታቸውን በመሥዋዕትነት ያሳለፉ ኢትዮጵያውያን ብዙዎች ናቸው ።

ስለዚህ ነው እጼ ዮሐንስ አራተኛ ችግሩን በመመልከት የጥንቱን የኢትዮጵያ ርስት የሆነውን ገዳም ለመርዳትና በተለይም አዲስ ሰፊ ቦታዎች ገዝተው የኪዳነ ምሕረትን ቤተ ክርስቲያን አሠርተውና እንዲሁም ለገዳሙ ጳጳስ መኖሪያና ለጽሕፈት ቤቱ መሥሪያ የሚጮን ቦታ የሰጡት ።

እጼ ዮሐንስ ፣ ለኢየሩሳሌም የታሪክ ይዘታ ገዳምና በተጨማሪም ቦታ በመግዛትና ቤተክርስቲያን በማሠራት ያደረጉት አስተዋጽኦ የላቀ ነው ። ከዚያ በኋላም የእጼ ዮሐንስን መልካም አርአያ በመከተል ቀጥለው የነገሡት ነገሥታት እጼ ምኒልክ ፣ ባለቤታቸው እቴጌ ጣይቱ ፣ ንግሥት ዘውዲቱና ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ በኢየሩሳሌም ለሚገኙት የኢትዮጵያ ገዳማት ትኩረት አድርገዋል ። ይኸውም ገንዘብ በመርዳት ሕንፃዎች በማሠራት ፣ አልባሳትም በመላክ ይረዱ እንደነበረ በየጊዜው ከጸፉዋቸው ደብዳቤዎች ለመረዳት ይቻላል ።

የኢትዮጵያ ታሪክ እንደሚያረጋግጠው ፣ ከኢዛና በኋላ ከነገሡት መካከል እጅግ ዝነኛ የነበረው የታዜና ልጅ (485-515 ዓ.ም) ንጉሠ ነገሥት ካሌብ ነው ። በሱ ዘመን ኢትዮጵያ አብዛኛውን የደቡብ ዐረብ

ክፍል ጠቅላላ ትገዛ ነበር ። እንዲሁም በሀብትና በብልጽግና ከፍተኛ ደረጃ ደርሳ እንደነበር አያሌ የታሪክ ተመራጫዎች በጽሑፍ ያረጋገጡት ሐቅ ነው ። ገናኖው አጼ ካሌብ ሕዝቡን በትክክልና በቅንነት ያስተዳድር ነበር ። ይሁን እንጂ ፣ ከካሌብ በታች ሆኖ የደቡብ ዐረብን (የመንን) ይገዛ የነበረው ንጉሥ ድሑንዋስ (ሬንሐስ) በተባለ ሰው ሥልጣኑ ተነጠቀ ።

ይህ የአይሁድ ሃይማኖት ተከታይ የሆነና በኋላም ስሙን የሱፍ በሚል ለውጦ የነበረ ሰው ፣ የክርስቲያኖች ጠላትና የአክሱም መንግሥት ቀንደኛ ተቃዋሚ ሆኖ ተነሣ ። ተቃዋሚ ክርስቲያኖችንም አሳደደ ፤ ቤተክርስቲያናቸውን አቃጠለ ፤ ብዙዎቹንም ለሰይፍ ዳረገ ። አልፎ ተርፎም የቀይ ባሕርን የንግድ እንቅስቃሴ ከግወኩ ሌላ ለአክሱም መንግሥት ግብር አልከፍልም አለ ።

በዚህ ጊዜ ፣ ምሥራቃዊው የኢትዮጵያ ግዛት ጥቃት ስለደረሰበት ንጉሠ ነገሥት የሱቲያኖስ ወደ ኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መልዕክተኞች ላከ ። የሮማው ንጉሥ ከሕንድ ወደ አውሮፓ በሚጓዘው የንግድ መስመር ባለቤትነት የተነሣ ከፋርሱ ንጉሥ ጋር ውጊያ ያደርግ ነበር ። የሱቲያኖስም የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ካሌብ ከሕንድ የሚመጣውን የሐርና የቅመማ ቅመም ንግድ በቀይ ባሕር አድርጎ ወደ አውሮፓ እንዲመጣ ሊያደርግለት እንደሚችል በማመን ጠየቀው ። አጼ ካሌብም ይህን ለማድረግ ቃል ገባለት ። በዚህም መሠረት በሁለቱ ኃያላን መንግሥታት ማለትም በቁስጥንጥንያና በአክሱም መካከል እ.ኤ.አ. በ517 ዓ.ም. የትብብር ስምምነት ተደረገ ። ዳሩ ግን ፣ ንጉሥ ካሌብ ደቡባዊ ዐረብን የራሱን ክልል አድርጎ ስለሚቆጥር ግዛቱን መልሶ በቁጥጥር ሥር ለማድረግ በሚደረገው ዘመቻ እንዲካፈሉ አላደረጋቸውም ። አጼ ካሌብ በመጀመሪያ የሚደረገው ጭቆና እንዲቆም መልክተኞች ቢልከም ተቀባይነትን በማጣቱ ጦርነት ለማድረግ ቆረጠ ። ስለዚህ አስቀድሞ በገበዘ አክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ውስጥ ለጸሎት ገብቶ ዘመቻውን እንዲያሳካለት አምላኩን ከለመነ በኋላ ፣ 120,000 እግረኛ ዘማች ጦርና በመቶ የሚቆጠሩ ትላልቅና ትናንሽ መርከቦችና ጦር መሣሪያውን አደራጅቶ ከገበዛን ወደብ በመነሣት የባብኤል መንደብን ወሽመጥ አቋርጦ ወደ ደቡባዊ ዐረብ ጠረፍ አቃና ፉ ከዚያም ከአይሁዳዊው ድሑናስ ጋር ጦርነት ገጥሞ በማያዳግም ሁኔታ ድል መትቶት ከአባረረው በኋላ ፣ አጼ ካሌብ የመንን መልሶ በአክሱም ቁጥጥር ሥር አዋለ ።

በአገሪቷም መረጋጋትና ሰላም እንዲሰፍን ካደረገ በኋላ ፣ ተመዝብረው የነበሩት አብያተ ክርስቲያናት እንደገና እንዲሠሩ ፣ ክርስቲያኖችም ወደ ሃይማኖታቸው እንዲመለሱ ነፃነትም እንዲያገኙ አደረገ ። ድል አድራጊው ንጉሠ ነገሥት ካሌብ ሀገሪቷን የሚያስተዳድር እንደራሴ ከሾመ በኋላ ወደ ሀገሩ ተመለሰ ። ነገር ግን ፣ ይኸው ካሌብ የሾመው እንደራሴ በሞተ ጊዜ ድሑናስ ከተሸሸገበት ወጥቶ እንደገና ሠራዊቱን አደራጅቶ የኢትዮጵያ ዋና የሃይማኖት መዲና የነበረችውን ናግራንን በማጥቃት የክርስቲያን ሃይማኖት ተከታይ የሆኑትን ሰየፋቸው ። ከዚህ መዓት አምልጠው የወጡትም የዚህን የክርስቲያኖች ጭፍጨፋ ዜና በመላው መካከለኛ ምሥራቅ ክፍል አዳረሱት ። የእስክንድርያው ፓትርያርክም አጼ ካሌብ በድጋሚ አረማዊውን አጥቅቶ የክርስቲያኖችን ደም እንዲበቀል የልመና መልእክት ላከበት ። በዚህም የተነሣ አጼ ካሌብ እንደገና አክሱም ጽዮን ቤተ መቅደስ ገብቶ ኃይልንና ግርማን እንዲሰጠው ፈጣሪውን በጸሎት ለምኖ በአቡነ ጳንጠሌዎን ተመርቆ መቶ ሰባ መርከቦች አደራጅቶ ጦር መሣሪያውን አዘጋጅቶ ሠራዊቱን አስከትቶ በመስከረም ወር 533 ዓ.ም ዘምቶ አረማዊውን ንጉሥ ድሑናስን ከነሠራዊቱ ደምስሶ ሀገሪቱንም አሳድሶ አብያተ ክርስቲያናትን አሠፍቶ ጳጳስ ሹሞ ከጦር አበጋዞቹም መካከል አንዱን አብርሃ የተባለውን ሀገሪቷን እንዲያስተዳድር መርጦ በመሾም ወደ አክሱም ተመለሰ ። ከተመለሰ በኋላም ፣ ልብሰ መንግሥቱንና ዙውዱን ለክርስቶስ መካነ መቃብር መታሰቢያ (በረከት) ሆኖ ይቀመጥ ዘንድ ለኢየሩሳሌም ፓትርያርክ እንደ ላከላቸው ይነገራል ። ከዚህም በኋላ ፣ አጼ ካሌብ ጠቅላላ ስሜቱ ከዓለማዊው ሥራ ተላቅቆ ወደ መንፈሳዊ ሕይወት ጨርሶ ስለገባ ዙፋኑን ለልጁ ለንጉሥ ገብረመስቀል አውርሶ ወደ አባ ጳንጠሌ ዎን ገዳም ገብቶ እስከ ጊዜ ሞቱ እዚያው በብሕትውና ኖረ ። ይህንም ያደረገው ወደ የመን ከመዝመቱ በፊት ድል ከሰጠኸኝ ዓለምን ትቼ ሕይወቴን ሙሉ በገዳም ገብቼ አገልግላለሁ ብሎ ለፈጣሪው ቃሉን ሰጥቶ ስለነበር ነው ። አጼ ካሌብ ለዐሥራ ሁለት ዓመታት በብሕትውና ከኖረ በኋላ ፣ እንደ ቀደሙ አባቶቹ አንቀላፋ ። አስከሬኑንም ከአክሱም አንድ ኪሎ ሜትር ወጣ ብሎ በስተሰሜን በሚገኝ ኮረብታ ላይ ቀሰሩት ። ካሌብ ኤላ አጽብሐ ፣ ትክክለኛው ካሌብና ቅዱስ ንጉሠ ነገሥት የሚሉ የተለያዩ ሦስት መጠሪያዎች ሲኖሩት ፣ በኢትዮጵያ አርቶዶክስ ቤተክርስ

የኢትዮጵያን ዜማ (ሙዚቃ) የመሠረተው ቅዱስ ያሬድ

ቲያንና በሮም ቤተክርስቲያን ቅድስና ተሰጥቶታል ።

አጼ ካሌብ ፡ ዘእስራኤልና ገብረመስቀል የተባሉ ሁለት ልጆች ነበሩት ። ዘእስራኤል የተባለው ለጥቂት ጊዜ ነግሦ ቤተ መንግሥት አሠርቶ በስሙም የመገበያያ ገንዘብ አውጥቶ ስለሞተ ፡ እንደ አባቱ እንደ አጼ ካሌብና እንደ ወንድሙ አጼ ገብረመስቀል በሰፊው አይጠራ እንጂ በመጠኑ የታወቀ ነው ።

አጼ ገብረመስቀል ፡ ከ536-550 ድረስ ለዐሥራ አራት ዓመታት ኢትዮጵያን ገዝቷል ። የአጼ ገብረመስቀል የግዛት ዘመን ሰላምና ደስታ የሰፈነበት ሲሆን ፡ እሱም እንደ አባቱ ብርቱና የክርስትና ሃይማኖት አማኝ በመሆኑ ሀብቱንና ጉልበቱን አብያተ ክርስቲያናትን በማሠራትና የክርስትና ሃይማኖት እንዲስፋፋ በማድረግ ከፍተኛ መሥዋዕትነት የከፈለ ስመ ጥር ንጉሥ ነበር ። ለዚሁም መልካም ተግባር ማስፋፊያና መደገፊያ የሚሆን በግብጽና በፓለስቲንያ ርስት እየገዛ ኢየሩሳሌምን ለመሳለም ለሚሔዱ ኢትዮጵያውያን ማረፊያ እንዲሆኑ ቤቶችና ገዳማት አሠርቶ ነበር ይባላል። የደብረ ዳሞን ትልቁን ገዳምና ሌሎችም ብዙ አብያተ ክርስቲያናት በትግራይ በጉንደር ፡ በጉጃም በላስታና በሌሎችም አሠርቷል ። ቀደም ሲል የነበረውን ዓለማዊ ሥርዓተ ንግሥ በማስቀረት በክርስቲያናዊ ሥርዓት እንዲተካ ያደረገም ይኸው ንጉሥ ገብረመስቀል ነው ። መስከረም 10 ቀን “ተቀጾል ጽጌ ገብረመስቀል አጼጌ” በሚል መዝሙር ቅዱስ ያሬድ ለመጀመሪያ ጊዜ የዘመረለት ለአጼ ገብረመስቀል ሲሆን ፡ በየዓመቱ በቤተክርስቲያን ሥርዓት እንዲከበር አድርጎታል ።

ስለዚህ ፡ የአጼ ገብረ መስቀልን የግዛት ዘመን ከሁሉም ይልቅ ደማቅና ገናና እንዲሆን የደረገው ፡ በመላው ኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የምትገለገልበትን ዜማ በመፍጠር ተወዳዳሪ የማይገኝለት ዝናን ያተረ ፈው ቅዱስ ያሬድ በነበረበት ዘመን በመሆኑ ነው ። ንጉሥ ገብረመስቀል ይህን ልዩ ዜማ የፈጠረና የቀመረ ሊቅ በሁሉም መልክ በመደገፍ ከሁሉም በላይ በማክበርና በማበረታታት ፡ የእግዚአብሔር እምነት መመስገኛ የሆነው ፀዋትወ ዜማ በመላው ኢትዮጵያ አብያተ ክርስቲያናት እንዲስፋፋ ከፍተኛ አስተዋጽኦ አድርጓል ።

በአጼ ካሌብ ዘመን የመንን እንዲገዛ የተሾመው የአክሱም እንደ ራሴ አብርሃ የተባለው ራሱን ከአክሱም ማዕከላዊ አስተዳደር ፍጹም ነገ

ለማድረግ ሞክሮ ነበር ። አብርሃ ሰነጻን ትልቅ የክርስቲያን ከተማና መናገሻ ለማድረግ አስቦ ትልቅ ቤተክርስቲያን አሠራ ። ይኸውም ቤተክርስቲያን በውበቱ እንደ ትልቅ ድንቅ ነገር ሆኖ ይታይ ነበር ። አሁንም ፍራሹ እንዳለ ይታያል ። አብርሃም በ571 ዓ.ም ግድም በዝሆኖች የተጠናከረ ሠራዊት ይዞ በመካላይ በዘመተ ጊዜ ዐረቦቹ በመደነቃቸው ያ ዓመት “የዝሆን ዓመት” ወይም የዝሆን ጦርነት ብለው በታሪካቸው ይጠሩታል ። ሆኖም ካዕባ የዓረቦች የጣኦት ማምለኪያ የተቀደሰ ሥፍራ የሚሉትን ለማጥፋት ሔዶ መካ ለመድረስ ጥቂት ሲቀረው ፡ በሠራዊቱ መካከል የፈንጣጣ በሽታ በመነሣቱ አብዛኛው ሠራዊትና አብርሃንም ጨምሮ በሽታው ገደላቸው ። በዚህ ምክንያት በየመን የኢትዮጵያ ሥልጣን ተዳከመ ። ከዚህ በኋላ ፡ ፋርሶች እ.ኤ.አ. በ578 ዓ.ም የመንን ለመያዝ ቻሉ ። ይህም የአክሱምን ግዛትና ሰፊ ሀብት አዳክመው ። አክሱም የግመል የንግድ ቁልፍ የሆነችውን ደቡባዊ ዓረብን አጣች ። በቀይ ባሕር ንግድ ላይ የነበራትንም የበላይነት ተነጠቀች ።

በሃይማኖታዊ ክርክር ምክንያት በቢዛንቲያም ግዛት በተፈጠረው አለመስማማትና ጭቅጭቅ ጠልተው በ5ኛው ክፍለ ዘመን ዘጠኙ ቅዱሳን የተባሉት ወደ ኢትዮጵያ ተሰደው መጡ ። እነኝህም በልዩ ልዩ መካከለኛ ምሥራቅ ሀገሮች ተወላጆች እንደሆኑ ይነገርላቸዋል ። ኢትዮጵያ የክርስትና ሃይማኖት መዲና መሆንዋን ተረድተው የመጡ ናቸው ። ዘጠኙ ቅዱሳን ሮማውያን በመባል የሚታወቁት ፡ ምናልባት ከሮማ ንጉሠ ነገሥት ግዛት የተለያዩ ምሥራቃዊ ክፍሎች ማለትም እንደ ቁስጥንጥንያ ፣ እንደ ኪያፍ ቂሣሪያ (ትንሹ እስያ) ከመሳሰሉት ሀገሮች ስለመጡ ይሆናል። የአክሱም ንጉሥ አልአሚዳ (478-486 ዓ.ም.) የጋለ አቀባበል ካደረገላቸው በኋላ በሰላም እንዲኖሩ ፈቀደላቸው ። በአክሱም ከተማ በቤተ ቀጠንት ተቀምጠው ፈጣሪያቸውን እያመሰገኑ በቆዩባቸው ዓመታት ውሸጥ የሀገሪቷን ቋንቋ ፡ የሕዝቡን አኗኗር ፡ የሃይማኖቱን ጽናት ፡ ልምድና ታሪክ በሚገባ አጠኑ ። ከዚያም አንድ ላይ በአንድ አካባቢ ከመኖር ይልቅ መንፈስ ቅዱስ በመደበላቸው ቦታ ማስተማርን መረጡ ። መንፈሳዊ ዓላማቸውን ለማሳካት በሚያደርጉት ጥረትም የአክሱም ነገሥታት እርዳታና ድጋፍ አይለያቸውም ነበር ። በየስማቸው የተሠየሙ ገዳማትን ቆርቁረው የምናኔንና የምንኩስናን ሕይወት በኢትዮጵያ ላይ

አላለፉ ። ክርስትናን ለማጠናከር ፣ ምናኔን ለማስፋፋት ባደረጉት እስተዋጽኦና በነበራቸውም ግላዊ ብፁዕነት ዘጠኙም መነኮሳት በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ቅድስና ተሰጥቷቸዋል ። ጽላትም ተቀርጾላቸዋል ። በዓመት ውስጥ ዘጠኝ ቀን ማለት ፣ ለምንዳንዳቸው በዓመት አንድ ቀን ክብረ በዓል ይደረግላቸዋል ። “ስብሐታዎ በክሂሎቱ” ተብሎ በነቢዩ ዳዊት እንደ ተነገረው በነዚህ ቀናት ካህናቱ በጸሎትና በማኅሌት ፣ ምዕመናኑ በሆታና በዕልልታ ሲያስታውሷቸው ይውላሉ ።

የመጠሪያ ስማቸውና የመጡበት ሀገር ፣ የተቀመጡበት ቦታና የመታሰቢያ ቀን እንደሚከተለው ነው ።

የቅዱሳን ስም	የመጡበት ሀገር	የተቀመጡበት ቦታ	የክብረ በዓላቸው ቀን
1- እቡን አረጋዊ (ዘሚካኤል)	ሮም	ደብረ ዳም	ጥቅምት 14
2- አባ አሌና	ቲሞሪያ	ደብረ ሃሌሱያ፣ አህሳኦ ከአክሱም ሰሜን ምሥራቅ	መጋቢት 11
3- አባ አፍጺ	እስያ	የሐ	ግንቦት 29
4- አባ ገሪግ	ሮም	መደራ ፣ ከዓድዋ ሰሜን ምሥራቅ	ሰኔ 17
5- አባ ጽሕግ	አንጾኪያ	አንዳ አባ ፀሐግ ፀዲያ	ጥር 16
6- አባ ሊቃናስ	ቁስጥንጥንያ	ደብረቆናጽል ከአክሱም በስተ ሰሜን በሚገኝ ከረብታ ላይ	ገዳር 28
7- አባጉባ	ኪልቲያ	እንዳባገሪግ ለጠገብ	ግንቦት 29
8- አባ ይምዓታ	ቆስያ	ገርአልታ ከአክሱም	ጥቅምት 28
9- አባ ጳንጠሊዎን	ሮም	ሰሜን ምሥራቅ	ጥቅምት 6

የነኝህ ቅዱሳን የሕይወት ታሪክ በገድል መንፈሳዊ በየገዳማቸው ውስጥ ተጽፎ ይገኛል ። ይህም ገድለ አረጋዊ ፣ ገድለ ጴንጤሌዎን ውዘተ- የሚባለው ነው ።

የክርስትና እምነት ወደ ኢትዮጵያ መግባት አብርሃ ወአጽብሐ ለአባ አትናቴዎስ የእስክንድርያው ሊቀ ጳጳስ ፣ ጳጳስ ሹመው እንዲልኩላቸው በጸፉት መሠረት አባ ሰላማ ካሣቴ ብርሃን (ፍሬምናጦስ) ከእስክንድርያ ለመጀመሪያ ጊዜ ጳጳስነት ተሹመው በመምጣታቸውና ኢትዮጵያ የአክሱም መንግሥት ክርስትናን መደበኛ እምነት አድርጎ በመቀበሉ ቀደም ሲል ከግብጽ ጋር የነበረውን ግንኙነት በይበልጥ አጠናክረው ። በዚህ ምክንያት የመጀመሪያው ጳጳስ በእስክንድርያ ቤተክርስቲያን በመሾሙና በመቀባቱ ፣ ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት የማርቆስ መንበር ተከታዮች በመሆን ሹመቱ ማለት ጽጵስናው ከእስክንድርያ እየተሰጠ እንዲቀጥል የጸና ልማድ ሆነ ።

ስለዚህ የኢትዮጵያና የግብጽ ሁለቱ አብያተክርስቲያናት ግንኙነታቸውን ሲያጠናክሩ ኖረዋል ። በተለይም በገኛው ክፍለ ዘመን ላይ የተስፋፋው አዲሱ የእስልምና ሃይማኖት ግብጽን እያጥለቀለቃት በሔደ ጊዜ የእስክንድርያው ቤተክርስቲያን እምነቷ እንዳይዳከም ከኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጋር ወዳጅነቷን እንዳጠበቀች ሁሉ ፣ ኢትዮጵያም በግብጽ የክርስትና ሃይማኖት እንዲጠናከር የተቻላትን ያህል አድርጋለች ። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መንፈሳዊ መሪዋን ከግብጽ እስክንድርያ ቤተክርስቲያን ብትቀበልም ፣ እምነቷና ታሪኳ ከግብጻዊት ቤተክርስቲያን የሚለዩዋት የራሷ ልምድ ባህልና ሌሎችም ሥርዓቶች አሏት ። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ጥንታውያን አብያተክርስቲያናት ከሚባሉት አንዷ ስትሆን ፣ ይኸውም ከ12 ሐዋርያትና ከ318 ሊቃውንት ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ መሠረታዊ የሃይማኖት እምነቷ ነው ።

አጼ ዮሐንስ ፣ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ጋር ያላት ግንኙነት እንደነበረ እንዲቀጥልና የጳጳሱን ከእስክንድርያ መሾም ቢስማሙም ፣ ለግዛታቸው እንቅፋት ሆኖ ያገኙት የምዕመናኑ ቁጥር እየበረከተና ሰበካዎችም እየተስፋፉ ሲሆኑ የሚላከው ጳጳስ ግን አንድ ብቻ ስለሆነ ያዝኑና ይቆረቆሩ ነበረ ። በተጨማሪም ጳጳሱ በአንድ ቦታ ተወስነው ስለሚኖሩና ከዚህ ዓለም በሞት ሲለዩ በምትካ

ቸው አዲስ እስኪላኩ ድረስ ረዥም ጊዜ ይወስድ ስለነበርና መንበሩም በየጊዜው ባዶ እየሆነ ይቆይ ስለነበረ ፣ በዚህም ምክንያት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ለእስክንድርያው ቤተክርስቲያን የነበራት ሃይማኖታዊ ቀናዲነትና ጽኑነት እየላላ እንዲሔድ ማድረግ አልቀረም ። ይኸውም በጥንት ዘመን ኢትዮጵያ ከአንድ የበለጠ አቡን ወይም ጳጳስ ኖሯት አያውቅም ነበረ ። በነኝህ ምክንያቶች የተነሣ በኢትዮጵያ የነበሩ ጳጳስ አቡነ አትናቴዎስ በሞቱ ጊዜ አጼ ዮሐንስ የጳጳሳቱን ቁጥር ለመጨመርና የቤተክርስቲያኗንም አቋም ለማሻሻል ተነሡ ። የእስክንድርያ ግብጻዊ ቤተክርስቲያን በጥያቄአቸው ባትስማማ ኖሮ ፈታቸውን ወደ ሌሎች የምሥራቅ አብያተክርስቲያናት ለማዞር ወስነው ነበር ።

ነገር ግን ፣ የአጼ ዮሐንስ ጥያቄ ተቀባይነት አግኝቶ በጠየቁት መሠረት ለመጀመሪያ ጊዜ አራት ግብጻውያን ጳጳሳት ለኢትዮጵያ ተሹመው መጡ ። ከነኝህ አራት ጳጳሳት አንዱ መቀሌ ውስጥ ከንጉሠ ነገሥቱ ጋር በመቀመጥ ለወሎ ፣ ለትግራይና ለሐማሴን ተመደቡ ። ጎጃም በንጉሥ ተክለ ኃይማኖት ፣ ሸዋ በንጉሥ ምኒልክ ይገዛ ስለነበረ አጼ ዮሐንስ ለነዚህ አንዳንድ ጳጳስ መደቡላቸው ። አራተኛው ጳጳስ ግን የንጉሠ ነገሥቱ ልጅ ራስ አርአያ ሥላሴ በጎንደር እንዲነግሡና ጳጳሱም በጎንደር የላቸው ጳጳስ እንዲሆኑ ዕቅድ ነበራቸው ። ሆኖም የሰውና የእግዚአብሔር ሐሳብ የተለያየ ነውና ራስ አርአያ ሥላሴ በለጋ ዕድሜያቸው ስለተቀጠፉ ፣ ወዲያውም አጼ ዮሐንስ መተማ ላይ በጀግንነት በመውደቃቸው የተነሣ ይህ አዲስ ዕቅድ ሳይሳካ ቀረ ። የእነዚህም ጳጳሳት አራት አራት እየሆኑ ተሹሞ መምጣት በዚህ ሲያከትም ፣ እነሱ ከሞቱ በኋላ ግን ፣ እንደ ድሮው አንዳንድ ጳጳስ ብቻ ወደ ኢትዮጵያ ተሹሞ እንዲመጣ ተደረገ ።

የኢትዮጵያም ቤተክርስቲያን በ1943 ዓ.ም. የሀገሪቱ ተወላጆች የሆኑ ጳጳሳት እስከተሹሙበት ጊዜ ድረስ በግብፅ ቤተክርስቲያን ሥልጣንና አስተዳደር ሥር ለብዙ ዘመናት ቆይታለች ። ምንም እንኳን ጳጳሳት ከእስክንድርያ የማምጣቱ ልምድ በ1943 ዓ.ም. ቢቋረጥም ከግብፅ ጋር የነበረው የዚህ ዓይነቱ ግንኙነት ሙሉ በሙሉ የተቋረጠው ግን በኢጣሊያን ወረራ ጊዜ ነበር ።

በ1933 ዓ.ም. ኢትዮጵያ ከኢጣሊያ የወረራ ቀንበር ነፃ በወጣችበት ጊዜ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንም ከእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ተጽዕኖ

እንድትላቀቅ የሚሟገት የንቅናቄ ንድ ተፈጠረ ። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን በልጆቿ መመራት እንዳለባት ዐፄ ኃይለሥላሴንና መኳንቶቻቸውን ለማሳመን ከቻሉት አንዱ በታሪክነታቸውና በታላላቅ ሥራዎቻቸው የታወቁ የግዕዝ ሊቅ የሆኑት የትግራይና የአክሱም ሊቀ ጳጳስ የነበሩት አቡነ ዮሐንስ የመጀመሪያው ነበሩ ። በዚህ ምክንያት ተከራክረው ለአንድ ሺህ ስድስት መቶ ስልሳ ዓመታት የቆየውን የእስክንድርያ የበላይነት አስወግዳ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የራሷ ፓትርያርክ እንዲኖራት ለማድረግ ለዚህም የመጀመሪያው አቡነ ባስልዮስን ከሾመች በኋላ ፣ ለመጀመሪያ ጊዜ ኢትዮጵያዊ ጳጳስ አቡነ ዮሐንስ በኢትዮጵያ ፓትርያርክ ተቀብተው ተሾሙ ። ከዚህም በኋላ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ራሷን በራሷ ማስተዳደር ጀመረች ።

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ለአያሌ ዘመናት ፀንቶ የቆየና የራስዋ የሆነ ባሕርይ ያላትና በምሥራቅ ኦርቶዶክስ ክፍል ከሚገኙት የምሥራቅ ኦርቶዶክስ አብያተክርስቲያናት አባል ናት ። በዘመናችን የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ሠላሳ ሚሊዮን ያህል ምእመናን ተከታዮች ሲኖሯት ፣ ከሩሲያ ኦርቶዶክስ ቤተክርስቲያን ቀጥሎ በርካታ ምእመናን ያሏት የምሥራቃዊት ቤተክርስቲያናት አባል የሆነች ትልቋ ቤተክርስቲያን ናት ። በተጨማሪም ከዚህ ከአፍሪካ በተለያዩ አያሌ ምክንያቶች ወደ አሜሪካ (ወደ አዲሱ ዓለም) የሔዱት የአፍሪካ ተወላጆች ያተለይም በዌስት ኢንድስ የሚኖረው ሕዝብ ፣ ኢትዮጵያ በክርስትና እምነቷ ጸንታ በመኖሯና የረጅም ጊዜ ጥንታዊ ታሪኳን በመከታተልና በመጠበቅ ለተከታዩ ትውልድ በማቆየትዋና ኢትዮጵያንም ስለሚወዷት መንፈሳዊ አገልግሎትዋን ይሻሉ ። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንም ይኸንኑ አገልግሎት በደስታ በመስጠት ላይ ትገኛለች ። የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ሐዋርያዊውን ተግባርና አገልግሎት በሚበርከት በኢየሩሳሌም ፣ በጉያና ፣ በትራንዳድ ፣ በጃማይካ ፣ በኒውዮርክ ውስጥ በሐርሌም እንዲሁም በጅቡቲ ፣ በሱዳን ፣ በናይሮቢ ፣ በጀርመን ፣ በእንግሊዝ ፣ በስዊድንና በግሪክ የኢትዮጵያ አብያተክርስቲያናት ክፍታለች ። የኢየሩሳሌም ይዞታ ከልደተክርስቶስ በፊት ጀምሮ ከብሉይ ኪዳን እምነት ጋር በነበረው ግንኙነት ሲያያዝ የመጣ የታሪክ ቅርስ ነው ።

የኢትዮጵያ የመጀመሪያዎቹ ክርስቲያን ነገሥታት በሆኑት በአብር

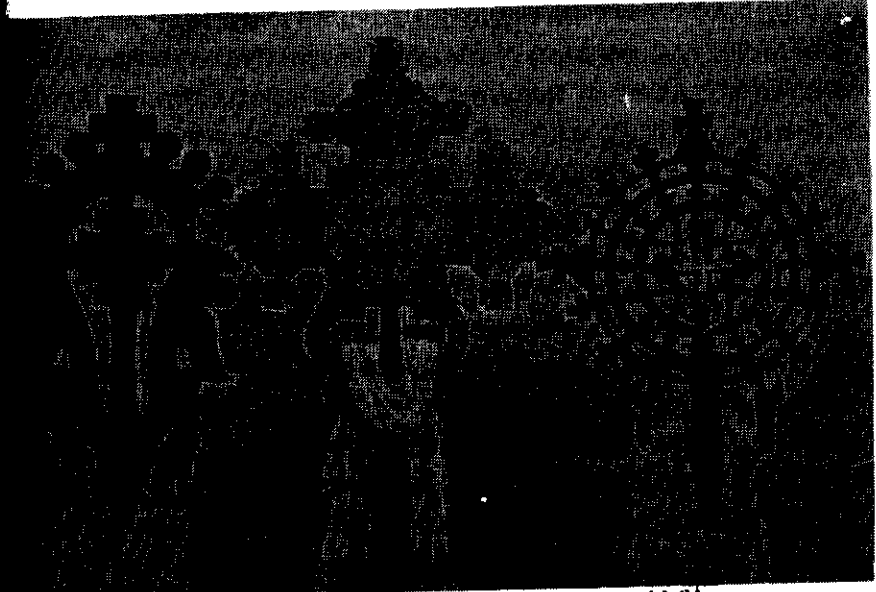
ሃና አጽብሐ ዘመነ መንግሥት ክርስትና በተስፋፋቦት ጊዜ ምክራቦች ወደ ቤተክርስቲያንነት ሲለወጡ ፣ አዳዲሶችም በብዛት ተሠርተዋል ። በአሁኑ ጊዜ በኢትዮጵያ ያሉት የሰበካ አብያተ ክርስቲያናት ቁጥር ከሐያ ሦስት ሺህ በላይ ናቸው ። ይህም ቁጥር የኢትዮጵያ የካቶሊክና የወንጌላውያን አብያተ ክርስቲያናትን ሳይጨምር ነው ። በኢትዮጵያ የክርስትና ታሪክ ውስጥ ከአራተኛው መቶ ዓመት እስከ ሰባተኛው መቶ ዓመት የነበረው ጊዜ አርኪ የቤተክርስቲያን ታሪክ ከተፈጸመበትና ከተስፋፋቦት አንዱ ወቅት ነበር ። በዚህ ጊዜም ቅዱስ መጽሐፍ ከፅርዕና ከመሳሰሉት ጥንታውያን የሥልጣኔ ቋንቋዎች ወደ ግዕዝ ብሔራዊ ቋንቋ የተተረጎመበት ፣ ገዳማዊ ሕይወት የተመሠረተበት ፣ የቤተ ክርስቲያን የውዳሴ ፣ የቅዳሴ ፣ የዝማሬ ዜማ ስልቶች በፈቃድ እግዚአብሔር በኢትዮጵያ አባት በቅዱስ ያሬድ የተደረሱበት ፣ የሥነ ጽሑፍም ውበት የታየበት ወቅት ነበር ።

የክርስትና ሃይማኖት በማስፋፋታቸው የተነሣ ቅዱሳን ነገሥታት አብርሃና አጽብሐ እና አቡነ ሰላማ በኢትዮጵያ የታሪክ መዛግብት ከፍተኛ የክብር ሥፍራ ተሰጥቷቸው ይገኛል ። ቅዱሳን እንደመሆናቸው ሆኖም መጠን ለመታሰቢያቸው ስተወሰነው ዕለት በየቤተክርስቲያናቸው የሕይወት ታሪካቸውን የሚገልጠው ገድላቸው ሲነበብ ፣ ሲተረጎም ይውላል ። ይህንንም ቤተክርስቲያን ሁልጊዜ ተግባራዊ ታደርገዋለች ። አቡነ ሰላማ በቤተክርስቲያን መቋቋምና መስፋፋት እንዲሁም ለሕዝብ ክርስቲያኑ ጽኑ እምነት እንዲኖረው ከፍተኛ አስተዋጽኦ በማበርከታቸው ምክንያት በስማቸው የታነፁ አብያተ ክርስቲያናት ሲገኙ ፣ እነሱም በዓድዋ አጠገብ ማይጓጓ በተባለ ሥፍራና በተንቤን ዓቢይ አዲ አጠገብ ውስጥ በተቀበሩበት ሥፍራ እንዳባ ሰላማ የሚባል ገዳም በስማቸው ተሰይሟል ። ከመቀሌ በስተምሥራቅ ከኩዊሃ ከተማ በላይ አባ ሰላማ በተባለ ቦታም እንዲሁ በስማቸው የሚጠራ ቤተክርስቲያን አለ ። ለጊዜው በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ያልጠቀስኳቸው በስማቸው የታነፁ አብያተ ክርስቲያናት እንዳሉ ሐቅ ነው ። በተጨማሪም በትግራይና በአክሱም ሊቀ ጳጳስ በነበሩት በአቡነ ዮሐንስ እስተባባሪነት ከሕዝብ በተዋጣ ገንዘብ በ1961 ዓ.ም. መቀሌ ውስጥ ተሠርቶ በአቡነ ሰላማ ስም የተሰየመ የሃይማኖት ትምህርት በሚሰጥበት ከፍተኛ መንፈሳዊ ኩሌጅ ቅጽር ግቢ ውስጥ የቅዱስ ሚካኤል ፣ የአብርሃ ወአጽብሐና የአቡነ ሰላማ

መታሰቢያ ያለበት ቤተ ክርስቲያን ተሠርቶ አገልግሎት ዘመስጠት ላይ ይገኛል ።

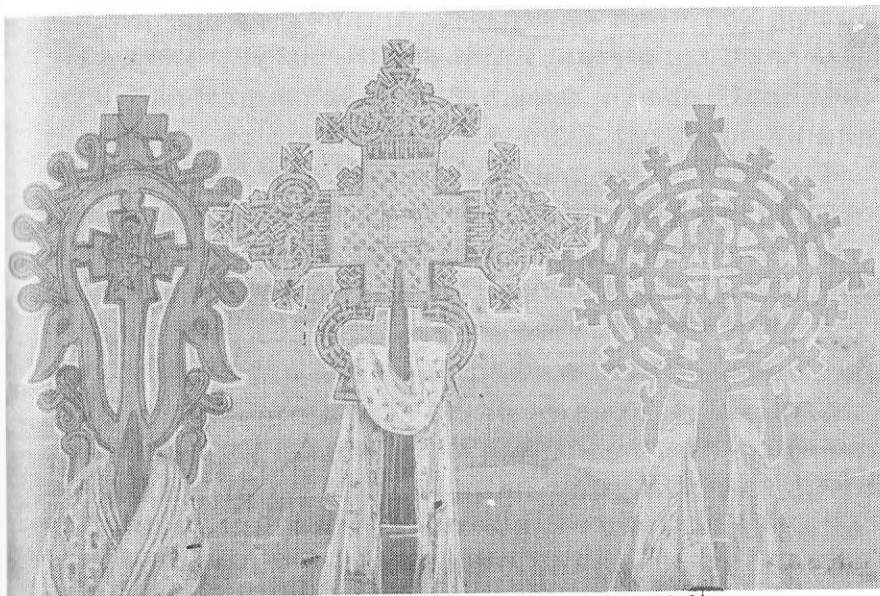
የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን በልዑል እግዚአብሔር ጠባቂነት ፣ በሕዝብ ክርስቲያኗ ታላቅ ጀግንነት እምነቷን ፣ ጥንታዊነቷንና ታሪካዊ ቅርፅን ጠብቃ ከትውልድ ወደ ትውልድ በማስተላለፍ ላይ ትገኛለች ።

የኢትዮጵያ ጥንታዊ መስቀሎች

ላሊበላ አክሱም ላሊበላ

የኢትዮጵያ ጥንታዊ መስቀሎች

ገሊበላ

አክሱም

ገሊበላ